

TÚZOLTÓ
MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
XI.

TÚZOLTÓ MÚZEUM ÉVKÖNYVE XI.

Katasztrófavédelem Központi Múzeuma
Budapest, 2025

Az évkönyv a Nemzeti Kulturális Alap
támogatásával jelent meg.

Nemzeti
Kulturális
Alap

Felelős kiadó
DR. BERKI IMRE

Szerkesztő
DR. LINDNER GYULA

A kiadványt tervezte
BABOS KRISZTINA

TARTALOM

TABLE OF CONTENTS

Előszó (DR. VARGA FERENC)	7
LINDNER GYULA	
Héphaistos, a kívülálló – A tűz istene a görög vallásban	9
BERKI IMRE	
A hazai tűzoltószergyártás történeti áttekintése a kezdetektől napjainkig	23
PETERMAN JÓZSEF ATTILA	
A budapesti tűzoltóság parancsnokainak arcképcsarnoka	40
BABOS KRISZTINA	
Anekdoták a magyar tűzoltók 1892-es konstantinápolyi kirándulásáról	66
VARGA-CSERJÉSI ZSÓFIA	
Lakossági óvóhelyek és kiemelt tárgyaik Magyarországon 1939–1944 között	81
JARABIN KINGA	
Megelőző oktatás és élményközpontú múzeumpedagógia a tűzoltó múzeumokban	100

ELŐSZÓ

PREFACE

Tisztelt Olvasó!

Nagy örömünkre szolgál, hogy hosszú szünet után, tíz év elteltével ismét kezébe veheti a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma évkönyvét. Ez az alkalom különös jelentőséggel bír, hiszen a Múzeum idén ünnepli fennállásának 70. évfordulóját. Hét évtizeddel ezelőtt azzal a céllal hozták létre, hogy méltó módon őrizze és bemutassa a tűzvédelem fejlődését, a tűzoltóság történetét, ápolja hőseinek emlékét. Azóta is e küldetés szellemében működik, és évről évre újabb generációk számára teszi elérhetővé ezt a páratlan örökséget.

Az évkönyv új kiadása betekintést enged a Múzeumban zajló tudományos kutatómunka eredményeibe, mind a tűzoltósági, mind a polgári védelmi szakterület tekintetében, bemutatja az itt végzett múzeumpedagógiai tevékenység eredményeit.

Bízom benne, hogy az évkönyv nemcsak a szakma művelői, a fiatal generáció, köztük a Nemzeti Közszolgálati Egyetem hallgatói, hanem minden érdeklődő számára értékes és hasznos olvasmány lesz.

Köszönjük a Nemzeti Kulturális Alap és mindazok támogatását, akik hozzájárultak ennek a kiadványnak a megszületéséhez, és reméljük, hogy a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma továbbra is méltó őrzője marad múltunknak, valamint inspiráló központja lesz a jövő nemzedékeinek.

Dr. Varga Ferenc
tűzoltó dandártábornok
PhD. egyetemi docens,
intézetvezető

LINDNER GYULA

HÉPHAISTOS, A KÍVÜLÁLLÓ – A TŰZ ISTENE A GÖRÖG VALLÁSBAN**HEPHAESTUS, THE OUTSIDER – GOD OF FIRE IN ANCIENT GREEK RELIGION**

Absztrakt: Héphaistos sajátos istene a görög vallásnak: egyszerre egy félelmetes, pusztító természeti erő megtestesítője, ügyes kezű, találékony mesterember és mágikus-varázslatos tárgyak készítője, aki kinézete, életmódja, ill. a hozzá kapcsolódó hol bizarr, hol megmosolyogtató történetek révén egyértelműen különbözik a többi olymposi istenség alakjától. A tanulmány Héphaistos kívülálló, ambivalens státuszát az irodalmi és epigráfiai források tükrében vizsgálja.

Kulcsszavak: Héphaistos, mitológia, görög vallás, tűz, Homéros, Lémnos

Abstract: Hephaestus is a unique god in Greek religion: at once the embodiment of a terrifying destructive force of nature, a skilled, inventive craftsman, and a maker of magical and enchanting objects, who is clearly different from the other Olympian deities through his appearance, lifestyle, and the sometimes bizarre and sometimes humorous stories associated with him. The study examines the outsider, ambivalent status of Hephaestus in the light of literary and epigraphic sources.

Keywords: Hephaestus, mythology, Greek religion, fire, Homer, Lemnos

Héphaistosnak, a tűz görög istenének nehéz sors jutott osztályrészül: Zeus és anyja, Héra haragjukban egyformán lehajítják az Olymposról (*Ilias* 1,590–594; 18,394–399), hitvese, Aphrodité Arésszal csalja meg (*Odysseia* 8,267–366), amikor az istenek pohárnokaként sürgölődik, a többi olymposi gúnyos nevetésben tör ki (*Ilias* 1,599–600), és az istenekhez illő testi szépségből sem részesül: szőrös (*Ilias* 18,415), sánta és kacska lábú (*Ilias* 1,607; 18,371; 397; 411), sőt, meglepő módon még izzadni is képes, amire az istenek körében nem igazán találunk párhuzamot (*Ilias* 18,372; 414–415).¹

Alakját a legkorábbi görög szövegek egytől-egyig a tűzzel hozzák kapcsolatba: ő maga a tűz (*Ilias* 2,426), birtokolja a tüzet (*Ilias* 9,468; 23,33; *Odysseia* 24,71) vagy tűzzel harcol (*Ilias* 21,331–382).² Mindemellett ő a kovácsisten és

1 Héphaistos alakjához átfogóan ld. Malten 1912a; Malten 1912b; Nilsson 1955, 526–529; Bremmer 2010; Burkert 2011, 257–259.

2 A minósi-mykénéi korban nem adatolható Héphaistos isten jelenléte. A lineáris B írásos agyagtáblákon csak egyszer szerepel a név a-pa-i-ti-jo formában, de kérdéses, hogy ez az istent takarja-e. Ehhez ld. KN L 588 (Knóssos).

az aranyművesek tanítója (*Odysseia* 6,233; 23,160), az isteni ezermester, aki Zeus uralkodói jogára (*Ilias* 2,100–108; Pausanias 9,40,11), Diomédés páncélja (*Ilias* 8,194–195), Achilleus pajzsa (*Ilias* 18,478 sk.), az istenek lakhelye (*Ilias* 1,607–608; 14, 166–168; 18,369 20,12) vagy az első nőalak, Pandóra megalkotása (Hésiodos *Munkák és napok* 70 sk.) mellett különleges, önműködő szerkezeteket, önjáró tripusokat (háromlábú áldozati üstöket), aranyból öntött szolgálólányokat, örkutyákat (utóbbit a phaiákok uralkodójának, Alkinoosnak az udvarába) készít (*Ilias* 18,373–379; 417–421; *Odysseia* 7,91–94). Mestersége azonban arra is képessé teszi, hogy láthatatlan kötelékkel álljon bosszút hűtlen feleségén, esetleg anyján, amiért az ledobta az Olymposról (*Odysseia* 8,297–298; *Ilias* 18,395; Alkaios fr. 349; Pausanias 1,20,3; 3,17,3).³ Ahogy Héphaistos az, aki a tüzet az istenektől ellopó Prométheust a Kaukázus szikláira bilincseli (Aischylos *Leláncolt Prométheus* 3–6). Az említett eset – az Olymposról való ledobás kétféleképpen mesélt története (egyszer Zeus, másszor Héra teszi vele ezt) – magyarázza, hogy Héphaistos miért Lémnos szigetén nevelkedik és miért a sintis nép – vagy más változat szerint Thetis és Eurynomé nymphák – viselik gondját (*Ilias* 1,594; 18,395–405; Pausanias 8,41,5).⁴

Származásáról is kétféle tradíció ismert: a tűzistenre Zeus és Héra fiaként, de kizárólag Héra gyermekeként is utalnak forrásaink (*Ilias* 1,577–578; 14,338; *Odysseia* 8,312).⁵ Ha utóbbit fogadjuk el, apa-nélkülisége Héra reakciójaként értelmezhető, amiért Zeus anya nélkül (ill. Métist lenyelve) szülte meg Pallas Athénét. A főisten hitvese féltékenységeben így próbálja bizonyítani, hogy ő is képes effélére, de terve félresiklik: a gyermek sánta lesz, és anyja dühében

3 További Héphaistos által készített különleges tárgyak: a Menelaos által Télemachosnak adott borvegyítő edény (*Odysseia* 4,617); a Dionysosnak készített bronz amphora (*Odysseia* 24,75); Héra Hypnosnak ígér egy aranytrónust, amelyet Héphaistos készítené el (*Ilias* 14,238–239); ékszerek, csatok, nyakláncok (*Ilias* 18,400–401), Péleus dárdái (*Kypria* fr. 5); Télemachos dárdái (*Télegoneia* fr. 4); aranyos fűrtű szőlő, amelyet Zeus adott Laomedónnak (*Ilias parva* fr. 7); a Héraklésznak készített fegyverzet (Hésiodos *Scutum* 123; Apollodóros 2,4,11; 2,5,6); a Zeus által Európénak adott nyaklánc (Hésiodos fr. 141; vö. Apollodóros 3,4,2); a sarló, amellyel a titánok kasztrálják apjukat (*schol.* Apollónios Rhodios *Argonautika* 4,982–492g); Zeus által Dardanosnak adott Dionysos-szobor (Pausanias 7,19,6); Oinopiön földalatti háza (Apollodóros 1,4,4); Aiétés bronzpatájú bikái (Apollodóros 1,9,23); ld. továbbá Pausanias 9,41,1–2; 9,41,5 (Héphaistos mesterműveinek a felsorolása); 10,5,12. Héphaistos műveinek túlszárnyalásához ld. IG XI,4,1105 = SEG 38,776 (Philetairos sírfelirata; Délos; Kr.e. 3. sz.).

4 Héphaistos és Lémnos kapcsolatához ld. még *Odysseia* 8,283; Hésiodos fr. 148.

5 Naxos szigetén úgy mesélték, hogy Héphaistos Zeus és Héra házasság előtt született gyermeke volt. Ehhez ld. *schol. Ilias* 14,296.

lehajítja az Olymposról.⁶ Hasonló módon szüli Héra Typhaónt, a később Zeus ellen föllázadó szörnyeteget (*h. Apollón* 305–310): a két történet jelzi, hogy a férfi közreműködése nélküli, szűznemzést követő szülések eredménye görög gondolkodás szerint ambivalens, vagy kifejezetten veszélyes lehet. A szörnyeteg esetében nyilván utóbbi minősítés a helytálló, Héphaistos viszont sántasága és istenhez nem illő kinézete, tulajdonságai (ld. fent), ugyanakkor ügyessége, mesterségbeli tudása, és nem kis részben tűzhöz fűződő kapcsolata okán egyszerre megmosolyogtató és félelmetes istenalak, egyúttal áhítattal csodált, olykor azonban kívülállóként kezelt tagja az isteni pantheonnak.⁷

Héphaistos egyik otthona tehát Lémnos, az Égei-tenger északkeleti csücskében fekvő sziget, amelynek városa (Héphaistia) az istenről kapja nevét, sőt magát a szigetet is Héphaistosénak nevezik forrásaink.⁸ A szigeten található Mosychlos vulkánt nem véletlenül hozták összefüggésbe Héphaistossal: a tűzhányót az isten műhelyeként is azonosították.⁹ Ugyanezt mesélték a szicíliai Etnáról (Aischylos *Leláncolt Prométheus* 365–369), ahová a görögség szintén Héphaistos műhelyét képzelte, ahogy a Lipari-szigetekhez tartozó Stromboli vulkánjáról is hasonló módon vélekedtek: sőt, forrásaink azt is tudni vélik, hogy az emberek által éjszakára itt hagyott, megmunkálatlan vas Héphaistos jóvoltából reggelre csodálatos módon kész formát ölt.¹⁰ Ezek a történetek a vulkanikus tevékenységet, a hegy gyakran megfigyelhető füstjét és az időről-időre bekövetkező kitöréseket az isten állandó tűzhasználatával és kovácmesterségével hozták összefüggésbe.¹¹

6 Hésiodos *Istenek születése* 927–928: „Héra pedig szintúgy szerelem nélkül maga szülte / Héphaistoszt, féltékeny versengésben urával.” (Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása); vö. *h. Apollón* 316–318.

7 DNP s.v. Héphaistos.

8 Hekataios FGh 1 F138 = Stephanos Byz. s.v. *Lémnos*; Hérodotos 6,140; *schol.* Apollónios Rhodios *Argonautika* 1,851. Héphaistia veretein az isten portréja látható; vö. Malten 1912a, 315–316. Samos szigetén a Héphaistopolis személynévhez ld. Hérodotos 2,134.

9 Antimachos fr. 46; *schol.* *Ilias* 14,231; a lémnosi vulkánhoz ld. még Sophoklés *Philoctetés* 800; 986; Aristophanés *Lysistraté* 300. Modern feltárások nem igazolták a szigeten a vulkanikus tevékenységet, helyette a földből előtörő gáz gyulladásával magyarázták a Lémnoshoz és Héphaistoshoz fűződő ókori elképzeléseket. Ehhez ld. Burkert 1970, 5. Polybios szerint (34,11,4) Lémnos másik neve Aithaleia, amely az *aithó* (meggyújt, ég, elhamvad) igével függhet össze.

10 *schol.* Apollónios Rhodios *Argonautika* 4,761–765a.

11 Héphaistos műhelyét a Lipari-szigetekhez (Hephaestides/Vulcaniae/Aioliae insulae: ehhez ld. Cicero *Az istenek természete* 3,55; Plinius *Nat. hist.* 3,92) tartozó Hierára is lokalizálták. Vö. Thukydides 3,88: „Az itteni lakosok úgy hiszik, hogy Hierán van Héphaistos kovácműhelye, mert itt éjszaka nagy lángokat, nappal pedig sűrű füstöt lehet látni.” (Muraközy Gyula fordítása). Hierán (Hiera

Héphaistos Lémnoshoz kapcsolása marginális isteni pozíciójának a tükre: a sziget lakossága (a sintis nép) nem görög, hanem thrák vagy etruszk eredetű lehet.¹² Érdekes módon a Kr.e. 5. századi történetíró, Hellanikos úgy tudja, hogy a tüzet és a fegyverkészítést egyaránt Lémnoson találták ki, így talán az sem véletlen, hogy a mitikus képzelet egy rétege Prométheus tűzlopását is ide helyezte, a szigeten megült Héphaistia ünnep pedig a tűz feltalálására emlékeztetett (ld. alább).¹³ A szigethez (és a hozzá közel fekvő Samothrakéhez és Imbroshoz) kötődnek továbbá azok a kabíroknak (Kabeiroinak, más elnevezés szerint Héphaistoinak, azaz „Héphaistosok”-nak) nevezett pre-görög mitikus alakok, akik fémművességükről, kovácsmesterségükről voltak híresek, és akiket a hagyomány Héphaistos fiaiként vagy unokáiként azonosít, de akiknek az eredete – a kis-ázsiai anyaistennőhöz, Métérhez vagy Kybeléhez fűződő kapcsolatuk és nem-görög elnevezésük okán – föltehetőleg Kis-Ázsiában, ión, kár, phryg területen keresendő.¹⁴ Megjegyzendő, hogy a kabírokhoz hasonlóan a kyklópsokat is Héphaistos segítőiként

Héphaistán) van kultusza is: Strabón 6,2,10; Ailianos *De natura animalium* 11,3. A Lipari-szigetekhez tartozó ókori Therméssa mai neve nem véletlenül Vulcano, amely a – gyakran a görög Héphaistossal azonosított – római Vulcanus isten nevéből ered (ezen a szigeten is intenzív vulkanikus tevékenység figyelhető meg). Héphaistost a lykiai Olympos tűzéhez is kapcsolják (Phasélis közelében): Seneca *Levelek* 79,3. Puteoli mellett található az ún. Héphaistos tér, amelyet Strabón (*Geógraphika* 5,4,6) ír le: „a városon túl van a Héphaistos tér, tüzes párkánytól körülrzárt síkság, melyen sok helyen kéményszerű és erős bűzt árasztó szelelőlyukak vannak, a síkság pedig tele van leülepedett kénnel.” (Földy József fordítása). A föld mélyében forrongó magma, a vulkanikus tevékenység és Héphaistos kapcsolatához ld. Hésiodos *Istenek születése* 863–867. A témában ld. Malten 1912a, 322.

12 A sintis nép eredetéhez ld. Stephanos Byz. s.v. *Lémnos* (thrák eredet); *schol.* Apollónios Rhodios *Argon.* 1,608 (tyrsénos/etruszk eredet). Lémnos pelaszg/tyrrhén lakosságához ld. Thukydides 4,109; Philochoros FGrH 328 F100–101 (utóbbi szerint a sintis és a tyrrhén nép azonos). Homéros a sintis népet „agriophónos”-nak, durva beszédűnek, azaz nem-görögnek mondja Ehhez ld. *Odysseia* 8,294.

13 Hellanikos FGrH4 F71a; Burkert 1970, 3.

14 Akusilaos FGrH 2 F20; Pherekydés FGrH 3 F48; Hérodotos 3,37; Hippolytos *Ref.* 5,4,7; Hésychios s.v. *Kabeiroi*; Stephanos Byz. s.v. *Lemnos*; vö. SEG 45,1194; a Samothraké szigetéhez fűződő kapcsolathoz ld. Strabón 10,3,19–21; Héphaistos és a Kabeirosok kapcsolatához ld. továbbá Phótios K 3; a témában ld. Bremmer 2010, 197–198; Burkert 2011, 419–425; DNP s.v. *Cabiri*. Érdekes, hogy Pausanias (9,25,6) Prométheust a Kabeirosok egyikének nevezi. Lémnos szigetén a Kabeirion Héphaistia városa mellett található: a szentélykörzet ásatásai rámutatnak, hogy a kultikus tevékenység a pre-görög időkig nyúlik vissza. Vö. Burkert 1970, 9. A tűzhasználat és a fémművesség feltalálását a mitikus hagyomány a Kabeiroi mellett az idai Daktylosok és a telchinek alakjához is kapcsolja. Ehhez ld. Diodóros 5,64,5; Strabón 14,2,8; Plinius *Nat. hist.* 7,197.

nevezik meg egyes szövegek: ők Zeusnak készítettek villámot vagy az Etna alatt, vagy a kovácsisten Lipara szigetén található műhelyében.¹⁵

Héphaistos tehát nemcsak a hozzá kapcsolható attribútumok és történetek miatt, hanem földrajzi háttere (Lémnos, Karia/Lykia; ld. alább), ill. az ott lakó nem-görög népesség és kultusz okán is a görög istenvilág kívülállójaként azonosítható, akinek származását a kutatásban gyakran nem-görög területekre, leginkább Kis-Ázsiába vezetik vissza, és akit ezért egyesek szerint kései jövevénynek kell tartanunk a görög pantheonban.¹⁶ Héphaistos ambivalens státuszát további elemek is megerősítik: sántasága és a kemény fizikai munka aligha teszik csábító partnerre, az *Ilias* szerint felesége Charis (báj, kellem), egy alacsonyabb rangú istenalak, az *Odysszeia* szerint viszont maga Aphrodité, a szerelem és a szexualitás istennője (akinek azonban Arészhoz hasonlóan marginális státuszát irodalmi források és régészeti leletek sugallják), míg a hésiodosi *Theogonia* Aglaiét teszi meg a kovácsisten hitvesül, aki a Charisok legfiatalabb tagja volt.¹⁷

Egy isten kemény fizikai munkavégzésére és az izzadásra sem találunk másutt párhuzamot: utóbbi leginkább állatokra jellemző (pl. *Ilias* 11,119; *Odysszeia* 4,39), vagy sérült harcosokra (*Ilias* 5,796), esetleg alvilági büntetésüket végző hérósokra, pl. Sisüphosra (*Odysszeia* 11,599–600). Az egyetlen isten, akihez Homéros kemény munkát és izzadtságot társít, éppen Héphaistos anyja, Héra, aki a Trója elleni fáradozásai közben beszél effélékről (*Ilias* 4,27). Sántasága is olyan elem, amely görög gondolkodás szerint az adott személy – legyen az király (a spártai Agésilaos), vagy egy egyszerű lány (a korinthusi Labda) – különleges státuszát, kívülálló mivoltát szimbolizálja.¹⁸ Jelzésértékű, hogy a samosi költő, Asios (fr. 14) a koldusok, a társadalom számkivetettjeinek jellemzőjeként említi a sántaságot. Héphaistos marginális

15 Hésiodos *Istenek születése* 141; Kallimachos *Artemis-himnusz* 46–49 (a kyklópsok Lipara szigetén Héphaistos üllőinél készítik Artemis és Apollón fját, ill. nyílait); Vergilius *Aeneis* 8,416 sk.; vö. Cicero *Az istenek természete* 3,55.

16 Malten 1912a, 324–327; Nilsson 1955, 529; Bremmer 2010, 198; vö. Burkert 2011, 257, 435. lábjegyzet. Ezt mutatja a kétféle genealógia is: hol Zeus és Héra, hol csak Héra gyermekeként szerepel a forrásokban, ill. erre utal az a később – a Kr.e. 6. század második felében – megjelenő hagyomány, hogy ő a Kabeirosok apja/nagyapja, azaz a pre-görög alakokat utólagosan illesztik bele a görög mitológia leszármazási táblázataiba.

17 *Ilias* 18,382–383; Hésiodos *Istenek születése* 946. Aphrodité ambivalens és marginális helyzetéhez a görög kultúrában ld. Oudemans – Lardinois 1987, 95–96 sk.; Bremmer 1994, 21.

18 Plutarchos *Agésilaos* 2; Xenophón *Hellénika* 3,3,3; Hérodotos 5,92; a sántasághoz a görög gondolkodásban ld. Vernant 1988. A Héphaistos-utód Palaimonios mindkét lábára sánta, de hírneve mégis jelentős figurává teszi. Ehhez ld. Apollónios Rhod. *Argonautika* 1,204–206.

pozícióját mutatja, hogy nektárt töltöget az Olymposon a többi istennek, de ez jellemzően az ifjak (pl. a Zeus által elragadott trójai királyfi, Ganymédész) tevékenységi körébe esett, miközben Héphaistos – a fentiek tükrében (kinézet, házasság) – aligha pelyhedző állú serdülő.¹⁹ Héphaistos ambivalens státuszát jelzi az is, hogy mindezek ellenére mind Homérosnál, mind Hésiodosnál ő a messze földön híres, a munkáival, mesterségével, ravaszságával hírnevet szerzett (*klytos*, *periklytos*, *agaklytos*, *klytotechnés*, *klytoergos*, *klytométis*) istenség.²⁰

Héphaistos Lémnos szigete mellett Athénhoz is sok szálon kapcsolódik, olyannyira, hogy az athéniakat „Héphaistos fiai”-nak is nevezték, mivel mitikus királyuk, Erechtheus/Erichthonios áttételesen tőle származott.²¹ Athénban Héphaistos sok esetben Athéné oldalán részesül kultikus tiszteletben, sőt, az athéni polis-vallásban ismert volt Athéné Héphaistia alakja is, azaz Athéné egy olyan aspektusáé, amely a Héphaistos nevéből képzett kultikus melléknévvel felruházva a tevékenységi körükben (kézművesség, iparűzés) megmutatkozó hasonlóságukat, kapcsolatukat tükrözi.²² Nem véletlen, hogy az aranyműveseket már Homérosnál Héphaistos és Athéné tanítja mesterségükre (*Odyssseia* 6,232–234).

A kovácsistennek két jelentős ünnepe volt a polisban, a Chalkeia és a Héphaistia, amelyek egyformán a kézművesek, iparosok fesztiváljaként azonosíthatók. Utóbbi programjában a nagyszabású áldozatok és zenei versenyek mellett fáklyás futással is találkozunk, amely Prométheusnak az Akadémós hérós ligetében található oltárától indult, és áthaladva az athéni fazekasnegyeden, a Kerameikoson, Héphaistos athéni templománál (Héphaisteion)

19 Fennmaradtak azonban olyan ábrázolások, amelyeken szakáll nélküli ifjúként szerepel az isten. Ez az ikonográfiai típus erősíti a Héphaistos ambivalens státuszáról szóló érveket. Ehhez ld. pl. LIMC Héphaistos nr. 103a; 112; 119; 122; 138c; 150; 162b; vö. Malten 1912a, 322; 366.

20 West 1966, 413.

21 Pausanias 1,2,6; 1,14,6; Apollodóros 3,14,6; Augustinus *Isten városáról* 18,12; vö. Platón Timaios 23e. Héphaistos Athénét üldözi szerelmével, de nem jár sikerrel: magja a földre hullik, és a földből megszületik Erichthonios. A történet népszerű téma volt a görög művészek körében a 6. századtól kezdve, pl. fektealakos attikai vázákon. Pausanias (3,18,13) szerint Apollón Amyklaiban található trónján is szerepel a történet. Vö. Parker 1988. Athén lakói mint Héphaistos fiai: Aischylos *Eumenisek* 13; Hésychios s.v. *Héphaistiadai*.

22 IG II² 223 b4. Héphaistos és Athéné kapcsolatához ld. továbbá Solón fr. 13,49–50; Platón *Törvények* 920 d–e. Héphaistost a Kr.e. 6. századtól kezdve Athéné születésénél is ábrázolták, pl. a Parthenón keleti oromcsoportjában. Vö. Parker 1996, 246, 100. lábjegyzet.

végződhetett az Agora fölött.²³ A fáklyás váltófutás, azaz a tűz hordozása jól illik Héphaistos kultúrateremtő aspektusához: az isten a tűzhasználat és az ennek nyomán létrejövő mesterségek révén a vadállati létből kiemelkedő emberiség egyik jótévőjeként azonosítható, akárcsak a tüzet az istenektől ellopó Prométheus, akinek athéni ünnepén, a Prométhián ugyanígy megtaláljuk a fáklyás váltófutás versenyt.²⁴ Athénban a két tűzhez kapcsolódó mitikus alak, Héphaistos és Prométheus kultusza szorosan összefonódott egymással, ahogy történeteik is: Athéné születésénél hol Héphaistost, hol Prométheust említik a források (pl. Apollodóros 1,3,6), vagy mutatják az ábrázolások. Mindkettejük esetében megtalálható a kultúrhéros-jelleg, de Prométheusnál a tűz ellopása és embereknek adása révén hangsúlyosabban. Eközben Héphaistos – bár kovácsként az ember számára fontos tárgyak készítésével foglalkozik és mintát nyújt e tárgyak elkészítésében – tűzzel való azonossága pusztító természetét is mutatja.²⁵

A *homérosi Héphaistos-himnusz* (*h. Hom.* 20) is ilyen módon – „a földi embereket gyönyörű dolgokra” tanító istenként, Pallas Athéné társaként, a korábban barlangokban élő embereknek mesterségeket adományozó, életüket a házépítés révén megkönnyítő jótévőként – mutatja be Héphaistost. Elképzelhető, hogy az istenséget dicsőítő költemény maga is a Héphaistia ünnepére íródott a Kr.e. 5. század második felében, akár az ünnep Kr.e. 421/420-as újjászervezésére.²⁶ Ugyanekkor állították fel Héphaistos Alkamenész által készített kultuszszobrát is a Héphaisteionban, ahol az isteni képmás – nem meglepő módon – Athéné mellett kapott helyet.²⁷

A Chalkeiát, azaz a kovácsok, fémművesek (*chalkeusok*) őszi ünnepét Athéné – mint a szövés-fonás és egyéb kézműves mesterségek patrónusa – és Héphaistos tiszteletére ülték, az attikai Pyanepsion hónap 30-án. Ugyancsak

23 Pausanias 1,30,2; vö. Hérodotos 8,98; Ps-Xenophón *AP* 3,4; *schol.* Aristophanész *Békák* 131; 1087. A Chalkeia és a Héphaisteia ünnepeihez ld. Deubner 1932, 35–36; 212–213.

24 A fáklyás váltófutás értelmezéséhez ld. Malten 1912a, 363. Athénon kívül a mesésienai Methóné/Mothóné városában is lehetett fáklyásfutás Héphaistos tiszteletére, egy a Kr.e. 4. század végére datálható pénzérme legalábbis ezt sejteti, amelyen Héphaistos kezében fáklyával látható. A methónéi verethez ld. Imhoof-Blumer 1897, 154; Malten 1912a, 314; 363.

25 Kettejük kapcsolatához ld. Malten 1912a, 359–360. Platón *Az államférfi* c. dialógusában kitér a két istenalak viszonyára (274 c).

26 A himnusz datálásához ld. West 2003, 18; Bremmer 2010, 201. Az ünnep újjászervezéséhez ld. IG I² 84 = IG I² 82 = LSCG 13; Parker 1996, 154; Parker 2005, 471–472. Az *AP* 54,7 szerint a Héphaisteia 329/328-tól 4 évenként kerül megrendezésre.

27 Cicero *Az istenek természete* 1,83; Valerius Maximus 8,11, ext. 3; Pausanias 1,14,6; Hésychios s.v. *Héphaistia*. A Héphaisteionhoz ld. még Wycherley 1957, 98–102. A Héphaisteion szobraihoz ld. IG I² 472.

őszi ünnep volt az Apaturia, amelyet a phratriák (családnál nagyobb rokoni közösségek, tkp. atyafiságok) szerveztek. Ezen szintén rendeztek fáklyás futást vagy felvonulást Héphaistos tiszteletére.²⁸ Az isten athéni népszerűségét jelzik továbbá azok a theophorikus nevek, amelyeket Héphaistos nevéből képeztek (Héphaistión, Héphaistios, Héphaistodotos, Héphaistodóros stb.) és a Kr.e. 5. századtól kezdve adatolhatók az attikai feliratos anyagban.²⁹

Athén mellett Héphaistosnak kevés helyen ismert kultusza a görög szárazföldön. Ezzel szemben a lémnosi kultuszhely azt sejteti, hogy az istenség otthonát ebben a térségben, az Észak-Égeikumban, a kis-ázsiai partvidéken és az előtte fekvő szigetvilágban kell keresnünk. Héphaistosnak az Észak- és Kelet-Égeikumban, valamint Kis-Ázsiában mutatkozó népszerűségét feliratok és az isten portréját ábrázoló pénzérmék tanúsítják: van papja Trójában, a nem-görög, valószínűleg phryg nevű Darés (*Ilias* 5,10), és egy Héphaistos-ünnep a Maiandros-folyó partján fekvő Magnésiában is adatolható. Lesbos szigetén Héphaistos nevét viseli egy hónap, ahogy a Kr.e. 7. századi lesbosi költőnek, Alkaiosnak is ismert egy himnusza Héphaistoshoz. Karia és Lykia területén (Délnyugat-Törökország), vagy a közeli szigeteken számos városban találkozunk a Héphaistos nevéből képzett theophorikus nevekkel.³⁰ Kiemelendő, hogy a lykiai Oympos városából – ahol vulkanikus tevékenység is megfigyelhető volt (ld. fent 11. lábjegyzet) – nagy számban került elő egy olyan császárkori sírfelirat-típus, amelyen visszatérő motívum a sírokba jogosulatlanul eltemetett személyek után Héphaistosnak fizetendő büntetési díj említése.³¹ Ebben a városban, ill. annak környékén mindenképpen Héphaistos volt a legjelentősebb istenség, amint azt a nagyszámú felirat jelzi, sőt, egyes vélemények szerint az itteni vulkanikus tevékenység lehetett a Héphaistos-kultusz őshazája és forrásvidéke.³² A fentiekkel összhangban

28 Istros FGrH 334 F2a; vö. Sophoklés fr. 844; Parker 2005, 460–461; Bremmer 2010, 201–202. Az ünnephez átfogóan ld. Deubner 1932, 232–234.

29 LGPN II, 208.

30 LGPN V a, 208; V b, 189. Közép-Hellas térségében ehhez képest kevés helyen jelenik meg efféle névadási gyakorlat: LGPN III b, 185. Héphaistos alakja a kis-ázsiai városok veretein: Malten 1912a, 316–322.

31 TAM II 956; 963; 967; 969; 972; 973; 976; 978; 982; 989; 1004; 1007; 1008; 1010; 1014; 1018; 1026; 1028; 1031; 1032; 1034; 1036; 1039; 1040; 1050; 1058; 1059; 1062 (állítója Karpos, aki elmondása szerint Héphaistos *hierodulos*, azaz szentélyszolgája volt); 1072; 1076; 1078; 1082; 1086; 1087; 1094; 1100; 1103; 1112; 1114; 1115; 1116; 1120; 1121; 1122; 1123; 1128; 1131; 1132; 1136; 1138; 1140; 1141; 1142; 1146; 1150; 1164 (eszerint a büntetést az olymposi Zeusnak és Héphaistosnak kell fizetni). A lykiai Olympiához ld. Strabón 14,3,3; 14,3,8; 14,5,7; Malten 1912a, 318–319.

32 Malten 1912a, 324–325.

Héphaistos-templom is kevés helyen ismert: Trójában, Magnésiában, a lykiai Olymposban, Lémnos szigetén és a már említett Athénban.

Korábban utaltunk a Lémnoson megült Héphaistia ünnepére, amelyet a tűz feltalálásával, egyúttal a sziget megtisztításával hozhatunk összefüggésbe: az ünnep során minden tüzet eloltottak, majd bizonyos idő elteltével új tüzet gyújtottak – vagy Délos szigetéről hozva azt, vagy a Mosychlos vulkán lángjaiból nyerve –, amelyet aztán szétosztottak a kovácsok, fazekasok körében.³³ A rituálé mögött az a hiedelem húzódhat meg, hogy a tűz a használat során elveszíti tisztaságát, amelyet tehát időről-időre meg kell újítani, miközben az új tüzek gyújtása egyfajta új kezdetet szimbolizál. Ennek több párhuzama is adódik az etnológiai anyagban, a világ számos kultúrájában (inkák, indiánok, Japán, Burma) megfigyelhető efféle elképzelés, de a görögök körében is találunk hasonlót: a görög-perzsa háború után a görög szentélyek tisztátalanná vált tüzeit oltották el és a delphoi jósa lángjaiból gyújtották őket újra.³⁴ Hasonló szokás a görög gyászszertartások részeként is adatolható: Argos városában a halottas háznál oltottak el minden lángot, míg Héphaistión halálakor Nagy Sándor parancsolta meg minden tűz kioltását.³⁵ Utóbbi esetben Diodóros megjegyzi, hogy Nagy Sándor ekkor a perzsák szokását követte, akik a király halálakor tettek hasonlóképpen. Ugyanakkor a görögség körében ismert az a gondolat is, miszerint a legtisztább módon a Nap sugarainak az összegyűjtésével lehet újragyújtani azokat az örök tüzeket, amelyek véletlenül ellobbantak.³⁶

33 Burkert 1970, 3–5. Philostratos úgy tudja (*Hőstörténet* 53,5), hogy a szigeten 9 napra oltották ki a tüzeket és az újat Délos szigetéről hozták. Vö. Nilsson 1955, 528.

34 Plutarchos *Aristeidés* 20; az etnológiai párhuzamokhoz ld. Burkert 1970, 4.

35 Plutarchos *Görög szokások eredete* 24, 297 a; Diodóros 17,114,4.

36 Plutarchos *Numa* 9: „Ahol Görögországban örök tüzet tartanak fenn, mint Delphoiban és Athénban, ott szülésre már képtelen, idős asszonyokra bízzák a tűz gondozását. Ha pedig a tűz véletlenül kialszik – mint például Athénban, amikor kilobbant a szent mécses Arisztión zsarnoki uralma idején, Delphoiban, amikor a médek felgyújtották a templomot, később a mithridatészi háborúban és a római polgárháború alatt, amikor lerombolták az oltárt, s a szent tűz megsemmisült –, nem szabad más tűzzel meggyújtani, hanem a nap sugarainak tiszta, fertőztelen tüzével kell újra lángra lobbantani. Erre a célra rendszerint olyan fémtükröt használnak, amelynek egy egyenlő szárú derékszögű háromszög határozza meg görbületét. A nap felé fordított tükör összegyűjti a gyújtópontban a ráeső sugarakat, a levegő erősen megritkul, s a visszaverődött sugarak lángra lobbantják az odatett könnyű és száraz anyagot.” (Máthé Elek fordítása) Rhodoson az oltár tüzeit az égből származó tűz gyűjti meg. Ehhez ld. Pindaros *Olympiai ódák* 7,48. A tűzgyűjtáshoz használt üvegekhez ld. Aristophanés *Felhők* 767; a témában ld. Burkert 1970, 6. 1. lábjegyzet.

A lémnosi ünnep során a tűz kioltása a normális élet és a társadalmi rend felfüggesztését jelenti: ha nincs tűz, akkor nincs főzés, világítás, nem áldoznak az isteneknek, a kovácműhelyek sem működnek, a családi tűzhelyek (*hes-tia*) is kialszanak, amely szimbolikusan a családi élet ideiglenes megszűnését jelenti. Ebben a perspektívában értelmezve a tűz „visszajövele”, a mécsek, az oltárok, a házi tűzhelyek újragyújtása, a műhelyek és templomok ismételt használatba vétele a kultúra visszatérésével egyenértékű. Amiként a Héphaistos-himnusz összefüggésében láttuk: az isten hozza el az emberek számára azt a kulturális fejlettségi fokot, amely a vadállati létből (pl. barlangban lakás) való kiemelkedést teszi lehetővé, így könnyítve meg életüket. Lémnoson a tűz újragyújtásának az ünnepe is ezt a civilizáló jelleget tükrözi: az élet visszaáll a normális kerékvágásba, a társadalmi rend, a hagyományos értékek, intézmények (család, istentisztelet, munka) egy átmeneti időszakot követően megerősödve térnek vissza. A tűznek mint az istenvilág egyik tagjának, Héphaistosnak a visszajövele tehát a kultúra megszokott, normális működését is jelképezi Lémnos lakói számára.

Héphaistos alakjának az értelmezésekor érdemes utalni rá, hogy számos kultúra vallási elképzelései között megtalálható az isteni kovács alakja, aki a görög tűz- és kovácsistenhez hasonló módon néz ki, csodálatos dolgokat készít – gyakran külön megrendelésre (pl. istenek vagy hősök fegyvereit) –, és hasonlóan is viszonyul a pantheon többi tagjához. Efféle alak az ugariti Kothar, az északi mitológiában Loki, a germán mitológiában Völund, a Rigvédában Tvastr, ill. számos más isteni kovács az indoeurópai népek mitikus hagyományaiban, akik Héphaistossal történeteiken, tulajdonságaikon (pl. sántaság), tevékenységi körükön (pl. istenek pohárnoka; istenek ivóedényeinek vagy a főisten fegyverének az elkészítése) keresztül mutatnak analógiát.³⁷

A Héphaistos alakja és története, ill. más kultúrák közötti kapcsolatok vizsgálatakor egy további szempontot is érdemes fölvetni. Utaltunk rá, hogy Héphaistos képes olyan szobrokat készíteni, amelyek önálló életre kelnek: Homérosnál efféle aranyból öntött szolgálókról és Alkinoos phaiák uralkodó udvarában szolgáló őrakutyákról olvasunk (ld. fent), de ebbe a sorba illeszthető az az aranyból készített kutya, amely Zeus krétai templomában szolgált, vagy egy másik, rézből készített állat, amelytől az Északnyugat-Hellasban élő molossosok és chaonok kutyáit eredeztették.³⁸ Efféle élő szobor (vagy más változat szerint bika) lehetett a Kréta szigetét őrző bronzóriás, Talós is – az isten ajándéka a krétai Minós-nak –, aki naponta háromszor került meg a szigetet, és sziklákat dobálva

37 A témában ld. Barndon 2006, 99–103; West 2007, 154–157.

38 *schol. Odysseia* 19,518; Antonius Liberalis *Metamorphoses* 36; Apollodóros 2,4,7; 3,15,1; kolophóni Nikandros fr. 97 = Pollux 5,38.

űzte el az idegeneket, mígnem az Argonautákkal ide érkező varázslónő, Médeia varázslata elpusztította.³⁹ Lesbos szigetét is őrizte egy bronzból készített oroszán, amely a hagyomány szerint Héphaistos műve volt.⁴⁰

A fenti példák mutatják, hogy Héphaistos történeteiben visszatérő motívum az élő szobrok készítése (aranyból vagy bronzból) és azok átadása egy istennek, vagy egy uralkodónak, akik azt egy épület vagy egy terület/sziget őrzésére használják. Az élő szobroknak, amelyek a fenti történetek alapján talizmánként (*phylaktérion*ként) szolgáltak egy isten vagy egy uralkodó számára, egyértelmű párhuzamát találjuk a közel-keleti uralkodói gyakorlatban a Kr.e. 9/8. századtól kezdve: a királyi palotát őrző gyakran monumentális szobrok (sokszor kutyák, mint Alkinoos udvarában) – kőből, nemesfémből, vagy értékes drágakövekből – efféle bajelhárító (*apotropaikus*) funkciót láttak el, mint amit a Héphaistos által készített tárgyakhoz kapcsolhatunk.⁴¹

Itt újabb szemponttal gazdagodik az eddig megrajzolt Héphaistos-kép: egy olyan isten áll előttünk, aki mágikus védelmező tárgyak létrehozásával segíti barátait, kegyeltjeit és ilyen módon a görög isteni pantheon varázsló-szerű alakjává válik.⁴² Ráadásul a lesbosi oroszlánba – a fennmaradt papirusz szövege (40. lábjegyzet) szerint – még *pharmaka*-t is tesz (mágikus hatású anyagokat), amelyek hasznosak lehetnek az embereknek.⁴³ Ez a gyakorlat a mágikus rituálékban is adatható, ahol a szobrok öblös részeibe helyezett anyagok révén akarták az élettelen tárgyat életre kelteni: jellemző, hogy Médeia is *pharmaka*-t tesz egy Artemis/Hekaté-szoborba, majd azt állítja, hogy az így életre keltett szobor képes megvédeni az iólkosi uralkodói családot és magát a várost is.⁴⁴ Héphaistos alakjának mágusszerű vonásai ugyanakkor a hozzá köthető jól ismert történetekben is megragadhatók: ő az, aki fortélyos módon megkötözi anyját, vagy a tetten ért Arést és Aphroditét, és csak a többi isten unszolására oldozza föl őket (ld. fent). Tevékenysége tehát sok

39 Apollónios Rhodios *Argon.* 4,1639–1693; Apollodóros 1,9,26; *schol.* Platón *Állam* 337 a. Vö. Faraone 1987, 260–261.

40 *P.Oxy.* 53,3711, col. 1,14–32. Rhodoson bronz bikák figyelmeztetik a lakosokat az ellenség közeledtére. Ehhez ld. Timaios FGrH 566 F39.

41 Faraone 1987, 266–275 (további szakirodalommal).

42 Héphaistos mellett Athéné is részt vesz életre kelő szobrok készítésében: a delphoi Apollón-templom éneklő szobraihoz ld. Pindaros fr. 52i (*Paeon* 8,71). Rhodos lakói Athéné útmutatása szerint készítettek automata szobrokat. Ehhez ld. *schol.* Pindaros *Olympiai ódák* 7,95. Daidalos önjáró szobraihoz ld. Aristotelés *Politika* 1253 b; Pind. *loc. cit.*; Platón *Euthyphrón* 11 c; 15 b; *Menón* 97 d–e; Diodóros 4,76–79.

43 *P.Oxy.* 53,3711, col. 1,15: „Héphaistos leonta kataskeuasas chalkun eis tuton pharmaka ethéke boéthunta tois anthrópous.”

44 Dionysios Skytobrachión FGrH 32 F4 = Diodóros 4,51; PGM IV, 2367; 3142; Faraone 1987, 264–265.

ponton összekapcsolható a görög mágikus rituálék azon részével, amelyeket *katadesmos* (latinul *defixio*; magyarul megkötözés) néven ismerünk.⁴⁵

Ez párosul a fentiekben ismertetett bajelhárító (*apotropaikus*) szobrok készítésével, amelyek életre kelve segítik a Héphaistos által megajándékozottakat és amelyek Héphaistost azon vallási/rituális specialistákhoz teszik hasonlóvá, akik efféle *phylaktérionok*, bajelhárító amulettek, talizmánok készítésével foglalkoztak. Héphaistos híres ajándékai, amelyeket a fentiekben érintettünk, szintén efféle bajelhárító funkciót hordozó tárgyakként értelmezhetők: Achilleus, Héraklés vagy Diomédész fegyverzete, Héra titkos hálóterme mind-mind olyan tárgy, alkotás, amely tulajdonosukat védi harc közben, vagy mások intrikáival szemben. Ez alól még a főisten Zeus sem kivétel, hiszen hatalmának két fontos szimbólumát, a jogart és a pajzsot (*aigist*) egyaránt Héphaistos készíti neki.⁴⁶ A rituális specialisták további tevékenységét idézi az a történet is, amely szerint Héphaistos képes volt megtisztítani Pelopsot, amikor a hérós az Ókeanoshoz vándorolt Myrtilos meggyilkolása után.⁴⁷

A fenti történetek Héphaistos sokoldalúságát és ambivalenciáját mutatják, hiszen ő az, akinek a tarsolyában a hagyományos, a kultúra fenntartását szolgáló eszközök készítése mellett mágikus tárgyaké is megtalálható volt. Ahogy ő volt az, akinek egyes történetek szerint nem volt apja, csak anyja, akit ledobtak az Olymposról és egy nem-görög nép nevelte fel, akinek barátságtalan kinézete ellenére a legszebb istennő, Aphrodité jutott osztályrészül, és akinek a hatását nap mint nap érzékelte a görögség, miközben otthonában főzött, világított, vagy áldozatot mutatott be, esetleg melegedett sátra előtt őrüzet gyűjtve a másnapi csatára készülve.

Olyan isten volt Héphaistos, amilyen az elem, amelyet szimbolizált: ambivalens, félve tisztelt, féktelen, egyszer életet adó és áldást osztó, másszor pusztító és minden elnyelő. Amiként Homéros mondja róla az *Ilias* 21. énekében, amikor anyja utasítására a Skamandros folyamát készült lángba borítani: „(...) kilövellte az isteni lángot. / Az legelőbb a mezőn lobogott, s égette a holtak / testét, azt a sokat, kit mind Akhileusz keze ölt meg. / Elszáradt a mező,

45 A témában ld. Faraone 1987, 259. A megkötözések közé sorolható Prométheusz Héphaistos általi leláncolása is a Kaukázus szikláira. Ehhez ld. Aischylos *Leláncolt Prométheusz* 3–6; Apollodóros 1,7,1. A fenti gondolatmenet ellenére Héphaistos ritkán szerepel a mágikus papiruszokon. Ehhez ld. PGM VII, 5; 379; XII, 177; 417; 439. A fém mint mágikus, szent tárgy, ill. a mágia és a fémművesség kapcsolata sok kultúrában megfigyelhető. Ennek tükrében nem meglepő, hogy a mitikus hagyomány a fémművességet feltaláló idai Daktylosokhoz és a telchínekhez (ld. 14. lábjegyzet) szintén kapcsol mágikus vonásokat. Ehhez ld. Diodóros 5,64,4; 5,64,7; Strabón 10,3,7; 14,2,8; Ovidius *Átváltozások* 7,365; ill. Pàmias 2015, 57–65.

46 *Ilias* 2,100–108; 15,308–310; vö. Pausanias 9,40,11.

47 Apollodóros *Kivonat* 2,9.

elapadt a vizek ragyogása. / Mint ma-locsolt kert földje kiszárad, hirtelen, ősszel, / mert ráfű Boreász, s megőrül szívében a gazda: / így száradt ki a rét, hamuvá hamvadtak a holtak, / s ő fennenragyogó lángját a folyóba vetette.” (Devecseri Gábor fordítása)

RÖVIDÍTÉSEK

AP = *Athénaíon politeia* ([Aristotelés]: Az athéniaiak állama)

DNP = *Der Neue Pauly*

FGrH = *Fragmente der griechischen Historiker*

IG = *Inscriptiones Graecae*

LIMC = *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*

LGPN = *Lexicon of Greek Personal Names*

LSCG = *Lois sacrées des cités grecques*

PGM = *Papyri Graecae Magicae*

P.Oxy = *Papyrus Oxyrhynchus*

SEG = *Supplementum Epigraphicum Graecum*

TAM = *Tituli Asiae Minoris*

IRODALOMJEGYZÉK

- Barndon, R. 2006. Myth and Metallurgy. Some Cross-Cultural Reflections on the Social Identity of Smiths. In.: Andren, A. – Jennbert, K. – Raudvere, C. (szerk.): *Old Norse Religion in Long-Term Perspectives. Origins, Changes, and Interactions*. Lund.
- Bremmer, J. 1994. *Greek Religion*. Oxford.
- Bremmer, J. 2010. Hephaistos Sweats or How to Construct an Ambivalent God. In.: Bremmer, J. – Erskine, P. (szerk.): *The Gods of Ancient Greece. Identities and Transformations*. Edinburgh, 193–208.
- Burkert, W. 1970. Jason, Hypsipyle, and New Fire at Lemnos. A Study in Myth and Ritual. *Classical Quarterly*, 20/1, 1–16.
- Burkert, W. 2011. *Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*. Stuttgart.
- Deubner, L. 1932. *Attische Feste*. Berlin.
- Faraone, Ch. 1987. Hephaestus the Magician and Near Eastern Parallels for Alcinous' Watchdogs. *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 28/3, 257–280.
- Imhoof-Blumer, F. 1897. *Lydische Stadtmünzen*. Genf.
- Malten, L. 1912a. Hephaistos. In.: *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Vol. VIII.1. Stuttgart, 311–366.
- Malten, L. 1912b. Hephaistos. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 27, 232–264.

- Nilsson, M. P. 1955. *Geschichte der griechischen Religion*. München.
- Oudemans, Th. C. W. – Lardinois, A. P. M. H. 1987. *Tragic Ambiguity. Anthropology, Philosophy and Sophocles' Antigone*. Leiden.
- Pàmias, J. 2015. Acusilaus of Argos and the Bronze Tablets. *Harvard Studies in Classical Philology*, 108, 53–75.
- Parker, R. 1988. Myths of Early Athens. In.: Bremmer, J. (szerk.): *Interpretations of Greek Mythology*. London, 187–214.
- Parker, R. 1996. *Athenian Religion: A History*. Oxford.
- Parker, R. 2005. *Polytheism and Society at Athens*. Oxford.
- Vernant, J.-P. 1988. The Lame Tyrant. From Oedipus to Periander. In.: Vernant, J.-P. – Vidal-Naquet, P.: *Myth and Tragedy in Ancient Greece*. New York, 207–236.
- West, M. L. 1966. *Hesiod. Theogony. Edited with Prolegomena and Commentary*. Oxford.
- West, M. L. 2003. *Homeric Hymns, Homeric Apocrypha, Lives of Homer*. Loeb Classical Library 496. Cambridge – London.
- West, M. L. 2007. *Indo-European Poetry and Myth*. Oxford.
- Wycheley, R. E. 1957. *The Athenian Agora. Vol. 3. Literary and Epigraphical Testimonia*. Princeton.

BERKI IMRE

**A HAZAI TŰZOLTÓSZERGYÁRTÁS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE
A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG****HISTORICAL OVERVIEW OF DOMESTIC FIRE EXTINGUISHER PRODUCTION
FROM THE BEGINNING TO THE PRESENT DAY**

Absztrakt: A magyar tűzoltószergyártás története 1842-ig vezethető vissza, amikor elkészült az első tűzoltófecskendő a Pesti József Hengermalom Vasöntvény Gyára és Gépműhelyében. Ezt követően olyan jeles gyártók jelentek meg a színen, mint a soproni Seltenhofer cég, a budapesti Walser Ferenc Tűzoltószér Gyár és Harangöntőde, az Első Magyar Gép- és Tűzoltószergyár, Harang- és Ércöntőde, a Budapesti Szivattyú- és Gépgyár Részvénytársaság, a Teudloff K. és Dittrich T. Gépgyár Részvénytársaság, Teudloff-Dittrich Budapesti Armatura Szivattyú- és Gépgyár, Geittner és Rausch, Köhler István fecskendő-, szivattyú- és tűzoltófelszerelés-gyára. Mátrai, Feik és Társa Részvénytársaság. A II világháború után a MÁVAG, a Rába, a Csepel, majd az ezredfordulón a BM HEROS Zrt.

Kulcsszavak: tűzoltószér, Seltenhofer, Walser Ferenc, Budapesti Szivattyú- és Gépgyár Részvénytársaság, Teudloff-Dittrich, Geittner és Rausch, Köhler István, Mátrai, Feik és Társa Részvénytársaság, MÁVAG, Rába, Csepel, BM HEROS Zrt.

Abstract: The history of Hungarian fire engine production can be traced back to 1842, when the first fire engine was produced in the Iron Foundry and Machine Shop of József Hengermalom in Pest. After that, many famous manufacturers appeared on the scene, such as the Seltenhofer company in Sopron; in Budapest the Walser Ferenc Fire Extinguisher Factory and Bell Foundry; the First Hungarian Machine and Fire Extinguisher, Bell and Iron Factory; Budapest Pump and Machine Factory Joint Stock Company; The K. Teudloff and T. Dittrich Machine Factory Joint Stock Company; the Teudloff-Dittrich Armatura Pump and Machine Factory of Budapest; Geittner and Rausch, István Köhler's syringe, pump and fire-fighting equipment factory; Mátrai, Feik and Co. Joint Stock Company. After World War II MÁVAG, Rába and Csepel, then at the turn of the millennium, BM HEROS Zrt.

Keywords: fire engine, Seltenhofer, Ferenc Walser, Budapest Pump and Machine Factory Joint Stock Company, Teudloff-Dittrich, Geittner and Rausch, István Köhler, Mátrai, Feik and Co. Joint Stock Company., MÁVAG, Rába, Csepel, BM HEROS Zrt.

I. BEVEZETÉS

Hazánkban a XIX. század elején az ipari fejlődés eredményeként megindult a tűzoltószerek sorozatgyártása. A harangöntésnél szerzett tapasztalatok lehetővé tették tűzoltófecskendők készítését. A kézi működtetésű szerek, gőzfecskendők, létrák és az egyéb tűzoltó felszerelések a hazai igényekhez igazítva készültek. A nagyipar fejlődésével megjelenő gyári tűzoltóságok, majd az önkéntes és hivatásos tűzoltóságok magukkal hozták az igényt a jó minőségű hazai tűzoltó eszközök és felszerelések beszerzésére.

II. PESTI JÓZSEF HENGERMALOM VASÖNTVÉNY GYÁRA ÉS GÉPMŰHELYE

Az első tűzoltófecskendő a Pesti József Hengermalom Vasöntvény Gyára és Gépműhelyében készült 1842-ben. A Pesti Gépgyár és Vasöntőde Társulat eredetileg a József Hengermalom gépműhelye és vasöntődéje volt. A József Hengermalom Széchenyi István közreműködésével jött létre és a kor legmodernebb svájci technológiáját használta. Az üzem berendezéseinek karbantartásáról a hengermalom mellett kialakított gépüzem és vasöntőde gondoskodott (1842-től itt dolgozott Ganz Ábrahám). A karbantartási munkák mellett más megbízásokat is vállaltak. 1842-ben a Kossuth Lajos rendezte „Első Magyar Iparmű Kiállítás”-on mutatták be tűzoltófecskendőjüket.¹ A gépműhely 1847-ben önállósodott, működtetésére önálló részvénytársaságot hoztak létre, majd 1851-ben tűzvészben megsemmisült és már nem építették újjá.²

III. SELTENHOFER

Sopronban Seltenhofer Frigyes kezdte meg tűzoltó fecskendők gyártását. Seltenhofer Frigyes Keresztély harangöntő 1789-ben Zwackauban született, atyja szintén harangöntő volt. 1816-ban érkezett Sopronba, majd a következő évben immáron soproni polgárként indította el harangöntő műhelyét. Már ekkor foglalkozott tűzoltószergyártással, a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma bonyhádi kiállításán látható egy 1839-es, általa készített, kéthengeres, kétkerekű kis fecskendő.

A harangokban és a tűzoltó-berendezésekben az a közös, hogy a tűzoltófecskendők hengerét is bronzból öntötték, tehát szakmailag a harangöntőnek nem okozott gondot a rézötvözetekből, rézlemezekből készült szerkezetek gyártása.³

1 https://www.ponticulus.hu/rovatok/megcsapottak/kossuth_iparmuki.html#g-sc.tab=0. Letöltés dátuma: 2025. 03.03.

2 https://pestbuda.hu/cikk/20220421_lipotvarosban_mukodott_az_egyik_első_magyar_gepgyar. Letöltés dátuma: 2025.03.03.

3 Lengyelne 2001, 22.

Ifj. Seltenhofer Frigyes édesapja halála után, 1847-ben vette át az üzemet és tevékenységi körét tűzoltóeszközök gyártásával bővítette. Első elismerését 1847-ben, az első soproni iparkiállításon nyerte el, ahol „tűz fecskendőjéért” bronzérmét kapott. Az érem képét később büszkén szerepeltették cégük kiadványaiban. Az ifjabb Seltenhofer folyamatosan fejlesztette, tökéletesítette szivattyúit: 1868-ban nyilvános próbán mutatták be új szerkezetű fecskendőjüket a soproni városháza előtt. A gép vízsugara 96 lábnyira (kb. 32 m) emelkedett. Az eseményt Hauser Károly akvarellfestménye örökítette meg, amely ma a Soproni Múzeumban látható. Megjegyzendő, hogy a Sopronban 1866-ban megalakult Torna és Tűzoltó Egyesület alapító tagjai között voltak a Seltenhofer család tagjai is. Cégük 1886-tól 1903-ig „Seltenhofer Frigyes fiai” néven szerepelt: Frigyes a harangöntő műhelyt, Lajos a kereskedelmi részt irányította. A gyár kimutatást vezetett a tűzoltószerek gyártásáról, a könyv vezetését azonban évszám nélkül kezdték meg, feltételezhetően az 1880-as évek elején. A pontos évszámmal ellátott bejegyzések 1897-ben kezdődtek, ekkorra már a 4061-es gyártási számnál tartottak.

A forgalom növekedéséhez járult hozzá az 1888-ban kiadott tűzrendészeti kormányrendelet,⁴ amely minden község számára tűzoltószervezet alakítását írta elő. A rendeletnek köszönhetően a vállalat számos megrendelést kapott. Gyártmányaik között az egyszerűbb kézi fecskendőktől kezdve kisebb-nagyobb fecskendőket, a cséplésnél tűzrendészeti okból előírt cséplőfecskendőket, kétkerekű targoncára szerelt tűzoltófecskendőket, lóval vontatott ún. kocsifecskendőket és a tűzoltáshoz szükséges egyéb felszereléseket, eszközöket találunk. A hazai megrendeléseken kívül főleg Ausztriába szállítottak, de szerb, cseh, román települések is szerepeltek megrendelőik között. Az öt- ezredik tűzoltófecskendőt Nyírbátor részére szállították le. Ekkor a cég már rendelkezett szabadalmazott tűzoltófecskendővel és Budapesten lerakattal. Gyártmányaikkal az országos kiállításokon több díjat is szereztek: Pécsen 1888-ban, Bécsben 1890-ben, a millenniumi kiállításon 1896-ban ún. nagy érmet kaptak. 1897-ben az Országos Iparegyesülettől aranyérmet, az 1900-as párizsi világkiállításon pedig arany- és ezüstérmet szereztek. A harmadik generáció képviselőjének, III. Seltenhofer Frigyesnek az érdemeit a kiállításokon kapott aranyérmek mellett több kitüntetéssel is elismerték: I. Ferenc József császártól 1885-ben megkapta a koronás arany érdemkeresztet, és 1901-ben a Ferenc József-rend lovagkeresztjét. 1914-ben, 60 éves korában hunyt el.

Az üzemet hat fia közül a legidősebb, Frigyes vette át. Az I. világháborúban elvitt harangok pótlása a negyedik nemzedéket képviselő IV. Seltenhofer Frigyes harangöntőre várt. A Seltenhofer-féle harangöntő üzem 1941-ig működött, azt bombázás döntötte romba 1945. március 4-én.⁵

4 Az 1888. évi 53720. számú belügyminiszteri rendelet.

5 Szála 2001, 101–103.

IV. WALSER, BUDAPESTI SZIVATTYÚ- ÉS GÉPGYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A Walser Ferenc tűzoltószergyárat és harangöntödét 1858-ban alapították, amely több névváltozást követően hosszú évtizedeken keresztül azonos profillal végezte munkáját.⁶ Az iparos családból származó Walser iskolai elvégzése után Schaudt András harangöntő inasaként 1847-ben szabadult, s az akkori szokások szerint több éves vándorútra ment, amelynek során elsajátította a tűzoltószerek gyártását. 1854-től előbb a Schaudt-féle műhelyt vezette, majd 1858-ban a Kerepesi (ma Rákóczi) út – Nagykereszt (most Kazinczy) utca sarkán lévő városi tűzraktár épületében önálló műhelyt nyitott. Első fecskendőjét 1860-ban szállította Kisújszállásra. 1866-ban már 11 munkást foglalkoztatott, székhelyét ekkor a Schaudt-féle telepen találjuk.⁷ 1870-ben a Rottenbiller u. 66. sz. alatt építette fel nagyobb és korszerűbben felszerelt gyártelepét. A gyár a harangokon kívül tűzoltógépeket, fecskendőket, szerkocsikat, segédeszközöket és legénységi felszereléseket, különféle szivattyúkat, hidrotechnikai és vasút-felszerelési eszközöket állított elő. 1870-től a frissen megalakult fővárosi tűzoltóság az összes eszközt innen szerezte be. 1876-ban a Walser Ferenc-féle Harangöntő és Tűzoltószergyárban Pelles Antal mérnök tervei szerint tűzoltók útmutatásait figyelembe véve készült el az első hazai gyártású gőzfecskendő.⁸

Walser külföldi és hazai kiállításokon szerzett rangos díjakat, sőt az 1885. évi országos kiállítás után a Ferenc József-rend lovagkeresztjével is kitüntették. Mint önkéntes tűzoltót, több hazai tűzoltó csapat tiszteletbeli parancsnokának választotta meg. Városrendezési okokból el kellett hagynia a Rottenbiller utcai gyártelepet és az újabb gyárat, az előzőnél is nagyobb, korszerűbbet 1894-ben az akkori Külső Váci út 45. sz. alatt építették fel. Az építkezésekhez és berendezéshez szükséges tőke megszerzése érdekében az addigi magáncég 1893-ban részvénytársasággá alakult.⁹ A Walser Ferenc-féle Első Magyar Gép- és Tűzoltószergyár, Harang- és Ércöntöde részvénytársaság kétfélmillió korona alaptőkével rendelkezett. 1896-ban – a gyár számára rendkívül sikeres millenniumi kiállítás évében – a vállalat nevét a tevékenységet és jellegét jobban kifejező Budapesti Szivattyú- és Gépgyár Részvénytársaság

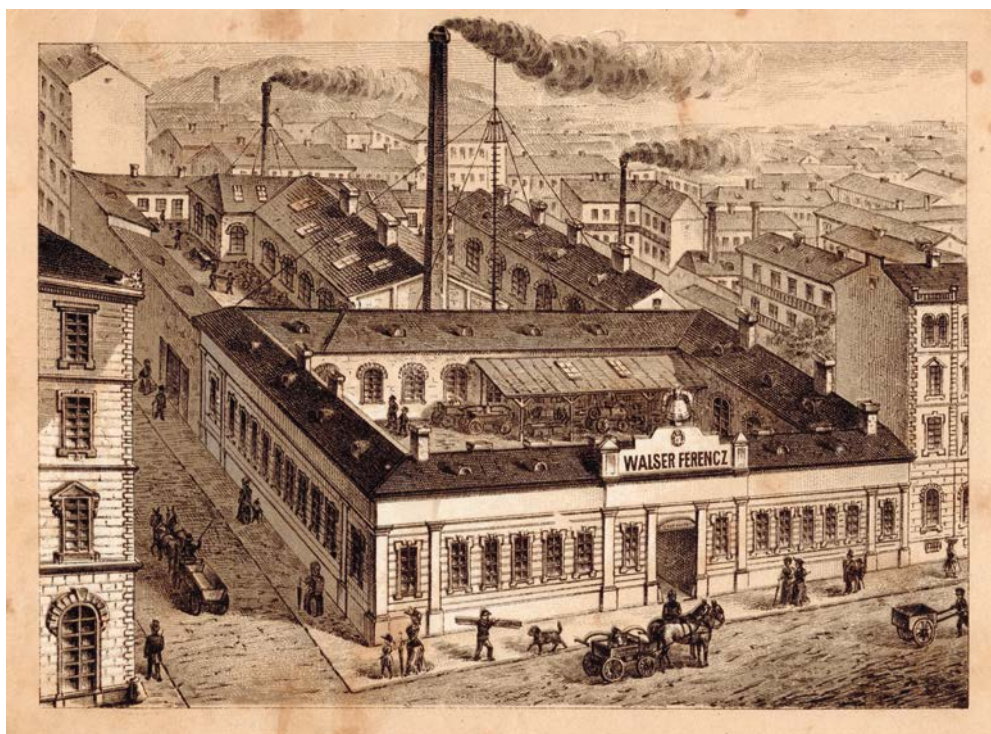
6 Walser Ferenc tűzoltószergyára és harangöntödéje (1867–1896), majd Budapesti Szivattyú- és Gépgyár Részvénytársaság (1896–1913), később Teudloff-Dittrich Budapesti Armatúra Szivattyú- és Gépgyár Részvénytársaság (1913–1931), végül Magyar Királyi Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak (MÁVAG; 1931–1948) néven szerepel.

7 Pesten a VII. ker. Kazinczy utcában.

8 Berki 2020a, 188.

9 http://remlac.hu/angyalfold_htk/13angyalfold_htkcimekszerint/vaciut69/vaciut69.html. Letöltés dátuma: 2025.03.03.

cégnévre változtatták át, ám rövidesen a még ennél is rövidebb Budapesti Szivattyú- és Gépgyár Részvénytársaság nevet használták. Az ekkor már 650 állandó munkást – nagyobb munkák idején 1500-nál is többet – foglalkoztató gyár négy osztályra tagolódott: tűzfecskendők gyártása; vízmű osztály; érc- és harangöntöde; sisak és katonai felszerelések. Termékei sorában megjelentek a kazánok, a gőzüzemű, sőt sikertelen gyártmányukként a petróleummal hajtott motorok is, továbbá híd- és egyéb vasszerkezetek, s ekkortól foglalkoztak nagy középületek, akár egész városok vízműveinek és komplett vízvezetéki rendszerének megépítésével is (pl. Besztercebánya, Nagyvárad). Az alapító Walser Ferenc 1901-ben elhunyt, s ekkortól alig hallani a gyárról. A tűzoltószerek széles választékának a gyártásában a hazai piacon a századvégtől szinte egyeduralkodó vállalat nem tudta korábbi sikereit megismételni, termelése visszaesett. A részvénytársasági vállalat 1913-ban megszűnt, telephelyét az Árpád híd építési előkészületeikor teljesen felszámolták. Ma a helyén a Magyar Államkincstár, a Rendőrpalota és kis részben az Országos Egészségbiztosítási Pénztár épülete áll.

1. Walser Ferenc gyára a Rottenbiller utcában.

V. TEUDLOFF K. ÉS DITTRICH T. GÉPGYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A kazán- és gépszerelvények gyártásával foglalkozó Teudloff K. és Dittrich T. Gépgyár Részvénytársaságot 1884-ben osztrák gyárosok alapították. Első gyártelepe a IX. ker. Mihálkovics u. 18. sz. alatt működött. A vállalatot a Bécsben létesített gyárral együtt 1895-ben az Angol-Osztrák Bank közbejöttével részvénytársasággá alakították. 1913. április 30-án a nevében is megszűnt Budapesti Szivattyú- és Gépgyár Rt. minden vagyonát és üzletét átadva teljesen beolvadt, és a két cég egyesült. 1913-tól Teudloff-Dittrich Budapesti Armatura Szivattyú- és Gépgyár Részvénytársaság néven szerepelt. Eladták a Váci úti gyártelepet és a Józsefvárosból kiköltöző Teudloff K. és Dittrich T. Gépgyár Rt. 1914-ben Kispesten új gyártelepet létesített, ahol öntöttvasból armatúrákat, kutakat, szivattyúkat, tűzoltófecskendőket és különféle kocsikat, fertőtlenítő berendezéseket, sőt tűzoltó-gépkocsikat is gyártott. 1931-ben profilját a MÁVAG Gépgyár vette át.¹⁰ A MÁVAG akkorra már rendelkezett tapasztalatokkal a tűzoltószerek gyártása terén, hiszen 1923-ban a Magyar Waggon- és Gépgyár 10 db „Kis Rába” gépjárműfecskendőt gyártott, tömör gumis kivitelenben, 800 liter / perces szivattyúval saját gyári tűzoltósága, valamint hazai és külföldi városok – Debrecen, Győr, Szeged, Szófia, Filippopoli, Plevna – számára.¹¹

VI. GEITTNER- ÉS RAUSCH

A Geittner- és Rausch-féle cég 1865-ben kezdte meg működését mint Tűzoltószér és Malomkőgyár Budapesten, az V. kerület Nádor u. 46-48. sz. alatt, a gróf Széchenyi Ödön által alapított Országos Központi Tűzoltó Iroda örököséként. A XIX. századi Magyarország nemzetközi szinten elismert vállalkozásává vált. Az 1880-as években még a külvárosban üzemelő gyár 10 év alatt a főváros központjában, az Országház szomszédságában, a Nádor utca 46. szám alatt nyitotta meg új üzemét, és az Andrássy úton mintauzletét. A cég specialitása a tűzoltófecskendőknél alkalmazott központi ércszelep-szerkezet volt, amelyből 1893-ra már több mint ötezer darab készült. Forgalmaztak szivattyúkat, mozdonyfecskendőket, vészvonalokat, szerkocsikat, és különböző fecskendőket, továbbá gumi-és kendertömlőket, mászó és mentőszereket, toló-, párkány- és mászólétrákat, sőt tűzoltósisakokat, öveket, jelzőeszközöket, valamint baltákat is. Gyártmányai a külföldi és hazai kiállításokon egyaránt megállták a helyüket, számos első díjat szereztek a gyárnak. A gyárat Rausch Ferenc halála után fia, Rausch Aladár vezette tovább. Az eredetileg szivattyúkat és tűzoltófecskendőket gyártó és forgalmazó üzlet a műszaki

¹⁰ Bencze 2013, 111-119.

¹¹ Berki 2020b, 8.

cikkek mellett, háztartási, egészségügyi és sportcikkek készítésével és eladásával is foglalkozott, amelyekről negyedévente katalógust jelentetett meg.¹²

VII. KÖHLER ISTVÁN FECSEKENDŐ-, SZIVATTYÚ ÉS TŰZOLTÓFELSZERELÉSGYÁRA

A Szentendre-Izbégen működő Zimmer és Köhler Szerszámgyár vonószer-számaait, gyalukéseit az imént tárgyalt Geittner és Rausch cég árusította. Így került kapcsolatba a gyárral Köhler István (1862–1951), aki Rausch Ferenc Ilona nevű lányát vette feleségül és mint igazgató az általa vezetett tűzoltószergyárat 1902-ben átvette és önálló céggé alakította. Köhler István fecskendő-, szivattyú és tűzoltófelszerelés-gyára külön pavilonban állított ki az 1904-ben a budapesti Nemzetközi Tűzoltószövetségi Kongresszus alkalmából rendezett „Internacionális szakkiállítás”-on. Idősebb Köhler István a Budapesti Önkéntes Tűzoltótestület szivattyú mestereként megbecsült személyisége volt a korszak tűzoltóságának és számos önkéntes tűzoltóság tiszteletbeli parancsnokának választotta. Szakíróként is tevékenykedett, és amíg módjában állt, bőkezű támogatója volt a tűzoltás ügyének. Gyártmányai jó minősége révén a forgalmazott mennyiség alapján is az első helyre került a gyár. Fő termékük a különböző tűzoltófecskendők voltak, de készítettek vízes lajtákat, tűzoltószerkocsikat, tűzoltólétrákat és mentőkocsikat. A 20. század eleje a tűzoltóságnál a technikai forradalom kora volt. 1901-ben a Köhler gyárban Kassa város számára készült az első lóvontatású benzinmotoros dugattyús fecskendő (a motor a szombathelyi Mayer cég gyártmánya volt), amely percenként 240 liter vizet szállított. 1902 és 1928 között több ilyen szert gyártottak, de már 10 lóerős, két hengeres Csonka-féle vízhűtéses motorral.

Az ifjabbik Köhler István gépészmérnöknek tanult és 1914-től apja támogatásával vezette a céget. Az I. világháború után üzemét modern gépekkel látta el és a gyártmányok egységesítésével lehetségessé vált kisebb szériák gyártása. Gyártottak benzinmeghajtású fecskendőket is, de ezekbe más gyártók motorjait építették be. A rekordforgalmat 1926-ban sikerült elérniük 450 000 pengő értékben. Ezután a forgalom visszaesett és mivel vevőik zöme 1-5 évi részletfizetésre vásárolt, a cég állandó törkehiánnyal küzdött. A nehéz gazdasági helyzet következtében 1931-ben semmiféle megrendelést nem kaptak. Az egyre nagyobb teret hódító motoros fecskendők mellett a kézi működtetésűek gyártása mindinkább háttérbe szorult.

Az a hazai tűzoltószergyártó, aki nem váltott időben kismotorfecskendők gyártására, lemaradt riválisaitól, és amikor 1934-ben a MÁVAG piacra dobta 400 liter/perces kismotorfecskendőjét, még kevesebben bírták a versenyt.

12 Rausch villa. Arany múzeum. <https://www.aranymuzeum.eu/the-museum>. Letöltés dátuma: 2025.03.04.

2. Szállításra váró tűzoltószerek Mátrai Antal gyárának udvarán.

1935-ben a tíz évvel korábbi 8 gyárból csak 4 foglalkozott tűzoltószergyártással, és azok is csak nagyon alacsony létszámmal és munkaidőben dolgoztak. Bár a Köhler-féle gyár átvészelte a nehéz éveket, a X. kerület Korponai út 20. sz. alatti üzemét 1949. december 28-án államosították.¹³

VIII. MÁTRAI, FEIK ÉS TÁRSA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A Mátrai, Feik és Társa Részvénytársaság – 1911-től Mátrai Antal és Társa Részvénytársaság – eleinte tűzoltó létrák, tűzoltófecskendők, később kocsira szerelt motorikus fecskendők gyártásával foglalkozott. Mátrai Antal 1896-ban a Koháry utcában alapította vállalatát Mátrai, Salgó és Társa néven. Az 1896. év őszén Óbudán kis üzemmel kezdte meg faszíjkorongok – amiért az 1900-es párizsi világkiállításon nagy aranyéremmel tüntették ki –, és tűzoltó létrák gyártását. Ezzel hiánypótló vállalkozásba kezdett, mivel a tűzoltó létrákat korábban Németországból importálták. 1886-ban kezdte el gyártani a szabadalmazott „Rapid” láncikutakat. A tűzoltófecskendőket 1905-ben vette

¹³ Minárovics 2006, 4–15.

fel gyártási körébe, gyártmányainak minősége felülmúlta a neves osztrák és cseh ipar termékeit.¹⁴ Gyártmányait 1910-ben köztisztasági és közegészségügyi cikkekkel egészítette ki. A cég 1912-ben kezdte meg a szállító eszközök gyártását és megépítette a Fehérvári úton található gyárát. 1913-tól kocsira szerelt motorikus fecskendők gyártásába fogott. 1927-ben a Rosenbauer világmárka motorikus fecskendőinek gyártási engedélyét szerezte meg Magyarország részére, és ezeket a fecskendőket gyártotta kézi vontatásra és autóba építve. A háború közeledtével légoltalmi felszerelések gyártásával és forgalmazásával is foglalkozott.¹⁵

1925-től a Teudloff-Dittrich, a Mátrai és a Magyar Waggon- és Gépgyár locsolókocsival kombinált tűzoltófecskendőket gyártott a vidéki városoknak. Víztartályuk 1600-4500 literes volt, ezért a tűzoltók vízszállító szerként alkalmazták azokat.¹⁶

IX. TŰZOLTÓSZERGYÁRTÁS A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A II. világháború súlyos veszteségeket okozott a magyar tűzoltóságnak. A szerállomány jelentős része megsemmisült vagy elhurcolták. Rengeteg személyes veszteség érte a tűzoltóságot, a harcoknak számos tűzoltó bajtársunk esett áldozatul. 1945-ben a front elvonulását követően mindössze 7 gépjárműfecskendő és 233 kismotorfecskendő maradt az országban. Az alapoktól kellett újjászervezni a tűzvédelmet, és megteremteni annak személyi és tárgyi feltételeit. Kényszermegoldások után a MÁVAG és a Rába vállalatok kapcsolódtak be a hazai gépjárműállomány számbeli fejlesztésébe, és kezdték meg a gépjárműfecskendők gyártását.¹⁷ A Rábák közüzemi vízhálózattal ellátott városok, míg a MÁVAG-ok a vízellátással nem rendelkező települések tűzoltási feladatainak megoldására készültek. 1948-ban megtörtént az állami tűzoltóság felállítása.¹⁸ A korábban széttagolt önkormányzati tűzoltóságok helyett egy centrálisan szervezett és irányított állami tűzoltóság kezdte meg a tűzvédelmi szolgálat ellátását.

Ebben az évben döntött a kormányzat a tehergépjármű-gyártás egységsítése mellett egy külföldi licencen alapuló gépjárműtípus, a Steyr D-380-as megvételéről, amely a magyar tehergépjármű-gyártás alaptípusa lett. Ezt később továbbfejlesztették és újabb típusokkal egészítették ki. A Csepel Autógyár 1949. novemberi megalakulását követően, az első típusok megjelenésével

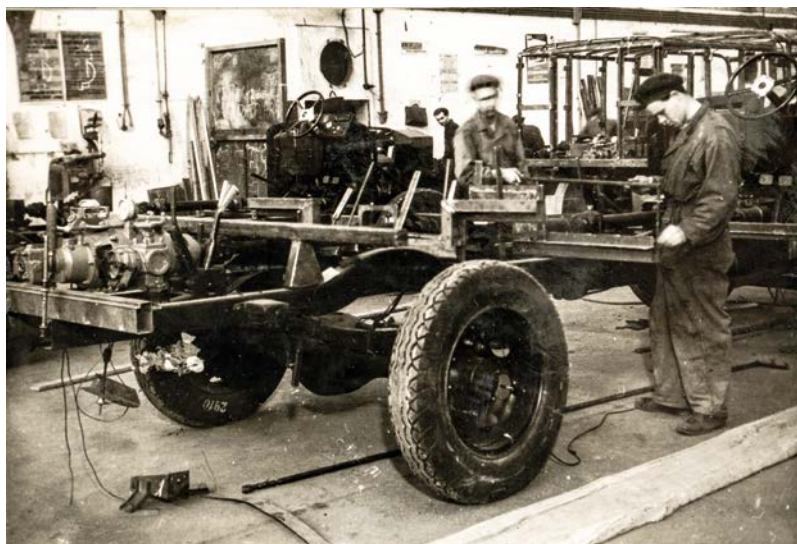
14 Minárovics 2008a, 89.

15 Minárovics 2008b, 191.

16 Bérczi – Berki – Borsos 2014, 5.

17 1946 és 1948 között 14 Rába gépjárműfecskendőt állítottak elő, amelynek első példányát Kispest város tűzoltósága kapta.

18 5090/1948 Korm. sz. rendelet a tűzoltóság államosításáról.

3. Ikarus felépítmény szerelése Rába alvázra, 1949.

a Csepel márkájú tűzoltó-gépjárművek meghatározó szerepet töltöttek be a tűzoltóságok munkájában.

1952 fordulópont volt a hazai gépjárműfecskendő-gyártásban, ugyanis az Ikarus mátyásfüldei gyára ebben az évben kezdte meg működését. A vidéki szerhiány megoldására az első lépést a Csepel Diesel (CSD) CSD-350-es tartályos gépjárműfecskendő kialakításával tették meg. Ez az összes korábbi típusnál lényegesen könnyebbnek, mozgékonyabbnak és üzembiztosabbnak bizonyult. A nagy mennyiségű oltóvíz miatt azonban a fecskendőre csak a legszükségesebb felszereléseket lehetett mállhazni. Ennek orvoslására a típusból készült tömlőszállító változat, valamint olyan speciális kiegészítő szerkezet is, mint a tömlőszállító utánfutó. A CSD-350-es típus továbbfejlesztett változata, a CSD-352-es 1955-től került a tűzoltóságokhoz. A szakemberek jobban sikerült konstrukciónak tartották. Városi használatra készült, ahol a vízvezeték-hálózat miatt nem volt szükség nagyméretű víztartályra. A típusból gyártottak startszolgálati repülőtéri gépjárművet is.

1954-ben az állami tűzoltóság állományában lévő gépjárműfecskendők száma összesen 210 darab volt, ennek mindössze 48%-a volt 1945 utáni gyártmány. A teljes gépjárműpark mintegy ötven különböző típusból állt. A községek 77%-a csak kézi működtetésű fecskendővel rendelkezett.¹⁹

19 MNL. XIX-B-1-y, BM Miniszterhelyettesi értekezletek iratai (1957–1990). 10. doboz, 10-39/61–1969.

4. A CSD-420-as gépjárműfecskendő.

1957-ben kialakították a CSD-420-as gépjárműfecskendőt. Ez ötvözte elődei pozitív tulajdonságait, karosszériája megegyezett a CSD-352-es típussal, de korszerűbb szivattyúval szerelték fel. Ez volt a legjobban elterjedt fecskendő, sőt kétszáz darabot exportáltak is a szerből. 1961-től speciális áramfejlesztő gépjármű is készült a CSD-420-asból.

A fejlődést jelzi, hogy 1959-ben az országban 313 gépjárműfecskendővel és 27 különleges szerrel rendelkeztek a tűzoltóságok.²⁰

1957 végére készült el a Csepel Autógyárban az a nagy teherbírású alváz, amely lehetővé tette egy nagyobb teljesítményű gépjárműfecskendő megalkotását. 1959-ben rendszerbe állították a CSD-710-est. Újítást jelentett, hogy a szivattyú a jármű utasfülkéjében az ülés alá került. Ez biztosabb üzemeltetést tett lehetővé. Alkalmazhatóságát javította, hogy zárt fiókokban egy 800 liter/perc teljesítményű kismotorfecskendőt is elhelyeztek benne. Nyomótömlőkészletének jelentős részét nem tekercsben, hanem hajtogatva málházták, így menet közben alapvezetékét is fektethették róla. Sikerét jelzi, hogy Jugoszláviába is szállítottak belőle.

Az eddig tárgyalt új gépjárműfecskendők '60-as évekbeli, fokozatos rendszerbe állításával lehetőség nyílt a készenlétben álló típusok számának csökkentésére. Az egységesítés eredményeképp jelentősen egyszerűsödtek a javítási és karbantartási feladatok.

²⁰ Soltész 1988, 13.

A szocialista nagyüzemi mezőgazdaság termelési módszerei fokozott tűz-veszéllyel jártak, úgymint a koncentrált termeléssel és tárolással, valamint a gépesítéssel együtt járó kockázatok. Mindez olyan gépjárműfecskendőt igényelt, amely megfelelő mennyiségű oltóvizet tud szállítani, és kedvezőtlen terepviszonyok között is képes beavatkozni tűz-és káreseteknél.

A megoldás a CSD-344-es összerék-meghajtású alvázhoz tervezett új felépítmény. A prototípus 1964-ben az Ikarus székesfehérvári gyáregységében készült, ahol az Ikarus 526 típusmegjelölést kapta, azonban a tűzoltóságnál a CSD-344-es megnevezés terjedt el. A karosszéria formája és a felhasznált anyagok (pl. alumínium) jelentősen eltértek a korábbi típusoktól. Érdekessége volt, hogy ezt a gépjárműfecskendőt szerelték fel először URH adó-vevőkészülékkel.²¹ A málfatér lezárását szolgáló redőnyök miatt tréfásan „kenyeres kocsinak” becézték a tűzoltók, úgy tartották, hogy „előnyös, mert redőnyös”.

A tűzoltóságok műszaki-technikai fejlődésében fontos tényező volt a Központi Javítóműhely (KJÜ) felállítása, amely a szerek és felszerelések javítását végezte. Emellett gyártási feladatokat is el kellett látnia: a külföldről importált oltóberendezéseket egyedi megoldások kifejlesztésével kellett a hazai gyártmányú alvázakra építeni.²² A KJÜ 1966-ra CSD-420-as alvázon 4 áramfejlesztő gépjárművet valamint egy CSD-710-es habbal oltó tűzoltógépjárművet gyártott. A TOTAL cégtől beszerzett porral oltó berendezések felhasználásával, két porral oltó gépjárművet állítottak elő CSD-344-es alvázra. A porral oltó gépjárművek gyártása terén a KJÜ és az Elzett Fémlemezipari Művek együttműködésének köszönhetően sikerült hazai alapokra helyezni a gyártást.

A tűzoltóságoknak olyan gépjárművekre is szükségük volt, amelyek elsődlegesen a műszaki mentési feladatokban vettek részt. Erre a célra a CSD-344-es típust választották ki. A gépjármű különlegessége volt, hogy felszereléseiből egy ezer kg teherbírású darut is össze lehetett állítani.

A magasból mentési feladatok ellátásának érdekében 1968 és 1972 között összesen 11 darab CSD-710-es típusú alvázra építettek DL 30 típusú Magirus létrát.

Az 1970-es évektől újabb fejlesztési időszak vette kezdetét. A növekvő és differenciáltabbá váló tűzoltás-technikai igények új tűzoltógépjárművek kifejlesztését követelték meg. Lezárult a CSD-344-es gépjárműfecskendők gyártása, így égető igény jelentkezett az új gépjárművek iránt. Az új típussal szembeni legfőbb elvárás az volt, hogy összetett tűzoltásra is alkalmas legyen. 1970-ben megkezdődtek a fejlesztési munkálatok a Labor Műszeripari

21 Kiss 2014, 61–66.

22 MN. XIX-B-1-aa, BM Miniszterhelyettesi iratok (1951–1970). 48. d. 2-616/1/1965.

Művek (Labor MIM) esztergomi gyárában, amely az új „Tű” tűzoltógépjármű-családnak lett az alapja. A jármű két részből állt, az egybeépített vezetői és legénységi fülkéből, valamint a tűzoltás-technikai berendezéseket és felszereléseket magába foglaló hátsó felépítményből. A gépjárműfecskendő alkalmas volt vízzel, léghabbal és porral történő oltásra is.²³ Az első 50 Tű-1-es gépjárműfecskendőt 1974-ben adták át a tűzoltóságnak, ezzel lehetővé vált az 1950-es években gyártott gépjárműállomány frissítése. A felépítmény kialakításánál ügyeltek arra, hogy a gépjármű a városi forgalomban is megfelelő manőverező képességű legyen.

A Tű-1 rendszerbe állításával párhuzamosan az 1970-es évek közepétől a Tűoltóság Országos Parancsnokságának műszaki fejlesztői már egy kifejezetten könnyűkategóriájú gépjárműfecskendő tervezési munkálatait is megkezdték, amely városban és terepen egyaránt alkalmazható volt. A prototípus 1975 végére készült el, és a Tű-2-es megnevezést kapta. A magyar tehergépjármű-gyártás hanyatlása miatt a Szovjetunió gépparkjából kiválasztott – egyébként katonai, nehéz terepviszonyokra kialakított – GAZ-66-os típus alvázára építették a Tű-2-est. A kocsiszekrényt a szlovén MLM, a felépítményt a Labor MIM gyártotta. Ez volt Magyarországon az első gépjárműfecskendő, amelybe Rosenbauer szivattyút építettek. Saját habtartálya nem volt, ezért a szerre egy 60 liter habanyagot tartalmazó kannát szereltek. A használat során a járművek a városi közlekedésben nem bizonyultak előnyösnek. A budapesti nehézkes működtetés miatt számos darabot a vidéki tűzoltó-állomásokra telepítettek. Beépített csörlőműve segítségével alkalmas volt vontatásra, műszaki mentésre, elakadás esetén önmaga kivontatására, kisebb gázlókon való átkelésre.

1975-ben állt szolgálatba a Tű-4-es SLF 6000-es habbal oltó gépjármű, amely sokoldalú tűzoltás-taktikai felhasználhatósággal rendelkezett. Alkalmas volt több ezer négyzetméter területű tüzek mobil felszerelésekkel való oltására, illetve fél stabil oltóberendezések hatékony kiszolgálására is. Beépített hab-vízágyújának, a magas nyomású vízködsugárnak köszönhetően technológiai berendezésekben keletkezett tüzek leküzdésére is képes volt.

1976-ban a Budapesti Nemzetközi Vásáron mutatta be a Labor MIM a Tű-5-ös UAZ 452-es típusú zárt felépítményű gépjárművet, amely kismotorfecskendő és tartozékai szállítására volt alkalmas. Elsősorban gyárak, üzemek számára készült. A létesítmények igényeihez igazodva, az ár-érték arány figyelembevételével az UAZ-ok helyett inkább a lengyel ZUK típusra szerelt tűzoltógépjárművek terjedtek el.

23 KKM. Tű-1 közép kategóriájú gépjárműfecskendő műszaki leírása, kezelési és karbantartási utasítása. Esztergom, 1974, Labor Műszeripari Művek. 47 p. Tűoltószer dokumentációs adattár 6387/350-621.

1978-ban gyártották le a Tű-3-as nehézkategóriájú gépjárműfecskendőket. Feladatuk a nagyobb létesítmények, mezőgazdasági üzemek, lakott települések tűzvédelme volt. Vízzel és habbal történő oltásra egyaránt alkalmasak voltak.

A Tű-3-as és Tű-4-es Rába-MAN típusú háromtengelyes, összkerék-meghajtású alvázra készült. Mindkét típust frontkormányos kivitelben gyártották, és billenthető sorozatgyártott vezetőfülkével látták el.

A Magyar Tűzoltó Parancsnokság az ország tűzvédelmének hatékony ellátása érdekében a '80-as években az NDK-ból IFA típusú tartályos gépjárműfecskendőket vásárolt. Az IFA legfőbb előnye az összkerék-meghajtás volt, tartályában azonban kevés vizet tudott szállítani.

Az 1980-as évek meghozták a speciális tűzoltótechnika fejlesztésének lehetőségeit is. A habbal oltó, porral oltó, műszaki mentő és a gépezetes tolólétrák egy része helyett emelőkosaras gépjárműveket szereztek be, amelyek fokozták a tűzoltóság beavatkozási képességét.

1981-ben megkezdődtek a Tű-11-es közép kategóriájú gépjárműfecskendő tervezési munkálatai. Városok, nagyobb települések, mezőgazdasági üzemek és erdőtüzek tűzvédelmének biztosítására fejlesztették ki. A felépítmény tetejére az Elzett-FLIM vállalat által gyártott víz-habágyú került.

1983-ban készült el a Csepel gépjárműcsalád legújabb fejlesztése, a CSD-744.23 műszaki mentésre specializált szer, amely alkalmas volt összetett feladatok megoldására: közúti, légi balesetek, természeti katasztrófák, erdőtüzek okozta károk elhárítására. A mentőszerre kéziszerszámokat, bontó- és vágófelszereléseket, füstelszívó-berendezéseket málháztak. A szerkocsi hátsó felépítményébe KCR-5000 típusú hidraulikus járműdarut és csőrlőfelszerelést építettek. Az éjszakai munkák területének megvilágítására a telepíthető halogénlámpákon kívül a beépített 6,3 m magas teleszkópos fényszóró árbóc is rendelkezésre állt. A CSD-744.23 lehetővé tette az egyre bonyolultabb műszaki mentési és kárelhárítási feladatok gyors és szakszerű végrehajtását.

Az állami tűzoltóság munkáját a megváltozott körülményekhez való folytonos alkalmazkodás jellemezte. A második világháborúban elszenvedett súlyos veszteségeket csak az 1960-as évek második felére sikerült pótolni. Nagy előrelépést jelentett a speciálisan tűzoltósági célokra kifejlesztett szerrek rendszerbe állítása. Ugyanakkor a tűzoltóságok számára rendkívül nagy kihívást jelentett a gépjárműállomány javítása és karbantartása a szocialista tervgazdálkodás keretei között.²⁴

²⁴ Berki 2020c, 265–273.

X. TŰZOLTÓSZERGYÁRTÁS A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

A rendszerváltást követően, a piacgazdaság betörésével a magyar gyártók immár kevésbé voltak versenyképesek egy olyan speciális piacon, mint a tűzoltó szerkocsik gyártása. A vasfüggöny leomlásával megnyílt az út a külföldi technológia beáramlása előtt. 1989 után a tűzoltó szerkocsik újabb fejlődési korszaka kezdődik Magyarországon.

Több kísérlet történt a hazai tűzoltószergyártás újraindítására. A Csepel Autógyárban a német Metz cég együttműködésével készült 1994-ben a Csepel D755 (Csepel – Metz) nehéz tömegosztályú gépjárműfecskendő. A jármű tulajdonképpen egy öszvér, hiszen hatszemélyes, fülkéje finn SISU gyártmányú, a futóműve Rába, az alváz Csepel, a tűzoltótechnika német (Metz), a motor pedig amerikai gyártmányú (CUMMINS).

1995-ben készült el a Rába-MAN 16.198FA típusú, magyar fejlesztésű gépjárműfecskendő prototípusa. A hordozó alvázat a Rába gyár fejlesztette ki és gyártotta le világszínvonalú első és hátsó futóművekkel, amelyek a legnehezebb terepviszonyok között is kiválóan helytálltak. A vezető és legénységi fülke MAN fejlesztésű. Megrendelés hiányában nem kezdődött meg a sorozatgyártás, de a fecskendő még ma is a tűzoltók képzését szolgálja a Katasztrófavédelmi Oktatási Központban. Csak ez az egy darab készült belőle.²⁵ A BM OKF legfontosabb középtávú stratégiai terve a katasztrófavédelem eszköz- és járműállományának megújítása. A katasztrófavédelem évek óta dolgozik azon, hogy megfiatalítsa, egyben egységesebbé is tegye járműparkját, amelyben jelenleg csaknem negyven járműtípus található. A hazai tűzoltóautó-gyártás újraélesztésével 2018-ig 108 db Aquadoux-X 4000-es állt szolgálatba.²⁶

Az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság 2023-ban harminchét új fecskendőt állított szolgálatba, a beszerzés a Széchenyi 2020 program keretében valósult meg.²⁷ A projekt 2023 novemberében zárult, az Európai Unió 10 milliárd 100 millió forintos vissza nem térítendő támogatásából, állami társfinanszírozással.

A 320 lóerős MAN alvázra épülő tűzoltógépjárművek összeszerelését a BM Heros Zrt. budapesti telephelyén végzik. Az új járműveknek 4000 literes beépített víztartálya és 250 literes beépített habképzőanyag-tartálya van, és menet közben szivattyúüzemre kapcsolva is folyamatosan képesek oltani.

25 Németh 2020, 78–79.

26 A négyezer literes gépjárműfecskendők összértéke meghaladja a 3,3 milliárd forintot. A fejlesztés a *Katasztrófavédelmi rendszerek fejlesztése – tűzoltógépjármű-fecskendők rendszerbe állítása* nevű, KEHOP-1.6.0-15-2015-00001 projekt keretében valósult meg.

27 Komplex tűzoltógépjármű-fecskendők rendszerbe állítása elnevezésű, KEHOP 1.6.0-15-2022-00031 azonosítószámú projekt.

5. A HEROS reklámprospektusa, 1990-es évek.

A projekt célja a katasztrófavédelem gépjárműtechnikai állományának fejlesztése olyan komplex tűzoltó gépjárműfecskendőkkel, amelyekkel hatékonyan meg lehet akadályozni az erdő- és vegetációs tüzek terjedését, emellett más összetett, speciális feladatok elvégzésére is használhatók.

A komplex gépjárműfecskendők modern, energiahatékony, akkumulátoros eszközökkel is felszereltek, ezért nemcsak tűzoltási feladatokra, hanem műszaki mentésre is használhatók. A könnyen kezelhető, mobil műszaki mentő eszközökkel az erdőkben, külterületeken, tanyákon, gazdálkodó létesítményekben bekövetkezett káresetek is könnyebben felszámolhatók.

A kéttengelyes kivitelű, négykerék-meghajtású fecskendőkben 150 literes üzemanyagtartályt alakítottak ki. A program megvalósításával a főváros és valamennyi vármegyei igazgatóság járműparkja gyarapodik az új gépjárművekkel.²⁸

28 BM OKF: Lezárult a tűzoltógépjármű-projekt 2023. november 22: <https://katasztrofavedelem.hu/611/szechenyi-2020/117/279887/lezarult-a-tuzoltogepjar-mu-projekt>. Letöltés dátuma: 2025. 03.15.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bencze, G. 2013. Kétszemélyes vállalkozásból virágzó részvénytársaság. Walser Ferenc, tűzoltószerek és harangok. In.: Ihász, I. – Pintér, J. (szerk.): *Történeti Muzeológiai Szemle. A Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve*. 12, 111–120.
- Bérczi, L. – Berki, I. – Borsos, M. 2014 *Tűzoltó szerkocsik Magyarországon I*. Budapest.
- Berki, I. 2020a. A gőzfecskendő és elfeledett feltalálói. *Védelem Tudomány*, 5/4, 188–201.
- Berki, I. 2020b. *A szervezett tűzvédelem 150 éves magyarországit története*. Budapest.
- Berki, I. 2020c. A tűzoltószerek magyarországi fejlődéstörténete. In.: Mohácsi, E. (szerk.): *Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve*. LXII, Nyíregyháza, 265–273.
- Kiss, A. 2014. Csepel gépjárművek a tűzoltóság szolgálatában. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 29/35-36-37-38, 51–66.
- Lengyelne, K. K. 2001. *Adalékok a soproni harangöntés történetéhez*. Budapest.
- Minárovics, J. 2006. Egy kiállítás ürügyén. A Köhler Tűzoltószergyár emlékére 1904–2004. *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*. 7. Budapest, 4–15.
- Minárovics, J. 2008a. A kismotorfecskendőgyártás története. *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*. 9. Budapest, 63–96.
- Minárovics, J. 2008b. Létratörténeti eseménynaptár. *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*. 9. Budapest, 181–199.
- Németh, I. 2020. Hazai gyártású, tűzoltásra használt oltójárművek fejlődése a 18. századtól napjainkig. *Belügyi Szemle*, 68/ /8, 67–83.
- Soltész, T. 1988. *A műszaki fejlesztés az állami tűzoltóságoknál*. Budapest.
- Szála, E. 2001. A Seltenhoferek és az első tűzoltóegyesület Magyarországon. In.: Vámos, É. (szerk.): *Ezer év innováció Magyarországon (a 2000. évi ankét anyaga)*. *Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből*. Budapest, 101–103.

KÉPJEGYZÉK

1. Részlet a Walser-gyár 1891-es katalógusából. Katasztrófavédelem Közpon-ti Múzeuma (KKM) Történeti Dokumentum-gyűjtemény (TD) 81.181.1.
2. Roncsik I. album 98/1, KKM Történeti Fotógyűjtemény (TF) 2024.40.1.
3. Tűzoltószerek és felszerelések album/283. KKM TF 2024.39.1.
4. KKM TF diapoitív, Leltári szám nélkül (Ltszn.).
5. KKM TD 2024.4.1.

PETERMAN JÓZSEF ATTILA

A BUDAPESTI TŰZOLTÓSÁG PARANCSNOKAINAK ARCKÉPCSARNOKA¹

*PORTRAIT HALL OF THE COMMANDERS OF THE BUDAPEST
FIRE DEPARTMENT*

Absztrakt: A tanulmány neves tűzoltó parancsnokokat mutat be. Ők azok, akik tanúi voltak a magyar történelem alakulásának a dualizmus korától napjainkig. Életrajzokon keresztül követhetjük Budapest világvárossá fejlődését, illetve a technika látványos haladását a kézi hajtású kocsifecskendőtől a ma használatos legkorszerűbb tűzoltó gépjárművekig. Részesei voltak békés időszakoknak, de még inkább ezer és ezer tűz- és káresetnek, ipari és természeti katasztrófának, forradalmaknak és háborúknak. Tisztelgünk előttük, de azok előtt is, akik a parancsaikat, rendelkezéseiket végrehajtották, éberén és örökös készenlétben: a TŰZOLTÓK előtt.

Kulcsszavak: tűzoltóság; tűzoltóparancsnok; Széchenyi Ödön; Breuer Szilárd; Szilvay Kornél; 1956

Abstract: The study presents famous fire chiefs. They are the ones who witnessed the development of Hungarian history from the era of dualism to the present day. Through their biographies, we can follow the development of Budapest into a world city, as well as the spectacular progress of technology from the hand-operated car sprayer to the most modern fire engines used today. These fire chiefs were part of peaceful times, but even more so of thousands and thousands of fires and damage, industrial and natural disasters, revolutions and wars. We pay tribute to them, but also to those who carried out their orders and instructions, vigilantly and in perpetual readiness: the FIREFIGHTERS.

Keywords: fire department; fire chief; Ödön Széchenyi; Szilárd Breuer; Kornél Szilvay; 1956

Belépünk egy tágas és világos terembe, a falakon képek, a képeken tekintélyes egyenruhás férfiak sorakoznak. Ez egy valóságos arcképcsarnok. Kik voltak Ők? Nagyrésztük ismeretlen a kíváncsi látogatók előtt. Ám bemutatkozásuk így is kezdődhetne: „Valamikor tűzoltóparancsnok voltam Magyarországon, Budapesten. Szolgáltam a királyt, a fővárost, annak lakóit, de mindeneke előtt

1 Az arcképcsarnok a Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság tanácstermében látható.

a hazámat.” Feladatuk soha nem volt egyszerű. Minden arkép mögött egy-egy életút, s végigtekintve az életrajzokon, az már maga is egy történelmi időutazás lehetne; lenyomata a magyar történelem változásainak, de talán kiolvasható a főváros tűzvédelmének fejlődéstörténete is. Ismerkedjünk meg velük!

GRÓF SZÉCHENYI ÖDÖN²

1870-1874

A budapesti tűzoltóság örökös tiszteletbeli főparancsnoka

Pozsonyban született 1839. december 14-én. A tűzoltói hivatással 1862-ben Londonban mint a III. világkiállítás magyar kormánybiztosa ismerkedett meg. A mesterség titkainak elsajátítására még köztűzoltói szolgálatot is vállalt. A korabeli Európa tűzvédelmének széleskörű tanulmányozása után kezdeményezte 1862-ben Pesten az önkéntes tűzoltóság megszervezését. Hosszas fáradozásai elismerésül 1869-ben a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Testület főparancsnokává választották. Pest tűzvédelmének további erősítését jelentette az 1870. február 1-jén szolgálatát megkezdő, és az irányítása alatt működő pesti hivatásos tűzoltóság. Pest-Buda egyesítése után a főváros egyesített tűzoltóságának 1873. december 16-án lett a főparancsnoka. Ezt megelőzőleg hozta létre az Országos Központi Tűzoltó Irodát, majd a soproni kezdeményezésre 1871-ben megalakított Magyar Országos Tűzoltó Szövetség elnökévé választották.

Kiemelkedő szervező képessége segített az Első Magyar Utazási Társaság, a Budapesti Hajósegylet, az Első Magyar Gőzhajózási Társulat, a Budai Csónakázó Egylet megalakulásában. Vállalkozásai és tervei között szerepelt

2 BM TPVO Kiadvány. 1989. 150 éve született Gróf Széchenyi Ödön. Budapest.

a folyami hajóút létesítése a Fekete-tenger és az Atlanti-óceán között, gőzkompjárat létesítése Buda és Pest között, a Budai Gózsikló építése, a Gellérthegy rendezése, magántávirda felállítása. Sportemberként is figyelemre méltó volt. Angliából jövet Vilshofenből Pestig evezett le, majd visszafelé kis gőzösével Pestről Párizsba hajózott. Szakkönyveket írt és jelentetett meg a tűzoltóság szervezéséről, vezetéséről, a tűzoltás taktikájáról. Széleskörű műveltségét jelzi, hogy ismert volt zeneszerzőként is. Államközi egyezmény alapján, 1874-ben Konstantinápolyba ment, és három éven belül katonai tűzoltóságot szervezett. A szultán bizalmát élvezte, aki előbb dandártábornokká, 1883-ban osztálytábornokká nevezte ki. A budapesti tűzoltókkal élete végéig közvetlen kapcsolatot tartott, akik örökös tiszteletbeli főparancsnokká választották. 1922. március 23-án Konstantinápolyban hunyt el.

FOLLMANN ALAJOS³**1874–1882**

Amikor Gróf Széchenyi Ödön 1874-ben távozott a budapesti tűzoltóság éléről, számára a főváros vezetése egy évi szabadságot engedélyezett a törökországi tűzoltóság szervezésére. Távolléte tartamára a tűzoltóság irányításával Follmann Alajos királyi járásbíró, az önkéntes tűzoltó egyesület helyettes főparancsnokát bízták meg. Follmann Alajos 1831-ben született, 17 éves volt, amikor részt vett a szabadságharcban, többször is megsebesült, és mint huszár főhadnagy fejezte be katonai szolgálatát. Már kezdetektől aktívan részt vett az önkéntes tűzoltóság szervezésében. Széchenyi Ödönnel járták be Anglia, Francia- és Németország nagyvárosait, s mindenütt a tűzoltóság szervezetét tanulmányozták. 1874-ben a budapesti önkéntesek előbb főparancsnok-helyettesnek, majd rövid időn belül főparancsnoknak, sőt örökös főparancsnoknak választották. 1874-ben nevezték ki a hivatásos tűzoltóság főparancsnokának.

Nagy munkabírási, fegyelmezett és rendkívüli szervező tehetséggel rendelkező főparancsnok volt.

A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség munkájában is egészen a kezdetektől, 1870-től bizottmányi tagként, 1893-ig pedig alelnökként vett részt. Sokat tett az ország tűzrendészetének fejlesztése érdekében. Az első elméleti előadást a szivattyú szerkezetéről és használatáról magyarul ő tartotta. Közreműködött az első alap- és szolgálati szabályok megalkotásában. Az első modern tűzrendészeti szabályrendeletet a székesfőváros számára is ő dolgozta ki.

Főparancsnoki beosztásából 1882-ben kérte felmentését, hogy a szövetségi munkájának jobban megfelelhessen.

1906. november 8-án hunyt el.

³ Minárovics 2002, 25.

KEMPELEN BÉLA⁴**1882–1885**

Kempelen Béla 1841-ben született, és 1882. december 7-én választották meg főparancsnoknak. Az új főparancsnok – egri ügyvéd és városi parancsnok, a Magyar Ország Tűzoltó Szövetség választmányi tagja – tapasztalt tűzoltó volt.

Rövid parancsnoki ténykedése alatt állították fel az elevatori,⁵ valamint az újlaki és az óbudai tűzörségeket. Ekkor rendelték el a magyar szolgálati nyelv kötelező használatát. Színházörségek alakultak, s így általánossá vált a színházak rendszeres tűzoltó felügyelete.

Kempelen Béla 1885. június 5-én (lovas)baleset következtében váratlanul elhunyt.

A Fiumei úti sírkertben temették el. Élt 44 évet.

Halála után újra Follmann Alajos vette át a tűzoltóság vezetését 1885. szeptember 10-ig, amikor a tanács 20 pályázó közül Scserbovszky Szaniszlót választotta meg tűzoltóparancsnokká.

Megjegyzendő, hogy Kempelen Béla Kempelen Farkas, a híres polihisztor unokája volt.

4 *Tűzoltó Közlöny* 1885, 6. szám. Sírházhoz ld. Peterman 2010.

5 Az Elevátor-ház ipari létesítmény volt a Boráros tértől északra a Közraktár utca Duna felőli oldalán. A közraktárak számára, a beérkező áruk osztályozására, tárolására és átrakodására épült.

SCSERBOVSZKY SZANISZLÓ⁶**1885–1912**

Scserbovszky Szaniszló 1851-ben Csernovicban született. Szülei 1852-ben telepedtek le Budapesten. A Budapesti Önkéntes Tűzoltó Testületbe 1872-ben lépett be, ahol hamarosan mint szivattyús, majd mint mászó szakaszparancsnok tűnt ki társai közül. Ennek elismeréséül Gróf Széchenyi Ödön főparancsnok 1876-ban meghívta Konstantinápolyba, a török császári tűzoltóság kiképzése céljából, és ő ezt a feladatát eredményesen teljesítette. 1882-ben a főváros tanácsa hivatásos tűzoltó segéd tiszté nevezte ki. Pályája meredeken emelkedett. 1885-ben már tűzfelügyelő, és még ez évben a főváros tanácsa főparancsnokká választotta.

Hosszú szolgálata alatt mindvégig mintaszerűen állta meg a helyét. Higgadtsága, amivel a legkritikusabb helyzetekben is úrrá tudott lenni, legendás híré volt. Irányításával a lóvontatású kocsis- és gőzfecskendőikkel sikeresen avatkoztak be a legnagyobb tüzesetek oltásába is.

E sikerekben szerepet játszott, hogy különösen jól felkészült és tehetséges tisztek segítették a közös munkát. Parancsnoksága időszakában Budapest világvárossá fejlődött. A főváros tűzvédelmét 6 új tűzörség felépítésével erősítették. Az új Kun utcai központi laktanyát is 1895 novemberében adták át. 1912-ben vonult nyugalományba, elismerésül Ferenc József-renddel tüntették ki. 1931. január 20-án 80 éves korában hunyt el Budapesten. Sírja a Fiumei úti temetőben található.

6 *Tűzvédelem* 1983. január, 21. oldal: Arcképvázlatok; *Tűzoltó Közlöny* 1931/8-as szám. Sírjához ld. Peterman 2010.

JANICSEK ANDOR⁷**1912–1922**

Az új főparancsnok 1857-ben született. Műegyetemi hallgatóként 1876-ban lett tagja a budapesti önkéntes tűzoltóságnak. Számos tüzesetnél bizonyította rátermettségét. A hivatásos tűzoltóság kötelékébe 1886-ban lépett. Ő volt az 1896-os millenniumi kiállítás tűzoltóságának parancsnoka. 1912. január 18-án lett a fővárosi tűzoltóság főparancsnoka.

Hivatali idejében nagyarányú műszaki fejlesztések kezdődtek. Megkezdődött az áttérés a benzinüzemű tűzoltószerekre, a főváros szerállománya 9 új benzinmotoros gépjárműfecskendővel gyarapodott. Az I. világháború azonban az ígéretes fejlődést félbeszakította. A tűzoltók jelentős része – tisztek és a legénység – katonai szolgálatra vonult be. Őket korlátozott számban népfelkelőkkel pótolták. A gazdasági, pénzügyi helyzet ellehetetlenült. Az őszirozsás forradalom és a Tanácsköztársaság kikiáltása tovább nehezítette a tűzrendészet helyzetét. Ekkor a főparancsnokot és a helyettesét beosztásukból felmentették, és csak a proletárdiktatúra után tértek vissza beosztásukba. Janicsek Andor mint tűzoltó teljesen a hivatásának élt, szigorú fegyelmet és rendet tartott az őrsegeken.

1922-ben vonult nyugállományba, és 1926-ban, 69 éves korában hunyt el.

7 Tűzrendészeti Közlöny 1922/4. szám; Minárovics 2002, 29. Sírjához ld. Peterman 2010.

BLASNEK HUGÓ⁸**1919**

Amikor 1919. március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot, a fővárosi tűzoltóság is várakozással tekintett az események elé. A népbiztosság felmentette Janicsék főparancsnokot, helyette Blasnek Hugó főtisz-tet bízta meg a parancsnokság vezetésével. Az új főparancsnok tapasztalt tűzoltó volt. Ha az életrajzi adatait figyelemmel kísé-rjük, jól látható, hogy szakmai életútja gyorsan emelkedett. Budapesten született 1876. január 25-én, 1898-ban már segédtsízt a fő-városi tűzoltóságnál. 1911-ben tsízt, 1912-ben már főtsízt volt. Az I. világháborúban többszörösen kitüntetett harctéri katona, a pólai haditengerészeti kikötő tűzoltó-parancsnoka. A proletárdiktatúra alatt a forradalmi törvényszék előtt is bátran ki-állt a tűzoltókért, a tűzoltóság értékei és hagyományai mellett. A Tanácsköztársaság bukása után Janicsék Andor visszatért hivatalába, így Blasnek küldetése lejárt. Ám 1922-ben Breuer Szilárd főparancsnok helyettese lett. 1931-ben főparancsnoki ki-nevezése előtt néhány nappal elhunyt. Élt 55 évet.

8 Tűzrendészeti Közlöny 1931/5. szám.

BREUER SZILÁRD⁹**1922–1930**

Korának egyik legképzettebb tűzoltótisztje volt. Gölnichányán született 1863-ban. A Műegyetem építésmérnöki szakosztályán végezte tanulmányait. 1881-ben lépett a fővárosi önkéntes tűzoltóság szolgálatába. 1885-ben már hivatásos tűzoltótiszt. Több, mint ezer tűz- és káresetnél vett részt. Tapasztalatait gondosan rögzítette. Szakírói tevékenysége is jelentős volt. Az országos tűzoltó tanfolyamok előadásain évtizedeken át tanított, valamint irányította a tűzoltó szakképzést.

A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség szolgálatában mint főtitkár, majd mint alelnök hosszú éveken át tevékenykedett. 1922-ben nevezték ki a budapesti hivatásos tűzoltóság főparancsnokának. Sokat tett a fővárosi tűzoltóság színvonalának emeléséért. Főparancsnoksága alatt indult meg a tűzoltóság benzinüzemű autószerekkel való nagyarányú ellátása. Korszerűsödtek az egyéb tűzvédelmi felszerelések (tolólétrák, generátorszer, szárasztó stb.). 1929-ben megkapta a kormányfőtanácsosi címet. A tisztikar ismereteinek bővítése céljából külföldi tanulmányutak szervezését tette lehetővé. A legénységi állomány létszáma jelentősen növekedett.

1930. december 31-én vonult nyugállományba, és 1931 novemberében hunyt el. Tiszteletére sírjára országos közadakozásból díszes ércszobor emlékművet állítottak.

9 Tűzrendészeti Közlöny 1931/1. szám; Minárovics 2002, 29. Sírjához ld. Peterman 2010.

TEASDALE OTTÓ¹⁰**1931–1936 és 1945–1948**

1886-ban született Budapesten. 1905-ben lépett a főváros szolgálatába. Kezdetben önkéntes tűzoltó, 1911-től hivatásos tűzoltó, 1912 elején gyalornok, de még ez évben tűzoltótiszt lett. Az I. világháborúban mindvégig katonáskodott. 1918-ban főtisztté, 1922-ben I. osztályú főtisztté lépett elő. Szakírói munkássága jelentős, a tűzoltótiszt tanfolyamok rendszeres előadója volt. 1931-ben a budapesti tűzoltóság főparancsnokának nevezték ki. Teasdale nevéhez fűződik a tűzoltóság teljes motorizálása. Mint főparancsnok hivatalból az MOTSZ egyik alelnöke lett.

1936-ban a fővárosi tisztikar átszervezése után mint másodfőparancsnok továbbra is a budapesti tűzoltóság szakmai irányítója maradt. Az 1937-ben megalakult Légoltalmi Liga főtitkára volt, egészen annak megszűnéséig. 1944-ben a német megszállás után – politikai okok miatt – beosztásából felmentették. A háború után 1945. július 1-jén másodszor is kinevezték főparancsnoknak. 1946-ban vezérőrnagyi rendfokozatot kapott. 1948-ban nyugdíjazták, 1949. május 21-én 62 éves korában hunyt el.

Megjegyzendő, hogy Teasdale Ottó unokája volt James Teasdale angol építőmesternek, aki pedig a legközelebbi munkatársa volt Clark Ádámnak, a Lánchíd építőjének.

10 Tarján 1995, 31; *Tűzvédelmi Közlöny* 1931, 81; *Tűzvédelmi Közlöny* 1937/17. szám, 175. Sírjához ld. Peterman 2010.

DR. VITÉZ NÁDUDVARI KISS LAJOS¹¹**1936–1944**

Kiss Lajos 1896. január 15-én született. A Debreceni Tudományegyetem jogi fakultásán végzett kitüntetéssel. Világháborús harctéri szolgálata alatt szerzett kitüntetései alapján a kormányzó vitézzé avatta. Közszolgálatát Borsod megyében kezdte. A tűzoltótiszti tanfolyamot 1930-ban végezte, s ettől kezdve közigazgatási szolgálataival párhuzamosan tűzrendészeti tevékenységet is végzett. Előbb a mezőcsáti járás, később Borsod vármegye tűzrendészeti felügyelője volt. A MOTSZ munkájában 1932-től vett részt. Nevéhez fűződik a tűzrendészet átfogó, korszerű szabályozása, az 1936-os tűzrendészeti törvény megalkotásában is nagy része volt. Mindeközben a miniszterelnök, Gömbös Gyula személyi titkáráként teljesített szolgálatot. 1936 októberében a fővárosi tisztikar átszervezése során nevezték ki a fővárosi tűzoltóság főparancsnokának.

A belügyminiszter 1940. január 1-jei hatállyal megbízta az országos tűzrendészeti felügyelői teendők ellátásával, ugyanakkor – hivatalból – az MOTSZ elnöke is lett. Ezzel nemcsak a főváros, de az egész ország tűzrendészetének és légoltalmának az irányítása és felügyelete volt a feladata. Mindez kiegészült az akkor visszacsatolt országrészek tűzrendészeti felzárkóztatásának feladataival is.

1944. október 15-én, miután a kormányzó rádiószózata elhangzott, az országos főfelügyelő parancsba adta, hogy minden tűzoltó tartsa magát az Alkotmányhoz, és a kormányzóra tett esküjéhez. Még aznap éjjel egy német fegyveres SS különítmény a főparancsnokot letartóztatta, majd a nyilas főpolgármester állásából felmentette. Ezt követően sorsa viszontagságosan alakult, volt része kitelepítésben, dolgozott tanárként, könyvelőként. 1958. szeptember 12-én, életének 63. évében hunyt el.¹²

11 Minárovics 2002, 22; *Tűzrendészeti Közlöny* 1940/1. és 20. szám.

12 Sírja Budapesten, a Farkasréti temetőben található: 2. parcella, 1. sor, 163. sír.

DR. BENEDEK MIHÁLY¹³**1944–1945**

Dr. Benedek Mihályt 1944. október 16-án – a nyilas hatalomátvételt követően – nevezték ki főparancsnoknak és országos főfelügyelőnek, így ő lett hivatalból az MOTSZ elnöke is.

Az új főparancsnok 1894-ben született. Építész diplomát szerzett. Az I. világháborúban mint önkéntes katona vett részt, s onnan mint honvéd főhadnagy szerelt le. A fővárosi tűzoltóságnál 1919. február 1-jétől teljesített szolgálatot. Ezernél is több tüzesetnél vett részt. 1932-ben jogi diplomát szerzett. Számos tűzrendészettel és légoltalommal foglalkozó tanulmány szerzője volt. Szakmai pályafutása töretlenül emelkedett, 1944 nyarán már a főparancsnok első helyettese volt. Főparancsnoki kinevezése után azonban fő feladata már csak a háborús kiürítések és kitelepítések megszervezése és végrehajtása volt. Így Budapest szerálmányának 85%-át személyes irányításával nyugatra telepítették. A front közeledtével elrendelte az ország tűzoltóinak hadrendbe állítását.

A háború után a népbíróság 6 évi fegyházbüntetésre ítélte, büntetését nem töltötte le, mert 1948. február 8-án elhunyt.

13 Minárovics 2002, 23; *Tűzrendészeti Közlöny* 1930/8. szám; *Magyar Hírlap* 1928. szept. 14.

SZILVAY KORNÉL¹⁴**1945**

Budapesten született 1890. július 25-én. Felsőipari tanulmányokat végzett. 1909-ben lett a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Egylet tagja. Hivatásos szolgálatát 1914. február 1-jén kezdte meg a fővárosi tűzoltóságnál mint köztűzoltó. Hamarosan főgépész lett. 1924-ben már főfelügyelő. Beosztását tekintve a technikai felszerelések működtetésének felelőse és irányítója volt. Lelkesen érdeklődött a technikai újdonságok iránt. Számos találmánya született. Legismertebb közülük a vízkár kiküszöbölése céljából tervezett szárazoltó gép volt, amelyet 1924-ben szabadalmaztatott. Az 1930-as évek végétől a tűzoltóság felsővezetéséhez tartozott.

Az 1944-es német megszállás után – politikai okok miatt – állásából elbocsátották. Az ostrom után 1945 februárjában Szilvay Kornél szolgálatra jelentkezett, és ideiglenes jelleggel mintegy 3 hónapon át ellátta a főparancsnoki feladatokat. Hivatalosan 1945. április 1-jén helyezték vissza főparancsnok-helyettesi beosztásba. Változatlanul a fővárosi tűzoltóság műszaki, technikai ügyeit irányította. 1946-ban ezredesi rendfokozatot kapott. 1950 novemberében állásából – politikai okok miatt – fegyelmileg elbocsátották, sőt négy havi börtönbüntetésre ítélték. Büntetése letöltése után a Járműfejlesztési Intézetnél volt szabványügyi előadó. 1954-ben rehabilitálták, majd a BM Országos Tűzrendészeti Parancsnokságon szerződéses alkalmazottként dolgozott. Mindvégig a tűzoltóság műszaki fejlesztésével foglalkozott. 1957 nyarán 67 éves korában 43 évi szolgálat után nyugdíjba vonult, és szeptember 8-án elhunyt. A Magyar Köztársaság elnöke 1993-ban Szilvay Kornélt életútja elismeréséül „posztumusz” vezérőrnaggyá nevezte ki.

14 Peterman József Attila: Előadás Szilvay Kornél születésének 125. évfordulóján. Konferenciaelőadás; Fekete 1994, 7. Sírja a Rákoskeresztúri Temetőben található (18. parcella, IX. szakasz, 59. sír).

KIBÉDI GYULA EZREDES¹⁵**1948–1949**

Teasdale Ottó budapesti főparancsnok nyugállományba helyezése után a belügyminiszter 1948. június 18-ai hatállyal Kibédi Gyula alezredest bízta meg a budapesti és az észak-pesti tűzoltó osztályparancsnokság vezetésével. Kibédi Gyula 1889. január 6-án született Budapesten. A gimnázium elvégzése után motorkezelői, gőzgépkezelői és autószerelő szakképesítést szerzett. 1920. július 20-án lett újonctűzoltó a fővárosi tűzoltóságnál. 1921-ben II. osztályú tűzoltó, 1922-ben I. osztályú tűzoltó, 1925-ben segédcsővezető, 1935-ben gépész, 1938-ban főgépész, 1941-ben főgépkocsivezető, 1942-ben vezetőgépész, 1945-ben pedig tűzoltó felügyelővé nevezték ki. Ezzel egyidejűleg az 1945-ben megalakult Magyar Tűzoltók Szabad Szakszervezetének az elnöke lett.

A légénységi sorból főparancsnoki beosztásba került Kibédi Gyula ezredes 1949 végéig látta el a budapesti – és már állami – tűzoltóság irányítását. 1950. január 1-jétől a Belügyminisztérium Tűzrendészeti Főosztály vezetője lett. Ezzel ő lett az ország legmagasabb beosztású tűzoltója.

Megjegyzendő, hogy az 5090/1948. kormány-szintű rendelet szellemében a tűzoltóság államosítását a fővárosi tűzoltóságnál az elsők között hajtották végre.

15 *Tűzoltók Lapja* 1948/7. szám 3–4; *Katonai személyi nyilvántartólap*; (*Katasztrófavédelem Központi Múzeuma, Adattár – továbbiakban:*) KKM AD/8-2025). Kibédi Gyula eredeti családneve Krzyszkiewitz volt.

SZATORI JÓZSEF EZREDES¹⁶**1950–1951**

1950. január 1-jétől Szatori József ezredes lett a Budapesti Székesfőváros Tűzoltóosztály parancsnoka, aki egyben az észak-pesti tűzoltóosztály parancsnoki feladatait is ellátta. Budapesten született 1898. augusztus 19-én. 6 elemi elvégzése után általános motor- és villanyszerező szakképesítést szerzett, valamint gépjármű-vezetői tanfolyamot végzett.

1916–1918 és 1920–1921 között katonai szolgálatot teljesített. 1924. december 9-én lett újonc tűzoltó a fővárosi tűzoltóságnál. Szakmai pályája fokozatosan emelkedett, 1925-ben II. osztályú tűzoltó, 1926-ban I. osztályú tűzoltó, 1931-ben gépész, 1933-ban főgépész, 1938-ban vezető gépész lett. A folyamatos tanulás és eredményes vizsgák után 1945. július 1-jén tűzoltó felügyelővé nevezték ki.¹⁷ Parancsnoki tevékenysége alatt történt Nagy-Budapest egyesítése, amely a tűzvédelmi szervezet jelentős megváltoztatásával is járt. A tűzoltóegységek száma növekedett, 16 alosztály, 50 órs, 6 felügyeleti őrség, és 4 jelentő őrség működött ekkor. A tűzrendészeti I. fokú hatóság jogosítványait is a fővárosi tűzoltóság feladatává tették. Ezek a körülmények az adott kor társadalmi és politikai elvárásai miatt fokozott igénybevételt és felkészültséget követeltek. 1951 szeptemberéig állt a fővárosi tűzoltóság élén.

16 *Katonai személyi nyilvántartólap. Évi jelentés az osztály 1950. évi helyzetéről és működéséről* (KKM AD/8-2025)

17 Budapest ostrománál szovjet hadifogságba került, ahonnan 1947. július 3-án tért vissza. Tehát felügyelővé kinevezése a távollétében történhetett.

ZSITVA ISTVÁN SZÁZADOS¹⁸**1951–1952**

Zsitva István 1920. április 1-jén Soroksáron született. Iskolai végzettsége 6 elemi, eredeti foglalkozása kovácssegéd volt. Az MKP-nak 1935-től, az MDP-nek 1949-től volt a tagja.

1951. szeptember 17-én nevezték ki a budapesti osztályparancsnokság élére. A fiatal tűzoltó tiszt 1949. december 17-én a tiszti iskola elvégzése után vehette át hadnagyi kinevezését. Ténykedéséről keveset tudunk, ám azt igen, hogy ő ismertette november 7-én a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulóján a belügyminiszter díszparancsát: „A nagy állami ünnepünkön, november 7-én elrendelem, hogy a belügyminisztérium egyenruházott szerveinél az egymással való szolgálati, vagy szolgálaton kívüli érintkezésben 1951. november 7-től kezdődően a »bajtárs« megszólítás helyett az »elvtárs« megszólítást használják. A parancsnokok és a politikai munkások gondoskodjanak róla, hogy a *Szolgálati Szabályzatban* a »bajtárs« szót azonnali hatállyal az »elvtárs« szóra javítsák.”¹⁹ Az ünnepélyen a tűzoltók már mindnyájan az új és rendszerezített egyenruhában vettek részt.

Parancsnoki megbízatása csak néhány hónapig tartott, mert 1952 elején beosztásából felmentették, és június 3-án a testületől elbocsátották.

18 Nyilvántartó lap (KKM AD/8-2025); *Magyar Tűzoltó* 1951. nov. 15.

19 *Magyar Tűzoltó*, 1951. november 15. Különszám.

DR. FARKAS GYÖRGY VEZÉRŐRNAGY²⁰**1952–1968**

Fiatalon, alig 28 éves korában – mint százados – került a budapesti osztályparancsnokság élére. Balástyán született 1924-ben. A tűzoltótisztí iskolát 1949-ben végezte. Személye megfelelt a szakmai és politikai elvárásoknak, sőt rövidesen befejezte jogi tanulmányait is. Jelentős szolgálati átszervezéseket hajtott végre, megalakultak a tűzoltási csoportok, bevezette az üzemek instruktori rendszerét. Több kerületi tűzoltóparancsnokságot összevontak, egyes kerületekben megszűntek az egyes alosztályparancsnokságok (pl. I., II. és XII., V-VI-VII., IV. és XV. kerületi TP). Az 1956-os forradalmi események során a Központi Forradalmi Tanács rendelkezési állományba helyezte, ám rövid időn belül dr. Farkas György ezredes visszakerült parancsnoki beosztásába, amit 1968. december 31-ig – országos parancsnoki kinevezéséig – töltött be. Parancsnoki tevékenysége a budapesti tűzoltóság életében egy kompromisszumos, békésen építkező időszak volt.

1977-ben nyugállományba helyezték, 1999. november 26-án, 75 éves korában hunyt el Budapesten.

20 Minárovics János: *A fővárosi tűzoltóság története*. <https://fovaros.katasztrofavedelem.hu/26047/a-fovarosi-tuzoltosag-tortenete>. Letöltés dátuma: 2025. április 4; Farkas György: *Jelentés a tűzoltóság átszervezésére 1952* (KKM AD/8-2025).

DR. MARINOVICH ENDRE EZREDES²¹**Budapest 1956-os tűzoltóparancsnoka**

Budapesten született 1914. február 14-én. Családjában tradíciónak számított tűzoltónak lenni. Jogi tanulmányai mellett 1934-ben tűzoltó képesítést szerzett. A fővárosi tűzoltóságnál 1936-tól teljesített szolgálatot. Kezdetben tiszti gyakornok, majd segédfelügyelő, az 1944-es állománytábla szerint már főfelügyelő, az ostrom időszakában III. kerületi alosztályparancsnok volt. A háborút követően az újjászervezett budapesti tűzoltóság főparancsnok-helyettese, ezredesi rendfokozattal. Az államosított tűzoltóságnál alezredesként osztályvezetői beosztásba került. 1951-ben a fővárosi tűzoltóságnál elkezdődött politikai tisztogatásnak több, ún. „régí” és jól képzett tűzoltótiszt is áldozatul esett. Így Marinovich Endre is, aki mint „megbízhatatlan” rendelkezési állományba került. Sorsa ezután viszontagságosan alakult, mint autóbuszvezető kereste kenyerét. 1953-ban két év és három hónap börtönbüntetésre ítélték. Az indok: „Sztálin halálával kapcsolatban meg nem engedhető módon és tiszteletlenül nyilatkozott.”²² Az 1956. október 23-a után megalakult Nagy-Budapesti Tűzoltóság Központi Forradalmi Tanácsa elnökévé választották, és felkérték a parancsnoki teendők ellátására. A BM Országos Tűzrendészeti Parancsnokság jóváhagyásával a megbízást elvállalta. Öt november 1-jei hatállyal a Magyar Népköztársaság Fegyveres Erők Minisztere az állami tűzoltóság állományába tűzoltó

21 Tűzoltótiszti oklevél; 1-es számú osztályparancsnoki parancs 1956.10.31; BM parancsok: 1951. szeptember 7, 1956. december 13, 1957 május 15. (KKM AD/8-2025); ld. továbbá: Minárovics János: *A fővárosi tűzoltóság története*. <https://fovaros.katasztrofavedelem.hu/26047/a-fovarosi-tuzoltosag-tortenete>. Letöltés dátuma: 2025. április 4; Marinovich 2014; továbbá Koháry Sarolta és ifj. Marinovich Endre szíves szóbeli közlései nyomán.

22 Marinovich 2014, 161.

alezredesi rendfokozattal visszavette. Csak rövid ideig állt a budapesti tűzoltóság élén, a forradalom leverése után az országos parancsnokságra került osztályvezetői beosztásba.

1957. május 15-én az állami tűzoltóság állományából elbocsátották. Később különböző vállalatoknál tűzrendészeti munkakörökben dolgozott, ám életútja visszavonhatatlanul megtört. 1977-ben hunyt el, élt 63 évet.²³

A rendszerváltás után börtönbüntetésének ítéletét a bíróság semmisnek nyilvánította, elbocsátását a testülettől szintén megsemmisítették, és 1992. május 1-jei hatállyal posztumusz ezredessé nevezték ki.

23 Sírja a Csömöri temetőben található: D parcella, 10. sor, 7-8. sír.

FICSÓR SÁNDOR VEZÉRŐRNAGY²⁴**1969–1987**

Kiskunfélegyházán született 1927. május 27-én. 1948. szeptember 1-jén lépett mint beosztott tűzoltó a fővárosi tűzoltóság állományába. Első tiszti, hadnagyi kinevezését a tiszti iskola elvégzése után 1951-ben vehette át. Ezt követően a tűzmegelezési szakterületen dolgozott, 1954. május 1-jétől tűzmegelezési osztályvezetői beosztásban. 1956 decemberében Csongrád megyei parancsnoknak nevezték ki, de 1961. október 1-től visszatért, és immáron mint fővárosi parancsnok-helyettes teljesített szolgálatot.

1968. december 31-én nevezték ki fővárosi tűzoltóparancsnoknak, 1970-ben ezredessé, 1987-ben vezérőrnaggyá léptették elő. Mint parancsnok, szigorúan következetes vezető volt, sikeresen irányította az ország legnagyobb tűzoltóságát. Közel 20 éves parancsnoki ténykedése alatt három új laktanya épült. Bevezették a tűzoltóság kettős (tanácsai és állami) irányítási rendszerét. Nagy kihívás volt a 24/24 órás szolgálati rendről a 24/48-as szolgálati rendre történő átállás. Mindközben a Fővárosi Tűzoltóparancsnokság eredményesen működött. Nyugállományba vonulása után hosszú ideig a Budapesti Műszaki Egyetem tűzvédelmi vezetője volt. 2006. március 2-án életének 78. évében hunyt el.

24 Nekrológ 2006 (a szerző tulajdonában). *Tűzvédelem*, 1988/2. szám, 7. o. Sírhely: Kispesti Temető V. parcella 0. szektor 1. sor 115. sír.

TÍMÁR ISTVÁN DANDÁRTÁBORNOK²⁵**1988–1994**

Tímár István Budapesten született 1940. január 7-én. Tanulmányai során gépészmérnöki szakképesítést szerzett, majd 1964-ben polgári alkalmazottként került a tűzoltósághoz. 1965-től a BM Tűzoltóság Országos Parancsnokság műszaki fejlesztési osztályán, majd 1971-től a tűzmegelezési osztályon dolgozott, 1980-tól ugyanott osztályvezető volt. 1987. május 1-jén lett a fővárosi parancsnok általános helyettese. Fővárosi parancsnokká 1988. január 1-jén nevezték ki, és ezzel egyidejűleg előléptették tűzoltó ezredessé.

Parancsnoki tevékenységének első éveire esett a rendszerváltás, amely egy sor, a tűzvédelmet is érintő jogszabályváltozással is járt. Az önkormányzati, majd az azt követő „hátasköri” törvények a tűzmegelezési munkavégzést jelentősen befolyásolták. A gazdasági életben történt változások miatt sorra csökkent a tűzvédelmi szervezetek és a létesítményi tűzoltóságok száma. Ezek a körülmények, az „útkeresés”, komoly kihívást jelentettek. A fővárosi tűzoltóság jól reagált a változásokra. A parancsnok sikerorientált és közvetlen vezető volt. A káreseteknél már-már csillapíthatatlanul az élen járt. A tűzoltóállomány tisztelte és szerette parancsnokát. Fiatalon, 54 éves korában 1994. december 4-én hunyt el.²⁶ Halála előtt dandártábornokká léptették elő.

Neve a sportéletben is ismert, olimpiai- és világ bajnoki ezüstérmes, kétszeres Európa-bajnok kajakozó volt. Az Újpesti Dózsa színeiben 21 alkalommal nyert országos bajnoki címet.

²⁵ <https://www.vedelem.hu/tortenelmi-szemely/>
27. Letöltés dátuma: 2025. április 4.

²⁶ Sírja a budapesti Farkasréti temetőben található: 60/8-1-361.

DR. SZÁRAY ZOLTÁN ALTÁBORNAGY²⁷**1995–2000**

Száray Zoltán 1944. december 22-én született Budapesten. Pályaválasztása egyértelmű volt, kisgyerekkorában néhány évig a belvárosi tűzoltó laktanyában nevelkedett és ott érezte otthon magát. Édesapja, Száray Rudolf ennek az egységnek volt a tűzoltóparancsnoka, szolgálati lakásuk is az épületben volt. Hivatásos tűzoltó 1967. április 1-től lett az V-VI-VII. kerületi Tűzoltóparancsnokságon. A BM Tűzoltó Akadémia elvégzése után az I-II-XII. kerületi Tűzoltóparancsnokságon lett tűzrendészeti előadó. 1970-től a tiszti iskolán nevelőtanár, 1989-ben a BM Tűzoltó Kiképző Központ parancsnoka lett. 1991-ben a BM Tűzvédelmi Oktató és Kutató Intézet főigazgatójának nevezték ki. Polgári végzettsége tanár és jogász volt. 1993. június 16-án a Belügyminisztérium Tűz- és Polgári Védelmi Országos Parancsnokság tűzvédelmi főigazgatója. 1995. április 1-jén a Fővárosi Tűzoltóparancsnokság parancsnoka lett. Első feladata a fővárosi tűzoltóság alapító okiratának az elkészítése volt, amelyet a Fővárosi Önkormányzat Közgyűlése egyhangúlag elfogadott. Így 1995. július 1-jétől a Fővárosi Tűzoltóparancsnokság ismét Budapest Főváros Önkormányzatának önálló intézménye lett. Az 1996-os év a tűzvédelmi szabályozások éve volt. Megszületett a „...tűzoltóságról szóló XXXI. törvény”. Az új rendelkezések sora megfeszített munkát igényelt. A fővárosi tűzoltóságnál a nehéz költségvetési helyzet

27 Minárovics János: *A fővárosi tűzoltóság története*. <https://fovaros.katasztrofavedelem.hu/26047/a-fovarosi-tuzoltosag-tortenete>. Letöltés dátuma: 2025. április 4; <https://tuzoltoszovetseg.hu/az-mts-z-elnokei-dr-szaray-zoltan>. Letöltés dátuma: 2025. április 4.

ellenére jelentős technikai fejlesztések történtek. 1996-tól 2000-ig a Magyar Tűzoltó Szövetség elnöke volt. A fővárosi tűzoltóság vezetőjeként jó munkát végzett. Szorgalmas és higgadt munkatílusával a tűzoltóság jelentős sikereket ért el. Munkáját számos elismeréssel jutalmazták. 1999-ben Pro Urbe Budapest díjat kapott. 1999. november 30-án tűzoltó vezérőrnaggyá nevezték ki. 2000. április 30-án nyugállományba vonult. Nyugdíjasként is aktívan részt vett a tűzvédelmet érintő tanácsadó tevékenység munkájában. Elismerésül 2008-ban tűzoltó altábornaggyá nevezték ki.

Dr. Száray Zoltán 2018. szeptember 3-án hunyt el. Életútja példaértékű volt.

DR. BENDE PÉTER VEZÉRŐRNAGY²⁸**2000–2011**

Bende Péter 1953. január 25-én született Budapesten. Polgári végzettsége járműgépész üzemmérnök volt. Az Állami Tűzoltóság Központi Javítóüzeménél 1979-ben kezdett dolgozni. 1980-ban nevezték ki a Fővárosi Tűzoltóparancsnokság technikai osztályvezetőjének, ahol hamarosan technikai és anyagi osztályvezető lett. A BM Tűzoltó Kiképző Központ tisztiátképző szakát 1981-ben végezte el. Később, 1990-ben az ELTE jogi karán diplomázott, sőt a jogi szakvizsgát is letette. 1991-től az FTP Gazdasági Osztály vezetője lett, 1999-től pedig a fővárosi tűzoltóság parancsnok-helyettesének nevezték ki. 2000 februárjától látta el a fővárosi tűzoltóparancsnoki teendőket. Munkáját számos kitüntetéssel jutalmazták. A köztársasági elnök 2000-ben dandártábornokká, két évvel később vezérőrnaggyá nevezte ki. Parancsnoki ténykedése során jelentős átszervezések történtek a fővárosi tűzoltóság életében. Új szervezeti egységek alakultak. A tűz megelőzési szakterület régiósítása után, a kerületi tűzörségek irányításában is változásokat kezdeményezett. A főváros környéki települések önkéntes tűzoltóságaival eredményes munkakapcsolat, együttműködés alakult ki. Mindvégig elkötelezetten képviselte az önkormányzati tűzoltóságokat, mind a fővárosban, mind országosan. A fővárosi tűzoltóság irányítását nyugállományba vonulásakor 2011 januárjában adta át utódjának.

Dr. Bende Péter 2004-től 2013 márciusáig a Magyar Tűzoltó Szövetség Elnöke is volt.

2013. december 2-án tragikus hirtelenséggel elhunyt.²⁹

28 <https://tuzoltoszovetseg.hu/az-mts-elnokei:-dr-bende-peter>. Letöltés dátuma: 2025. április 4. <https://fovaros.katasztrofavedelem.hu/26076/elhunyt-baj-tarsaink-2013>. Letöltés dátuma: 2025. április 4.

29 Sírja a budapesti Farkasréti temetőben található: 36/2-1-28.

DR. VARGA FERENC DANDÁRTÁBORNOK³⁰
2011–2023

Varga Ferenc 1967. június 23-án született Budapesten. Tűzoltói szolgálata 1986-ban kezdődött, beosztott tűzoltóként a fővárosi III. kerületi Tűzoltóparancsnokságon. 1986–1989 között az Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskolán tanult, ahol tűzvédelmi mérnöki végzettséget szerzett, 1996-ban az Államigazgatási Főiskolán igazgatásszervezői szakon kapott oklevelet.

Pályafutása során 1989–1996 között tűzmegelőzési előadó, majd osztályvezető, kerületi parancsnok-helyettes, 1996–2003 között a III. kerületi tűzoltóság parancsnoka, 2003–2010 között az Észak-budai Tűzoltóparancsnokság parancsnoka volt.

A Fővárosi Tűzoltóparancsnokság irányítását 2011. január 26-án vette át elődjétől, majd 2012. január 1-jétől az FTP jogutód szervezetének, a Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság igazgatója lett. Munkáját számos kitüntetéssel jutalmazták. Megkapta a „Budapest tűzvédelméért” elismerést, tanácsosi, főtanácsosi címet kapott, 2013-ban pedig Budapest Főváros Közgyűlése Pro Urbe Budapest díjat adományozott részére. Szakmai munkája mellett az oktatás területén mindig is tevékenyen részt vett. Tudományos (PhD) fokozatot 2019-ben szerzett. 2023. február 1-jétől a belügyminiszter a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Katasztrófavédelmi Intézet állományába vezényelte, ahol az intézetvezetői feladatok ellátásával bízták meg.

30 Dr. Varga Ferenc szíves közlése nyomán.

IRODALOMJEGYZÉK

- BM TPVO Kiadvány. 1989. *150 éve született Gróf Széchenyi Ödön*. Budapest.
- Fekete, J. 1994. Börtön járt a poroltóért. *Magyar Nemzet*, 57/50, 7.
- Marinovich, E. 2014. *Túlélte-e a középosztály? Családtörténet a 20. századból*. Budapest.
- Minárovics J. 1996. *Szilvay Kornél Emlékkönyv*. Budapest.
- Minárovics, J. 2002. *A nagy elődök. A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség elnökei és vezető férfiai 1871–1945*. Budapest.
- Peterman, J. A. 2010. A Nemzeti Sírkert tűzoltó sírjai. *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*. 10. Budapest, 65–75.
- Roncik, J. *A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség hatvanéves története 1870–1930*. Debrecen.
- Roncik, J. 1937. *Gróf Széchenyi Ödön*. Budapest.
- Tarján, R. 1995. Ki volt Teasdale Ottó? *Tűzvédelem*, 118/4, 31.

KÉPJEGYZÉK

41. o. Roncsik I. album 3/1, KKM, TF 2024.40.1.
43. o. Események album/45, KKM, TF 2024.44.1.
44. o. KKM, TD 81.1.1.
45. o. KKM, TF Ltszn.
46. o. KKM, Gysz. 1980.28, ÁT ???
47. o. Roncsik II. album 33/2, KKM, TF 2024.41.1.
48. o. KKM, ÁT 82.4.1.
49. o. Tűzrendészeti Közlöny, 1931. június hó. XXIX. (LIII.) év./6. sz. 81. o.
50. o. Tűzrendészeti Közlöny, 1940. január 1. 62. évf./1. sz. 1. o.
51. o. KKM, TF Ltszn.
52. o. KKM, TF Ltszn.
53. o. KKM, Negatív társ. szám (Nsz.) 9844.
54. o. KKM, Nsz. 95/12/35.
55. o. KKM, Nsz. Ltszn.
56. o. KKM, TF 2021.33.1.
57. o. KKM, TF Ltszn.
59. o. KKM, TF 2022.8.1.
60. o. KKM, TF 2022.7.1.
61. o. KKM, TF Ltszn.
63. o. KKM, TF Ltszn.
64. o. Dr. Varga Ferenc.

BABOS KRISZTINA

**ANEKDOTÁK A MAGYAR TŰZOLTÓK 1892-ES KONSTANTINÁPOLYI
KIRÁNDULÁSÁRÓL****ANECDOTES ABOUT THE HUNGARIAN FIREFIGHTERS' TRIP
TO CONSTANTINOPLE IN 1892**

Absztrakt: 1892 nyarán magyar tűzoltótisztek kb. 30 fős csoportja látogatta meg gróf Széchenyi Ödönt, Konstantinápoly tűzoltóparancsnokát a török fővárosban. A kirándulás célja az volt, hogy megünnepeljék a magyar származású gróf 30 éves szolgálati jubileumát. Jelen tanulmány ennek a rendkívüli eseménynek a korabeli sajtóban fellelhető eddig ismeretlen részleteit, az utazás során megesett anekdotaszerű történeteket idézi fel. Az elmesélt, többnyire humoros esetek nemcsak kultúrtörténeti vonatkozásaik miatt érdekesek, hanem azért is, mert általuk az esemény kapcsán készült fényképek szereplői is megelevenednek.

Kulcsszavak: Konstantinápoly, magyar tűzoltó, anekdota, vasút, szervezett utazás

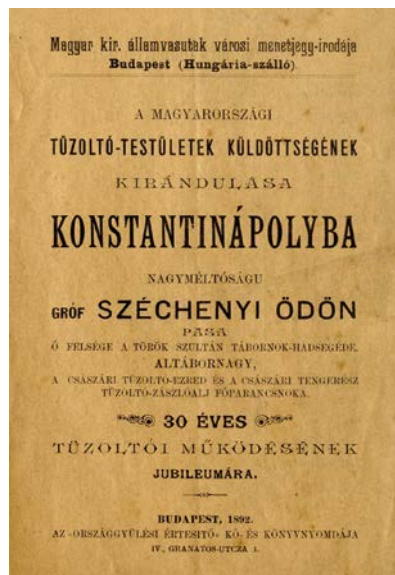
Abstract: In the summer of 1892, a group of Hungarian firefighter officers, around 30 people, visited Count Ödön Széchenyi, the fire chief of Constantinople. The purpose of the trip was to celebrate the 30th anniversary of the Hungarian-born count's service. This study recalls previously unknown details of this extraordinary event from contemporary press coverage, as well as anecdotal stories that occurred during the trip. The mostly humorous incidents are interesting not only for their cultural-historical significance but also because they bring to life the people featured in the photographs taken during the event.

Keywords: Constantinople, Hungarian firefighter, anecdote, railway, organized tour

1892 júliusában nagyszabású kirándulásra indult a magyar tűzoltótisztek több mint 30 fős csoportja: a Konstantinápolyban élő gróf Széchenyi Ödönt készültek meglátogatni, hogy megünnepeljék a modern magyar és török tűzoltószervezet megteremtőjének 30 éves szolgálati jubileumát. A kezdeményezés a Budapesti Önkéntes Tűzoltó-Testületől, illetve annak főparancsnokától, Bárány Nándor Ernőtől származott, akinek a felhívására néhány vidéki tűzoltóság is hozzájárult a nívós ajándék költségeihez, és elküldte képviselőjét – többnyire a főparancsnokát – hogy részt vegyen a jubileumi ünnepségen.

Az utazás megszervezésével a m. kir. Államvasutak Menetjegyirodáját vezető Schwimmer Pált bízták meg, aki az iroda 1884-es megnyitása¹ óta számos sikeres társas utat szervezett Európa több városába,² így a Budapestről 1888-tól vasúton már közvetlenül megközelíthető³ török fővárosba is. A vasút kiépülése olcsóbbá tette a közlekedést, s a polgári rétegek számára elérhetővé vált az idegen országokba történő utazás.⁴ A magyar tűzoltók konstantinápolyi kirándulása nemcsak szakmai út, vagy félig hivatalos kiküldetés volt, hanem egyúttal, vagy inkább elsősorban, turisztikai esemény: modern értelemben vett társas út.

A július 9-16. közötti egyhetes utazás 5 napra városnéző programot és kirándulásokat, valamint a tovább maradók számára július 17-19. között egy háromnapos bursai kirándulás programját kínálta. Az előre meghirdetett útitervet a jubileumi ünnepséghez kötődő események: zászlószentelés, bankettek, fogadások, egy díszgyakorlat stb. egészítették ki. Odafelé 8 kocsiból álló különvonat vitte az utasokat, visszafelé 60 napon belül bármely menetrend szerinti vonattal lehetett hazajönni. Az utazás 5 napi tartózkodásra teljes ellátással I. osztályon 175, II. osztályon 140, III. osztályon 115 forintba került.⁵

1. A m. kir. Államvasutak Menetjegyirodája által kiadott programfüzet.

1 Szántó 1976, 232–233.

2 A tűzoltók számára korábban a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség 1887-es fiúmei nagygyűlésére szervezte Schwimmer a Budapeستől Fiuméig közlekedő tűzoltó különvonatokat, valamint hajós kirándulásokat Velencébe, Abbáziába. Chriszto 1893, 97., illetve *Tűzoltó-Közlöny* 1886/7. 104., és *Pesti Hírlap*, 1887. augusztus 18.

3 Vasúti és közlekedési közlöny, 1888. augusztus 19. Schwimmer ezt megelőzően vasút és hajó kombinációjával utaztatta az érdeklődőket a Földközi-tenger keleti medencéjébe.

4 Az Osztrák–Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom közötti vasúti összeköttetés témájában ld. Horváth 2017, 81–101.

5 A vonatút állomásait, menetrendjét, az árakat, a jelentkezett utasok nevét, valamint a részletes útitervet tartalmazza a menetjegyirodának erre az alkalomra nyomott ingyenes prospektusa. *Programfüzet* 1892, valamint Chriszto 1893, 95–108.

A társaság július 9-én, szombat este 6 órakor indult el a budapesti központi (ma Keleti) pályaudvarról, és Belgrád–Niš–Szófia–Drinápoly útirányon át, 42 órás vonatút után, 11-én hétfőn déli 1 óra előtt érkezett a csupán két évvel azelőtt átadott új konstantinápolyi (Sirkeci) vasútállomásra.

Az utazás és a programok ismert részleteire⁶ írásomban most nem térek ki, helyette a feldolgozásokban eddig nem idézett, és az emlékezetből kiesett háttértörténetek közlésére, és e történetek értelmezéséhez szükséges részletekre helyezem a fókuszot.

FÉNYES SISAK, ARANYPASZOMÁNT

A 62 fős csoport egyik fele a török főváros nevezetességei iránt érdeklődő turista volt, másik fele pedig tűzoltó,⁷ akik már az utazás során is feltűnő egyenruháikat viselték. Mivel ekkor még nem volt egységes a fővárosi és a különböző vidéki tűzoltótestületek egyenruházata, meglehetősen tarka képet mutatott a társaság.⁸

„A daliás, többnyire őszbecsavarodott, tekintélyes perifériájú főparancsnokok mindegyikét egy-egy tábornoknak vélnéd te laikus; – olyan katonásan feszes a tartásuk, olyan forschrittmässig⁹ ruházatuk.”¹⁰

Mindez, majd a történetek kapcsán látni fogjuk, az utazás különböző helyszínein a helyiekből különféle érzelmeket – csodálatot, meglepődést, vagy éppen dühöt és gúnyos reakciót – váltott ki. A parancsnokok ugyanis nemcsak itthon, hanem a vonatút során, majd Konstantinápolyban is állandó feltűnést keltettek díszes öltözetükben, csillogó fémsisakjukban: „A merre a fényes egyenruhájú tűzoltóság elvonult, nagy közönség csoportosult s a kaszárnnyák és középületek őrsegei fegyverbe állva tisztelegtek.”¹¹ A *Berliner Tagblatt* tudósítója idézi az egyik török bámészkodót, aki pasának nézte a magyar tűzoltókat, és hitetlenkedve fogadta a felvilágosítást, miszerint ők *tulumbadzsik*, azaz tűzoltók. „Nem lehet tőle rossz néven venni a kételkedést. A fess férfiak díszes, aranypaszomántos egyenruhákban, fényes jelvényeikkel, amint méltóságteljesen elhajtattak, legalább oly tekintélyesnek és

6 Ld. Roncsik 1938, 279–294, ill. Kılıç 2022, 96–108.

7 Az előzetesen jelentkezett utasok nevét a *Programfüzet* tartalmazza. Ugyanakkor az utaslistán szereplők és a tényleges résztvevők nem teljes mértékben azonosak. A tűzoltó utasokra vonatkozóan ld. Babos 2025.

8 A különféle egyletek egyenruházataira vonatkozóan ld. az egyletek szolgálati szabályzatait. Az első egységes egyenruha- és rangjelzési szabályzatot a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség 1898-ban adta ki.

9 Vorschriftsmäßig (ném.), előírás szerinti, k.u.k. katonai kifejezés.

10 Chriszto 1893, 7.

11 A magyar tűzoltók Konstantinápolyban. *Budapesti Hírlap*, 1892. július 19.

öntudatosnak látszottak, mint bármely török pasa és igazán nem hasonlítotak a rongyos, mezítlábas konstantinápolyi tulumbadzsikhoz.”¹²

A török fővárosban élő Beszédes Kálmán festő, a *Fővárosi Lapok* tárcaírója kevésbé lelkes beszámolójában a kirándulás utolsó napjával kapcsolatban így fogalmaz: „Tizenhatodikán már a fényes sisakok és egyenruhák roppant feltűnése által megzavart utcai közlekedés újra a rendes, döcögős kerékvágásban haladt.”¹³

2. A kiránduló tűzoltóknak a konstantinápolyi osztrák-magyar nagykövetségen készült csoportképe.

¹² Idézi Roncsik 1938, 293.

¹³ Beszédes 1892.

ANEKDOTÁK AZ ÚTRÓL

A korabeli sajtó 1892. nyári számait lapozgatva az utazás eseményéhez kapcsolódó – eddig ismeretlen – érdekes történeteket találunk. Némelyiket még bizonyára sokáig mesélték kockás abroszos asztaloknál, jólesően gondolva vissza az egzotikus keletre tett különleges kirándulásra. Ezeknek a sajtóban megjelent írásoknak azonban csak egy része tükrözi a konstantinápolyi kiránduláson részt vett tűzoltók nézőpontját.¹⁴ Másik része kívülről, a tűzoltókkal szemben néha kritikus, akár rajtuk élcelődő narratívát képvisel. Ezeket valószínűleg asztaltársaságtól függően különféleképp mesélték.¹⁵

A történetek egy része magával a majdnem kétnapos vonatúttal kapcsolatos. A sokórás utazás kitűnő alkalom volt, hogy a társaság összerázódjon, egymást megismerje. „A közös cél csakhamar közelebb hoz bennünket egymáshoz, alig hagytuk el a határt. Mert mi magyarok, csak a határon túl szeretjük és tudjuk becsülni egymást. Midőn Szerbia egén a nap már erősen tűzött, már mindannyian ismerősként üdvözöltük egymást a – kognakos pohárkakkal. A coupék látogatói egymásnak adták a kilincset s Szerbia terméketlen szikláiról már a hymnus visszhangja verődött vissza.”¹⁶ „Szinte hihetetlen, hogy milyen gyorsan telt el ez a negyvenkét órai utazás Budapeستől Konstantinápolyig. A társaság egy nagy családdá alakult át a hosszú út alatt, úgy, hogy egész otthon éreztük magunkat a magyar államvasutak kényelmes kocsijaiban, melyek négy országon keresztül röpitettek bennünket kelet felé.”¹⁷

14 Ilyen forrás a két résztvevő utas, Chriszto Miklós gyulai főparancsnok visszaemlékezése (Chriszto 1893), valamint dr. Kovács Dénesnek, a *Hírcsarnok* főszerkesztőjének a *Vasárnapi Ujság* 1892. augusztus 7-i számában megjelent beszámolója (Kovács 1892). Ide sorolható a *Budapesti Hírlap*ban „Konstantinápolyi mozaik” címen olvasható tárcsa (1892. július 24.) is, amelynek az íróját ugyan nem ismerjük, hangvételnél és nézőpontjánál fogva azonban valószínűsíthető, hogy az egyes történeteket az utazáson résztvevők mesélhették a szerzőnek.

15 A korszakban gyakran találkozunk a tűzoltók ellentmondásos megítélésével, amelynek egyik oka a korabeli társadalom bizonyos rétegeinek az újdonságok, illetve a külföldről jövő, haladó eszmék és intézmények – mint pl. a tűzoltóság szükségessége – iránti gyanakvása. Másfelől viszont a tűzoltói társadalmon belül is beszédtema volt, hogy számos olyan tiszt van, aki hajlamos a külsőségekkel túl sokat törődni, és az egyenruhában való „parádézás” jobban érdekli, mint a tűzoltás ügyének előmozdítása. A rangkórság és a megfelelő szabályozás híján kialakult „divathóbort” ellen gyakran fogalmaztak meg kritikát. Heizler 2020, 58.

16 Chriszto 1893, 8.

17 Kovács 1892.

A „Nyakleves-állomás”

Niš-Caribrod¹⁸ környékén már igencsak jó hangulatban lehetett a társaság, ott történt ugyanis az az eset, hogy az egyik vidéki parancsnokot felképezte egy helyi asszonyság.

„A határszélen, Caribrod állomáson egy kis kraval is volt. A pályaházban a caribrodi szépek egész serege jelent meg nézni a nyalka magyar tűzoltókat. Egyik vidéki főparancsnok virágos jó kedvében odaszólt egy korosabb bolgár hölgynek:

– Gyere babám Konstantinápolyba!

A bolgár hölgy nem értette sem a beszédet, sem a tréfát, mert olyan csattanós választ adott, hogy a magyarok Caribrodot menten elnevezték *Nyakleves-állomás*-nak. A dühös bolgár matróna különben bocsánatot kért heves kézmozdulatáért.”¹⁹

Athanasios és a magyar tűzoltók

Az utazó társaság július 11-i indulása előtt pár nappal jelent meg a napilapokban,²⁰ hogy elfogták a Konstantinápoly–Drinápoly közötti térséget évek óta rettegésben tartó görög Athanasios rablóbandáját, ám magát a haramia-vezért nem sikerült kézre keríteni. A banda leginkább arról volt hírhedt, hogy előszeretettel fosztogatta a Konstantinápolyt Európával összekötő vasútvonal utasait. 1891 májusában Cserkeszkőjnél²¹ kisiklatták az Orient Expressz Konstantinápolyból indult egyik járatát, amely a német Stangen iroda utasait szállította. A fosztogatást követően az első osztály 6 utasát elhurcolták és csak hatalmas váltságdíjért cserébe engedték őket szabadon. A nagy port kavart esetről a hazai napilapok is részletesen beszámoltak.²²

Egy évvel később a kelet felé kiránduló magyar tűzoltók még élénken emlékeztek az újságok néha a valóságnál is színesebb tudósításaira. A *Budapesti Hírlap* tárcaírója erről a következőképp tudósít: „Az uri társaság lelkes tűzoltókból verődött ugyan össze, de a kiknek semmi kedvök sem volt megismerkedni a cserkeszkői rablófőnök sziklabarlangjával. S a fényes tűzoltóegyenruhában

18 Dimitrovgrad (Димитровград) szerbiai város a bolgár határon.

19 Konstantinápolyi mozaik. *Budapesti Hírlap*, 1892. július 24. Chriszto Miklós kicsit másképp meséli a történetet. Szerinte mindez még Niš előtt történt, és egy szerb menyecskét szólított le a magyar tűzoltó „Don Juan”, aki viszont a pofont a leány mamájától kapta. Ld. Chriszto 1893, 8–9.

20 *Budapesti Hírlap*, 1892. július 9.

21 Çerkezköy város a mai Törökország európai részén, Tekirdağ tartományban, 110 km-re Isztambultól.

22 Ld. pl. a *Pesti Hírlap*, a *Budapesti Hírlap* és a *Nemzet* stb. 1891. júniusi számait.

különben is békés honpolgárok és derék öreg urak feszelegtek, a kik a tüzzel bátran szembe szállnak, de a puskatüztől bizony remegnek. Utközben folyton rabló históriákról beszéltek. S kitünt, hogy a legtöbben jobban ismerik Athanáziusz viselt dolgait, mint akár a macedóniai Nagy Sándoréit. Csakhamar mindenféle rémhíresztelések keringtek az utasok között, hogy Athanáziusz csakis erre a különvonatra vár, melyen egy bankigazgató és több tőkepenzes utazik. Csak ezeket fogja el s mihelyt megkapja a váltságdíjat, azonnal visszavonul a becsületes polgári életbe. Azt is beszélték, hogy a társaság vezetője, *Bárány N.* Ernőért, az egyik budapesti népbank vezérigazgatójáért,²³ az intézet már készen tartja török fontokban a váltságdíjat, s erről tudomása van Athanáziusznak. Expressz levélben értesítette erről Budapestről egy jó barát busás provízió fejében. S kolportáltak még sok egyebet.

A rettegőket még inkább megfélemlítette, a mikor a bolgár határon talpig fegyveres csendőrök szálltak a vonatra s a kocsik lépcsőjéről aggódva figyelték a hegyormokat. [...]

A különvonat késő este ért Bellovára,²⁴ a hol pár év előtt az emberrablók oly kitűnő fogást tettek. Ekkorra már a társaság megszámolta, hány puska-bíró ember, hány revolver, hány pisztoly, kard és csákány van a vonaton s megállapodott a követendő taktikában, a hadvezérletet a jó nevű egri főparancsnokra²⁵ bízván. Mikor valaki kitekintett az ablakon, egy egy jó öreg úr odaszólt:

– Ne tegye ki magát öcsém a biztos halálnak!

A társaság, nehogy álmokközben lepje meg az ádáz ellenség, egész éjjel fennmaradt és iddogált. Azok, a kik borral és egyéb italokkal legjobban fel voltak szerelve, közösen egy *Makkhetes*-hez címzett korcsmát nyitottak, a hol szívesen láttak mindenkit.

Lefeküdni csak azok feküdtek le, a kiknek a kedvező sors hálókupét juttatott.²⁶ Verőfényes szép reggel volt, a mikor a vonat berobogott a rettegett állomásra.

– Cserkeszkőj, öt perc! kiáltotta a vonatvezető.

A másik percben hangos kiáltás hallatszik az egyik hálófülkéből:

– Segítség! Athanáz!

Általános rémület az első s vidám kacagás a másik percben, a mikor kisült, hogy egy jóízűen alvó hajdumegyei főparancsnok hallucinálása volt az egész, a ki pompásan aludt, az emberrablókról álmodott s a mikor a Cserkeszkőj nevet hallotta, úgy megijedt, hogy legurult az ágyáról és segítségért kiabált.

23 Bárány a Budapesti Önségélyező Népbankot vezette.

24 Belovo (Белово), település Bulgáriában, Szófia és Plovdiv között.

25 Dr. Pásztor Bertalan.

26 Az I. osztályú utasok 18 forintnyi külön díj befizetésével hálókocsit is igénybe vehettek. Ld. *Programfüzet* 1892.

A cserkeszköji állomáson különben, mely buzaföldek között fekszik, egy szakasz török katona várta a vonatot, mely ezután nemsokára vigan robogott be a sztambuli új pályaházba.”²⁷

A törökös arcú parancsnok

Flóris Áront, a Budapesti Önkéntes Tűzoltó-Testület őrparancsnokát, fővárosi tanítót, az újságok „kis színes” híradásai szerint arcvonásai miatt többször is töröknek nézték. Széchenyi pasa bankettjén, miután törökül mondott köszöntőt, a helyiek török alattvalónak hitték. Hasonló véleményen voltak a cserkeszköji állomáson járőröző katonák is, akik – a valószínűleg kissé kiszínezett történet szerint – Athanasioszt vélték benne felfedezni.²⁸ Egyébiránt Flóris – csakúgy, mint a többi magyar tűzoltó a társaságból – a jól sikerült kirándulást követően megkapta a Tachlisije mentőérmét.

Hat évvel később, 1898-ban, amikor a budapesti önkéntesek őrparancsnokának a görög-török háború idején végzett pénzgyűjtési akció miatt ismét török kitüntetést adományoztak, az újságok megemlézték, hogy Flórisnak már van egy török érdemjele, amit a török katonáknak vele szemben tanúsított eljárásáért elégtételül kapott. „Flóris ugyanis pár év előtt Törökország-

ban járt épen akkor, amidőn Anatóziust (!), a híres balkáni rablóvezért halálra keresték. Anatózius személyleírása sokban illett rá s a török katonaság a magyar tűzoltót Kücsük-Mecsednél²⁹ elfogta. Flóris csak nagy nehezen szabadult ki a fogságból s kiállott szenvedéseit érdemrenddel kárpóolták.”³⁰

3. Flóris Áron.

Az Athanasios-történet később is felbukkan – Flórisról ugyanis érdekes életpályája, kezdeményezései kapcsán időnként tudósítottak a sajtóban –, ám a történet egyre fantáziadúsabb lett: „A török nyelvet magánszorgalomból tökéletesen elsajátította és Konstantinápolyban midőn a török szultánt felköszöntötte, a szultán őt a Medsidje rendjellel tüntette ki. Konstantinápolyban félreismerték, kémnek tartották és bebörtönözték.

27 Konstantinápolyi mozaik. *Budapesti Hírlap*, 1892. július 24.

28 *Fővárosi Lapok* és *Pesti Napló*, 1892. szeptember 5.

29 Küçükçekmece, település és kerület Törökország európai részén, Isztambul tartományban.

30 *Alkotmány*, illetve *Budapesti Hírlap* 1898. március 18.

Már 24 nap óta synylódott a török tömlőben, midőn az osztrák-magyar konzulátus közbenjárása folytán szabadon bocsátották. A szultán csak évekkel ezután értesült a szomorú tévedésről, mikor is mintegy megkérlelésül új kitüntetésben részesítette Flóris Áron drt.” – írja a *Pécsi Figyelő* 1899-ben.³¹ A *Magyarország* című napilap viszont úgy tudja, hogy az egyik külföldi – jelesül az 1893-as törökországi – tanulmányútja alkalmával Flórist a kurdok felkelő vezérének vélték és 14 napig fogva tartották.³²

Kétséges, hogy Flóris valóban járt-e török börtönben, és azt sem tudni, vajon hányszor tett keleti utazást. Ezek a sajtóban később megjelent történetek inkább az eredeti 1892-es „kaland” kiszínezett, továbbgondolt változatai lehetnek.³³ Az azonban biztos, hogy Flóris erős szimpátiát érzett a török nép iránt. Az 1892-es utazás az ő emlékezetében is sokáig elevenen élt. Évekkel később így írt: „... az utolsó konstantinápolyi napokban el-elmentem holmi keleti aprólékos dolgok bevásárlására, melyekkel budapesti barátaimat meglepni óhajtottam. Egyszer, mikor már gazdagon megrakodva sietek a »Hotel Pérába«, hát egy erőteljes hangot hallok 10-15-ször ismétlődni: »Effendi, effendi.« Mivelhogy a hang mindig közelebből hallatszott, tehát hátra tekintettem, hogy ki lehet azon szerencsétlen, ki engem *újból* töröknek hisz. Hát látom, hogy az csakugyan én utánam szalad s kezében az én erszényemet nyújtja felém. Csak akkor ijedtem meg, mikor ezt nekem átadta. 160 frtot érő különféle nemű pénzből 5 medsidit kivettem, neki nyújtom, de ő nem fogadta el, hanem elsietett. Szóval nagy hálára vagyok a török nemzet iránt kötelezve.”³⁴

Plébánosból bíboros: a tűzoltó főpap gyors karrierje

A tűzoltó küldöttség egyik érdekes tagja volt Várady Ferenc³⁵ csákovai³⁶ esperes-plébános, pápai kamarás, a magyar tűzoltók választott főpapja. Ez utóbbi

31 Németh 1899.

32 Egy igazi self mad-man. *Magyarország*, 1900. június 28.

33 Ez ügyben a *Tűzoltó-Közlöny* 1898. szeptember 30-i rövid, hitelt érdemlő híradása egyértelműen fogalmaz: „Flóris Áron [...] a török sebesültek javára 2400 piasztért kivevő adományáért a török Szultán által a Hamiet-Vatanie éremmel [Hamiyyet-i Vataniiyye Madalyasi] lett kitüntetve. Flóris Áronnak ez már második kitüntetése a török Szultántól. A Tachlisie ezüst érmet 1892-ben kapta, mikor Széchenyi basa 30 éves jubileuma alkalmával a konstantinápolyi basák által adott lakomán a török-magyar barátságra török nyelven mondotta pohárköszöntőjét.”

34 Flóris 1899.

35 Csíkszentháromsági Várady Ferenc (1845, Arad – 1895, Csákova). Nekrológiát ld. a *Tűzoltó-Közlöny* 1895. 2. számában.

36 Ma Ciacova (Csák), kisváros a romániai Temes megyében.

tiszteletbeli címét a különféle humánus intézmények, különösen a tűzoltó intézmény működése iránt tanúsított érdeklődése, és a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség vándorgyűlésein való rendszeres részvétel miatt kapta a 2. (aradi) nagygyűlés alkalmával.

A konstantinápolyi kiránduláson Várady a maga lila színű reverendájában „oly gyors karriert csinált, a milyennel Vaszary Kolos hercegprímás sem dicselkedhetik. Első napon ugyanis prépostnak, a második napon kanonoknak, a harmadikon püspöknek, s a negyedik naptól fogva állandóan biborosnak nevezték s *monseigneur*-nek cimezgették, nemcsak a török urak, hanem a konstantinápolyi angol, francia és német lapok is. A kiváló tiszteletre különben rá is szolgált, mert az oltárnál és a fehér asztalnál nemcsak az Isten ígését, hanem a magyar hazaszeretetet is hirdette formás, talpraesett beszédekben. S kitűnő modorával, jó kedvével és szívével meghódította az egész társaságot.”³⁷

Érdekes, hogy Várady kapta a társaságból a legmagasabb kitüntetést is a szultántól, az Oszmán-rend III. osztályát. Ezzel kapcsolatban Beszédes Kálmán megjegyzi, hogy akaratlanul bár, de ehhez valószínűleg ő maga járult hozzá, amikor a konstantinápolyi osztrák–magyar nagykövetségen tartott jubileumi ünnepség alkalmával megjelent a török titkos rendőrség egyik „legügyesb finom modoru főhivatalnoka”. Beszédes így adja elő a történeteket:

„Akkor jött a kertbe, midőn már folyt a francia pezsgő és a német toast. Ez utóbbit nem értette, de szerette volna tudni, hogy mit beszélhettek. Midőn aztán én, a meleg légtől eltikkadva, haza indultam, az utcán mellém szegődött.

– Nagyon sajnálom, – mondta, – hogy németül nem tudok. De tetszik tudni, itt annyi nyelvet kell az embernek megtanulni, hogy a németre már nem értem rá. Azt kivettem, hogy báró Calice³⁸ ő excellenciája a »Majestät«-et sokszor emlegette. Ugy-e a mi padisánkáról szolt?

– Természetes, hogy róla, – hagytam rá, habár a mi uralkodónk volt szóban.

– Dicső! De hát hogy hívják azt az ibolyaszín ruhás kanonokot?

– Francois Várady.

– Köszönöm, ezt föl kell írnom.

– Tán csak nem tett valamit? – kértem meghökkenve.

– Dehogyan nem tett, hisz láthatta mily hévvel mondta toasztjában: »vitam et sangvinem«. Ez latinul van s én is megértettem. Hát nem szép dolog az, midőn egy ilyen főpap egész tűzzel kijelenti, hogy a magyar tűzoltók a mi padisánkért vérüket és életüket is készek áldozni? Ezt jó lesz tudni az udvarnál is.

37 Konstantinápolyi mozaik. *Budapesti Hírlap*, 1892. július 24.

38 Henri de Calice, az Osztrák–Magyar Monarchia konstantinápolyi nagykövete.

- Mindenesetre. Csak tudassa, – sarkaltam mosolyogva.
- Holnap már tudni fogják. Mille pardon, merci. Bon jour, mon chér!

Ezzel elszáguлдott. És aztán papunkat jobban is kitüntették, mint a többi. Alázatosan gyóonom meg, hogy nekem is lehet benne egy kis részem. De nyugodtan számítok a bűnbocsánatra.”³⁹

Tűz és víz

Július 16-án, szombaton a társaság nagyobbik része vonattal hazaindult Konstantinápolyból. Szófiában kellemes élményeket szereztek, miután itt Burián István osztrák–magyar főkonzul és Dobner őrnagy, a bolgár fejedelem magyar származású szárnysegédje szíves fogadtatásban részesítette a hazautazókat, majd megmutatták nekik a várost; a szófiai tűzoltóparancsnok pedig gyakorlatot rendezett a magyar vendégek tiszteletére.⁴⁰

Ám a hazaút Szerbiában már nem volt ilyen örömteli, Nišben ugyanis történt egy kellemetlen incidens, amely a Monarchia, illetve a térség etnikai el-
lentéteinek kontextusában is értelmezhető. A megérkezést követő napokban sorra jelentek meg a híradások, hogy Belgrádban letartóztattak öt magyar tűzoltót – Martinengo Nándort, ifj. Gyürky Sándort, Rupp Józsefet, Szikszay Gyulát, dr. Tihanyi Samut –, és csak 30-50 forintnyi bírság lefizetése után engedték őket tovább Magyarországra.⁴¹ A sajtóban többféleképp számoltak be az esetről. Az egyik változat szerint felségsértés, egy másik szerint pedig szeméremsértés történt.

Nišben öten kiszálltak, hogy sörözzenek az állomás éttermében. Mikor Rupp József visszatért a kocsiba, akkor vette észre, hogy otthagytak kabátja zsebéből az órát, tárcát és tollkést valaki ellopta. De már nem emelhetett panaszt, mert a vonat közben elindult. A következő állomáson tett jelentést a rendőrtisztnek, aki azzal utasította el, hogy ott tegyen jelentést, ahol a kára történt, azaz Nišben. Ekkor az egyik kupéból kihajolt egy helyi utas és szidni kezdte a magyarokat. Az idős Martinengo parancsnok elégtételt követelt a rendőrtől, de azok kinevették. A következő állomásnál sem jártak nagyobb szerencsével, úgyhogy a magyarok behatoltak a sértegető utas kocsijába és bocsánatkérést követeltek tőle, mire az felugrott és hadonászva kiabálta: „Én szerb alattvaló vagyok. Éljen Sándor király! Ti piszkos zsványok vagytok! Minden magyar az!” Szavai nyomatékosítására kivonta stíljét (keskeny pengéjű törjét) is, de a jelenlévő rendőr és az állomásfőnök közbelépett, ám

39 Beszédes 1892.

40 *Budapesti Hírlap és Fővárosi Lapok*, 1892. július 23.

41 *Fővárosi Lapok*, 1892. július 21. és 22. *Budapesti Hírlap*, 1892. július 22.

elégtételre nem került sor. Sőt a szerb utasok sürgönyt küldtek Belgrádba azzal a váddal, hogy a tűzoltók felségsértést követtek el Sándor király ellen.⁴²

A másik verzió szerint a niši állomáson a „folyóügyek elintézése végett” szállt ki több magyar tűzoltó, ami nem tetszett az egyik utasnak, s németül rájuk förmedt: „Spitzbuben, Betyaren!”⁴³ Majd további szerb szidalmakkal is illette a társaságot. A tűzoltók erre a vonatot kísérő szerb rendőrtisztviselőtől kértek elégtételt, aki azonban nem volt hajlandó felelősségre vonni a sértegető utast. Ehelyett feljelentette a magyarokat szemérem elleni kihágásért, s Belgrádban leszállította őket a vonatról.⁴⁴

A megbírságolt tűzoltók kellemetlen kalandja mindenesetre megihlette a *Budapesti Hírlap* egyik munkatársát, aki kissé gúnyos hangvételű 10 strófát költött az esetről:

Acélszárnyu expressz röpi sötét este,
Daljás tűzoltókat viszen Budapestre;
Sztambul városából térnek haza büszkén,
Medsidje szalagját kebelükre tűzvén.

Hogy elér a gőzös véráztatta Nisbe,
Szervíán utasok szálldolgálnak ki s be,
Szervíán konduktor, valahol ott hátul,
„Három perc! Kiszállni!” kiabálja rácul.

Sisakos tűzoltók nem hallanak szerbül,
Azt hiszik, hogy tűz van, azt gondolják szentül.
S a míg áll a gőzös éppen három percig,
A perron aszfaltját locsolgatni kezdik.

Expressz ablakában áll egy irigy germán,
A kinek nem jutott rendjeladó fermán,
S elfutja az arcát harag és szemérem,
Medsidjés csapatra rárivall keményen.

„Spitzbuben! Betyären!” ordítja germánul,
A többi utas is kinéz és ámul;
Dühös a konduktor, a főnök úr dittó,
Ez is, az is szörnyű szitkokat ordítottó.

42 *Fővárosi Lapok*, 1892. július 24.

43 Zsiványok! Betyárok! (ném.)

44 *Pesti Hírlap* és *Pesti Napló*, 1892. július 22.

...Elrobog a gőzös Nándorfehérvárra,
Ott a tűzoltókat már telegramm várja;
Nisi főnök küldte, azt üzenvén benne:
Aszfalt-öntözőket el kell fogni rendre!

Hasztalan a fermán, Medsidje, irádé,
Lohengrin-sisak és sok egyéb parádé!
Öt derék tűzoltót bekísér a zsandár,
S kiszól még a német: „Aber so was! skandál!”

Megy a gőzös tovább szép Magyarországba,
Megy az öt tűzoltó szervián fogságba,
S ott is marad máig, hogyha le nem fizet
Harminc, ötven pengőt, minden napért tizet.

Osztrák-magyar konzul, osztrák-magyar követ,
Lót-fut és megmozdit hamar minden követ;
Belgrádi kapitány csak felel mogorván
S nem ad elégtételt a szervián kormány!

Rossz csillagok járnak, rossz világot élünk,
Magyarok Istene, jaj, mi lesz még vélünk?!

A Hírcsarnok című könyomatos ujság,
Melyből e hirt vesszük, nem mondja meg. Csufság!⁴⁵

4-5. [A szemközti oldalon:] részlet a magyar tűzoltók ajándék emlékalbumából, amelyet az utazást követő évben dr. Major Ferenc, székesfehérvári főorvos adott át Konstantinápolyban. A fenti albumlapon balra Várady Ferenc, jobbra Martinnego Nándor pozsonyi főparancsnok. Az alsó albumlap bal oldali képén Fogd Károly érsekújvári, jobbra dr. Pásztor Bertalan egri főparancsnok. Mindannyian viselik az utazás alkalmával kapott különféle török kitüntetéseiket.

45 Tűz és víz. *Budapesti Hírlap*, 1892. július 22.

IRODALOMJEGYZÉK

- Babos, K. 2025. Egy konstantinápolyi kirándulás emléke. In: Sallay, G. P. – Závodi, Sz. (szerk.): „Si hortum in bibliotheca habes ...” Köszöntő írások Kreutzer Andrea 60. születésnapjára. A Hadtörténeti Múzeum Értesítője – Acta Musei Militaris in Hungaria. Budapest, 11-17.
- Beszédes, K. 1892. A magyar pasa jubileuma. *Fővárosi Lapok*, 1892. július 19.
- Beszédes, K. 1892. Konstantinápolyi levél. (A szultán és tűzoltóink.) *Fővárosi Lapok*, 1892. július 28.
- Chriszto, M. 1893. *Konstantinápolyi emlékeim*. Gyula.
- Flóris, Á. 1899. Menjünk Brassóba! *Tűzoltó-Közlöny*, 1899. április 30.
- Heizler, Z. 2020. A Magyar Tűzoltó Szövetség százötven éve (1870–2020).
- Horváth, Cs. 2017. Az Osztrák–Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom közötti vasúti összeköttetés létrejötte. *Aetas*, 2017/1, 81–101.
- Kiliç, A. 2022. Széchenyi Ödön pasa. A tűzvészek elleni harcnak szentelt élet. Magyar Tűzoltó Szövetség, Budapest.
- Kovács, D. 1892. Magyar tűzoltók Konstantinápolyban. *Vasárnapi Ujság*, 1892. augusztus 7.
- Németh, P. 1899. Egy híres feltalálóról. *Pécsi Figyelő*, 1899. október 28.
- Programfüzet 1892. A magyarországi tűzoltó-testületek küldöttségének kirándulása Konstantinápolyba nagyméltóságú gróf Széchenyi Ödön pasa ő felsége a török szultán tábornok-hadsegéde, altábornagy, a császári tűzoltó-ezred és a császári tengerész tűzoltózászlóalj főparancsnoka 30 éves tűzoltói működésének jubileumára. Budapest.
- Roncsik, J. 1938. Gróf Széchenyi Ödön. Debrecen.
- Szántó, P. 1976. Idegenforgalom Magyarországon a XIX. század második felében. In.: Borza, T. (szerk.): *Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum évkönyve*. Budapest, 213–243.

KÉPJEGYZÉK

1. KKM, TD 2023.3.1.
2. KKM, TF 2024.61.1.
3. Események album/32, KKM, TF 2024.44.1.
- 4-5. Istanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi – II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri. NEKYA91268/3. és NEKYA91268/7.

VARGA-CSERJÉSI ZSÓFIA

LAKOSSÁGI ÓVÓHELYEK ÉS KIEMELT TÁRGYAIK MAGYARORSZÁGON 1939–1944 KÖZÖTT

SHELTERS AND THEIR KEY OBJECTS IN HUNGARY BETWEEN 1939–1944

Absztrakt: Az első világháború után világossá vált, hogy a jövő háborúiban a hátszágok légi úton történő bombázására is számítani kell. Magyarországon az 1930-as években vette kezdetét a lakosság légoltalmi felkészítése. Megkezdődött a szervezés, az óvóhely építés. A tanulmány a civil lakosság óvóhelyeivel foglalkozik, az ezek építésére vonatkozó szabályokat, rendeleteket, illetve a múzeumokba legjellemzőbben bekerülő berendezési tárgyait veszi górcső alá.

Kulcsszavak: óvóhely, légi támadás, II. világháború, légoltalom, polgári védelem

Abstract: After the First World War, it became clear that in future wars, the aerial bombardment of the hinterland should be expected. The preparation of the population in this direction began in the 1930s. The organization and construction of the shelter has begun. The study deals with civilian shelters, examining the rules and regulations governing their construction and the furnishings that are the most typically included in museums.

Keywords: shelter, air attack, II. World War, air defense, air defense, civil defense

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS – AZ ÓVÓHELY ÉPÍTÉSEK KEZDETEI

Az első világháború során számos alkalommal bombázták a civil lakosságot léghajókból, repülőkből.¹ Bár ezek mértéke közel sem érte el azt a szintet, amit később, a II. világháború alatt, az emberek mégis ösztönszerűen próbáltak menedéket keresni maguknak pincékben, barlangokban. Az első, kimondottan óvóhely célra épült létesítményt 1916-ban, Londonban hozták létre.² Ez egy 4x5 méteres, betonnal megerősített helység volt, amit egy helyi tanácsos, Joseph Forrester építtetett. Ezt követően Európa-szerte kezdetét vette az

1 A legismertebbek a London ellen végrehajtott bombázások voltak. Zeppelin léghajókkal 51 alkalommal, repülővel 52 alkalommal támadták az angol várost. De ilyen jellegű támadás érte többek között Párizst, Konstantinápolyt és Velencét is. Ehhez ld. Mihályi 2023, 7.

2 Mihályi 2023, 8.

óvóhely építési folyamat. Az első világháborús előzmények után világossá vált, hogy egy következő háborúban a repülőgépek még nagyobb szerephez jutnak és a hátszágok is aktív részesei lesznek a konfliktusnak.

A spanyol polgárháború során (1936–39), a sok bombázás miatt, Barcelonában nagyszabású óvóhely építkezés vette kezdetét. A terveket Ramon Perera készítette, aki a tervezés során számos újítást vezetett be, amelyek később az óvóhely-építés alapelveivé váltak. Ezek egyike volt, hogy az óvóhelyeknek két kijáratral kell rendelkezniük a létesítmény biztonságos elhagyása érdekében.

Az európai országok a spanyol tapasztalatokat tanulmányozva fogtak hozzá az óvóhely-hálózat kiépítésének. Az ekkor kiépített óvóhelyek közös vonása, hogy direkt találat ellen nem nyújtottak védelmet, ami érthető, hiszen ennek valószínűsége rendkívül csekély volt, kivédéséhez „erődszerű” épület kellett volna. A tervezők és kivitelezők így inkább arra fektették a hangsúlyt, hogy a légnyomás és a repeszhatások ellen védjenek.

Az óvóhelyeket többféle módon csoportosíthatjuk. Elhelyezkedésük szerint megkülönböztetünk földalatti és föld feletti óvóhelyeket, védelmi szempontból pedig ún. BBGS óvóhelyet (megerősített bomba, gáz, szilánk és repeszhatás ellen véd, 500-1000 kg bombasúlyig), BGS óvóhelyet (250 kg-os bomba telitalálat ellen még védelmet ad), TGS óvóhelyet (törmelék, gáz, szilánk ellen véd) és BGA óvóhelyet (bomba, gáz, atom biztos).

A MAGYAR LAKOSSÁGI LÉGOLTALOM ÉS SZERVEZETE

A légitámadások elleni szervezett védekezésnek két módja van: a légvédelem és a légoltalom (légo). Előbbi tevékenységben leginkább a katonaság vesz részt, de a hátszág polgárainak is jut szerep. A fő különbség köztük, hogy míg a katonai oldal egyértelműen aktív szerepben van, addig a polgári oldal leginkább passzív, védekező tevékenységet végez.³

Légoltalomnak nevezzük tehát azt a rendszert, amely az ország passzív védelmi lehetőségeit előkészíti, a káros hatásokat csökkenti. Feladata a légitámadások elleni védekezés megszervezése és a lakosság ez irányú felkészítése.

Magyarországon az 1937. december 5-én létrejött társadalmi szervezet, a Légoltalmi Liga (LL) az Országos Légvédelmi Parancsnokság irányításával végezte munkáját. Fő feladatának tekintette, hogy népszerűsítse és megismertesse a lakossággal a légo munkáját, illetve, hogy a hatóságok támogatása mellett megszervezze a lakosság önvédelmi légo szerveit és nyilvántartsa az

3 Hadnagy Imre: *A magyar légoltalom létrejötte*. <https://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/621-a-magyar-legoltalom-letrejotte.pdf>. Letöltés dátuma: 2025. 03. 01.

e célra beosztott személyeket.⁴ Fontos volt a lakossággal megértetni, hogy közös érdekük, hogy mindenki, legyen akár férfi vagy nő, belépjen a Légoltalmi Ligába.

A Liga a Budapesten székelő országos elnökségből, a budapesti főcsoportból, illetve (kezdetben) 7 légvédelmi kerületből állt. Ezek megegyeztek a 7 katonai vegyesdandárral, amelyek élén a vegyesdandár légvédelmi parancsnoka állt.⁵ Ők vezették kerületükben a katonai légvédelmet és a honi légvédelmi jelzőszolgálatot, valamint irányították a légoltalmi (légo) szervezést.⁶

A légo legfontosabb egysége a légo közület, amit az ország városai, községei, ipartelepei és egyes, erre külön kijelölt fontos állami intézményei alkotnak. A közületi légo vezetője az alispán, Budapesten és a megyei városokban a polgármester volt. A községekben, járási székhelyeken a főszolgabíró töltötte be ezt a tisztséget.

A liga minden csoportja önálló egyesület volt. Az országos elnökség az országos, a kerületi és helyi csoportelnökségek a helyi közgyűléseken számoltak be tevékenységükről. Minden csoportelnökség mellett elnöki tanács működött, az elnökség tagjaiból és azon hatóságok, ill. érdekképviselők megbízottjaiból, akik a ligával összeköttetésben voltak.

Az országos elnökség tisztségviselői: fővédnök, elnök, alelnök, igazgató, főtitkár. A Liga hivatalos havilapja a *Riadó!*, melléklete, a *Légoltalmi Közlemények* volt.⁷

1936-ban kiadták a *Légoltalmi Utasítást*, amely tartalmazta a légoltalom megszervezésének elveit. A közület légo szervei számára lehetetlen feladat volt, hogy a település összes épületét, lakosát légoltalomban részesítsék. Ezért az önvédelemben nagy szerep jutott a lakosságnak. Az alapelv az volt, hogy a lakosoknak a magánházak légoltalmát önszervezéssel kell megoldaniuk. A lakóházak mint a légo legkisebb egységeinek helyesen megszervezték és kivitelezett légoltalmán nyugszik a közület légoltalma.⁸

4 Pap 1936, 7. füzet, 15.

5 A vegyesdandár a trianoni békeszerződés rendelkezései alapján átszervezett magyar hadseregben a korábbi katonai körletek helyett 1922. április 21-től kialakított seregtest. Az engedélyezett létszámkeret 7 vegyesdandár felállítását tette lehetővé. 1938. november 22-től hadtestekké szervezték át őket.

6 Pap 1936, 7. füzet, 4.

7 <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/l-F0B4A/légoltalmi-liga-F0B5E/> Letöltés dátuma: 2025. 03. 01.

8 Pap 1936, 7. füzet 12.

A MAGYARORSZÁGI ÓVÓHELY ÉPÍTÉS KEZDETEI

A fenyegető háborút érzékelve az óvóhelyek szükségessége egyre nyilvánvalóbbá vált, és elkezdődött az építési folyamat Magyarországon is, elsősorban Budapesten. A főváros mint gazdasági, politikai, stratégiai központ, fontos szerepet töltött be az ország életében. Nyilvánvaló volt, hogy az elsődleges külső támadások leginkább ezt a települést, illetve ennek közvetlen környezetét fogják először érinteni.

Az óvóhelyek a '30-as évek előtt sem voltak ismeretlenek Magyarországon. Az első ilyen létesítményt Budapesten, 1917-ben építették az Akadémia utca és a Széchenyi utca sarkán található bérház pincéjében.⁹ A megrendelő Gobbi Henrik (1841–1920) zongoraművész volt.

Lakossági óvóhely tekintetében a pincék, ezáltal a pinceóvóhelyek voltak a legkézenfekvőbb választások, hiszen ezek viszonylag könnyen, gyorsan és akadálymentesen megközelíthetők voltak a lakók számára. Azzal számoltak, hogy telitalálat esetén az emeletes házak erősen épített földemje megfékezi a bombát vagy az még egy magasabb emeleten felrobban. Ezekben az esetekben a pincében található óvóhely sértetlen marad.

Fontos szempont volt, amit nem lehetett figyelmen kívül hagyni, hogy mindig a lakóház fekvése diktálta a szükséges légoltalmi teendő mértékét, vagyis egy a támadás szempontjából elsőrendű cél közelében fekvő háznak nagyobb volt a veszélyeztetettsége, mint egy célponttól messzire fekvőé.

LAKOSSÁGI ÓVÓHELYEK ÉPÍTÉSÉRE VONATKOZÓ SZABÁLYOK

Az első lakossági óvóhelyekre vonatkozó szabályozást 1937. január 16-án adta ki a Székesfővárosi Közmunkák Tanácsa. (7000. sz. rendelet). Ez csak az újonnan épülő lakóházakra vonatkozott és területileg is csak a főváros bizonyos kerületeit fedte le. Az első, általánosan kötelező előírást a 88.008/elnöki rendelet tartalmazta.¹⁰ Ez azonban csak műszaki előírás volt, konkrét végrehajtási rendelkezéseket még nem tartalmazott. Területileg azonban már az egész országot lefedték, de csak azokat az összefüggően beépített részeket, ahol a lakosok száma elérte a 20 főt.¹¹

A rendeletben kimondták, hogy a lakóházi óvóhelyeket TGS (törmelék-, szilánk- és gázbiztos) óvóhelyekké kell alakítani. A megvalósítás sok nehézségbe ütközött, így a 83.800 sz. és a 83.801 sz. rendeletek jelentős könnyítéseket tartalmaztak. Az előbbiben egy fontos újdonság is helyet kapott: megjelent a vészátjáró, mint kötelezően megépítendő elem.

9 Mihályi 1923, 51.

10 Honvédelmi miniszter 88.008/elnöki légvédelmi 1939. számú rendelete a lakóházi légoltalmi óvóhelyek létesítése és felszerelése tárgyában

11 Borsányi 1942, 37.

Törmelékbiztosnak akkor számít egy épület, ha képes felfogni és elbírní a fölötte és/vagy mellette levő összedőlt épület súlyát.¹² Új házak esetében ezt egyszerű volt megoldani, hiszen már az építkezés során külön erre a célra kijelölt vasbeton szerkezetekkel számolt az építész. Régi házaknál általában új födémeket építettek a meglévő alá (aláfödémkezés). Számos típusa létezik: lehet faszerkezetű, sokoszlopos, de létezett oszlop nélküli acél-, vagy vasbeton is.¹³

A gázanyagok behatolását az óvóhelyekre gázbiztos ablakok és ajtók beépítésével lehetett megakadályozni. A felesleges nyílásokat javasolt volt befalazni. Amennyiben ez nem volt kivitelezhető, a nyílásokat légmentesen le kellett zárni, hogy a külső levegő ne áramolhasson be. Ezt közönséges csomagolópapírral is meg lehetett oldani. Azon ajtók és ablakok kereteit, amelyek használatban maradtak, vattával, nemezlappal vagy más, légmentesen záró eszközzel kellett tömíteni.¹⁴

Szilánkbiztonság a nyílások megfelelő anyagokkal való elzárása által érhető el. Az elzárás módja és mértéke a felhasznált anyagtól függ. Annak érdekében, hogy az óvóhelyen minél kevesebb falnyílás legyen, a felesleges, nem használt nyílásokat el kellett zárni, be kellett falazni.

A 83.800/1940 H. M. sz. rendelet kimondta, hogy az összefüggően beépített területeken meglévő és legalább 20 fő befogadására alkalmas lakóházakban kötelező 1941. június 1-jéig szükségóvóhelyet kialakítani. A szükségóvóhelyek helyszínét a hatóság jelölte ki polgármesteri jóváhagyással. Ezt követően az ingatlantulajdonosnak 3 hónapon belül ki kellett tennie a kötelező feliratokat, elő kellett készíteni a szilánkbiztonságot, be kellett szerezni a felszerelések egy részét, illetve az építési engedélyeket. A vészkijáró és a vészátjáró helyét a hatóság állapította meg.

Új ingatlan esetében az óvóhelyet a földszint alatt kellett elhelyezni úgy, hogy az az épületből kilépés nélkül megközelíthető legyen. Az óvóhelyhez vezető út hossza a rendelet előírása szerint max. 150 méter lehetett, de inkább rövidebb (lehetőleg 100 méteren belül). Fontos, hogy óvóhelyek egymás felé sosem építhetők, de egymás mellé igen, közös fallal, ami vész esetén áttörhető, így könnyen átjárhatóvá válnak. Az útvonal utolsó, 15 méteres szakaszán a szélességnek annyiszor 1 cm-nek kellett lennie, ahány személyt az adott óvóhelyre be tudott fogadni.¹⁵ 100 főig 90 cm, 150 főig 110 cm, 200 főig 130 cm.

További elvárás volt, hogy az útvonalon egy 0,65m x 2,6m méretű hordályat vízszintes helyzetben keresztül kellett tudni vinni. A levezető lépcsők

12 *Budapesti Közlöny* 1939, 2.

13 Pap 1936, 2. füzet. 15.

14 Pap 1936, 4. füzet 23.

15 *Budapesti Közlöny* 1939, 3.

maximum 20 cm fokmagasságúak lehettek, minimum 25 cm mélységgel és maximum 20%-os lejtővel.¹⁶ Belső magasságnak a 2 métert határozták meg.

Régi épület esetében szükségóvóhelyet alakítottak ki, szintén az épület pincéjében. Olyan helyiség erre a célra nem volt használható ahol kazán vagy más robbanásveszélyes berendezés volt. Amennyiben a ház nem rendelkezett pincével vagy a meglevő pince óvóhely kiépítésére alkalmatlan volt, úgy a földszinten kellett menedéket létesíteni, azzal a megkötéssel, hogy határfal nem lehetett az épület külső fala.

Az óvóhely ajtaja felett egy 15x45 cm-es táblát kellett elhelyezni, amelynek kénsárga alapjára cinóber piros betűkkel kellett írni az „óvóhely” feliratot. A betűknek, a jól láthatóság érdekében, min. 8 cm magasnak kellett lenniük, tábla helyett azonban falfestést is lehetett alkalmazni. Az óvóhelyhez vezető útvonalon, a tájékozódás elősegítése érdekében, nyilakat kellett elhelyezni. A bejárat felett „bejárat” feliratnak és a befogadóképesség kiírásának kellett szerepelnie. A kijáratot ugyanígy kellett feltüntetni.

Az óvóhely nagyságát a benne elhelyezendő személyek száma határozta meg. Lakóházak esetében minden lakószoba és cselédszoba után 1 fővel számoltak (lakásonként min. 2 fő). Egy belsőtér maximális befogadóképessége 200 fő volt.

A falakat tömör téglából, tömör betonból, faragott kőből vagy vasbetonból kellett építeni. A főfalnak legalább 51 cm vastagnak kellett lennie, ha ugyanez betonból készült, annak minimum 35 cm-es vastagságot írtak elő. A belső osztófalak esetében téglá esetében minimum 25 cm, betonnál 20 cm volt az előírás. A falakat világos színűre kellett meszelni/ festeni / mázolni.

A padlóra is pontos előírást szabott meg a rendelet: simított beton, márvány, mozaiklap vagy hasonló hézagmentes, könnyen tisztítható padozat volt a megfelelő.¹⁷ Fapadló semmiképp sem kerülhetett beépítésre.

A rendelet szerint az óvóhely minden helyiségébe be kellett vezetni a villanyáramot. Olyan világítási eszközt nem lehetett működtetni, amely oxigént fogyaszt (pl. gyertya). A vízvezeték és a csatornázás kiépítése nem volt kötelező. Fűtésről ritkán gondoskodtak, de ha mégis, csakis elektromos hőszárazóval lehetett azt megoldani. Az óvóhelyre vezető ajtónak mindig kifelé nyílnak és gázbiztosnak kellett lennie. A gázbiztosság a többi ajtóval szemben is elvárás volt.

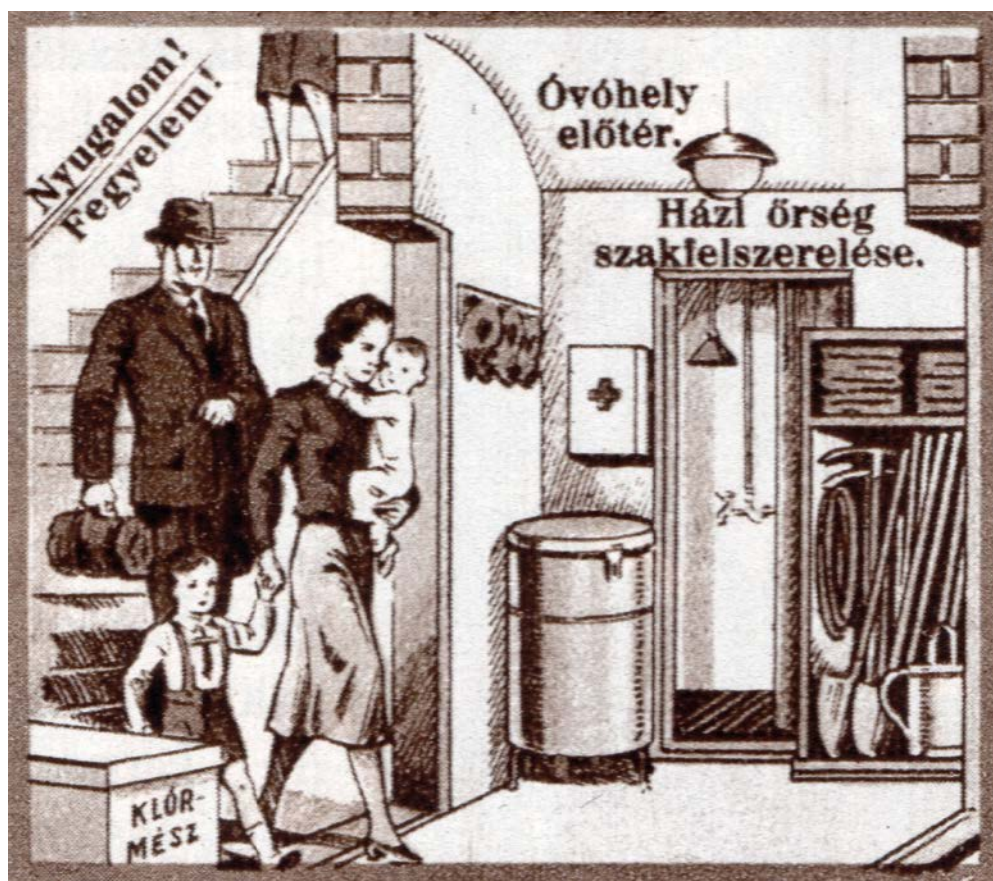
A lakossági óvóhelyek két típusú térből álltak: az előtérből és az abból nyíló belső térből. Ezek száma nem meghatározott, az volt a megkötés, hogy lehetőség szerint egy előtérből egy belső tér nyíljon. A bejáratnak az előtérbe kellett nyílnia. Méretét tekintve annyiszor 0,1 m²-nek kellett lennie, ahány

¹⁶ Budapesti Közlöny 1939, 3.

¹⁷ Budapesti Közlöny 1939, 3.

ember befért az óvóhelyre (Minimális mérete 4 m² volt).¹⁸ Belmagasságának min. 1,9 méternek kellett lennie és 90 cm-nél keskenyebb nem lehetett. A belső térnek minimum annyszor 0,6 méternek kellett lennie, ahány személy befogadására alkalmas volt. Egy belsőtérben maximum 50 fő lehetett. Minden belsőtérnek egy szomszédos óvóhelyre vagy a szabadba kellett nyílnia. Ez volt ugyanis a vészkijárat.

A vészkijárat nem lehetett az épület ugyanazon oldalán, ahol a bejárat, hiszen egy esetleges találatkor mindkettő használhatatlanná vált volna. Ha a vészkijárat valami okból kifolyólag közvetlenül nem nyílhatott a szabadba, akkor vészalagutat vagy vészfolyosót kellett építeni.

1. Óvóhely előterének bemutatása.

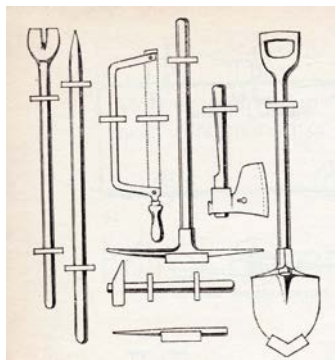
¹⁸ Budapesti Közlöny 1939, 5.

ÓVÓHELYEK FELSZERELÉSE, BERENDEZÉSE

Az óvóhelyek előterében csak kevés bútor kapott helyet. Ez érthető, hiszen ez a terem csak átmeneti tér volt, az emberek ide csak megérkeztek, nem itt töltötték a legtöbb időt. A rendelet egy személy részére írt elő ülóbútort. Ezen kívül a falra fogasokat kellett szerelni, amelyek teherbírása 15 kg kellett legyen, számuk pedig harmadannyi volt, mint az óvóhely befogadóképessége.¹⁹

Az előtérben kapott helyet egy a cipő fertőtlenítésére szolgáló kisebb klór-mész tartály, egy mosdótál, állvánnyal (min. 10 literes), 1 db hordágy, min. 1 db kézilámpa, az egészségügyi felszerelés, egy 50 literes tartály fertőzött ruhák számára (ennek jól záródónak kellett lennie és riadó esetén az előtér ajtaja elé kellett kitenni). Itt volt továbbá a távbeszélő (ez opcionális) és egy akkumulátor, amennyiben az óvóhely akkumulátoros villamos világító berendezéssel volt felszerelve.

A szerszám- és anyagkészletet is ebben a térben kellett elhelyezni. Ez a felszerelés arra szolgált, hogy az óvóhelyen tartózkodók önerőből ki tudjanak jutni, ha valami miatt az ajtón keresztül nehézkes lenne. Használható volt például vészátjáró falának áttörésére, mennyezetbontásra, alagútásásra.²⁰ A kecskeláb szükségóvóhelyek esetében elhagyható volt.²¹ A készlet tetszőlegesen bővíthető volt, ez a lakókra volt bízva.

1944-ben rendeleti úton írták elő (119.075 elnöki rendelet), hogy az óvóhely előterében vizet és homokot kell tartani. A bejáratnál széles szájú edényben 100 liter vizet kellett elhelyezni, 5 kg-os homokzsákból pedig összesen annyit kellett az előtérben tárolni, amennyi lépcsőháza és szintje volt a lakóépületnek.²²

2. Óvóhelyi szerszámkészlet.

¹⁹ Budapesti Közlöny 1939, 4.

²⁰ Budapesti Közlöny 1939, 3. A szerszámkészlet tartalma a következő volt: csákány 100 cm-es nyéllel; ásó 100 cm-es nyéllel; 110 cm hosszú feszítő rúd; 77 cm-es kecskeláb; fémfűrészkeret 300/22 mm kettős fémfűrészlappal; 40 cm-es ácsszekerce; 8,5 kg-os keresztkalapács; 24 cm-es lapos kövesség; tartalék tömítő a nyílászárókhoz.

²¹ Rakolczai 1940, 374.

²² Rakolczai 1944, 75.

A belső térben mindenki számára ülőhelyet kellett biztosítani (ennek előírányzott nagysága 0,16 m² volt személyenként).²³ Ezen kívül itt kapott helyet egy 0,5 m² alapterületű asztal, továbbá az állványos fekvőhelyek is. Ezeknek olyan állványúnak kellett lenniük, hogy a fekvőhely felé akár egy hordágyat is lehessen tenni.

A belső térben kellett elhelyezni a szívó-szűrő berendezést, a WC-t (30 fő/WC) és az egészségügyi felszerelést. 50 főig légoltalmi mentőtáskát, 100 főig kis légoltalmi mentőládát, 200 főig pedig nagy légoltalmi mentőládát kellett beszerezni. Az egészségügyi felszerelés tartalma méretenként nem különbözött, csak a mennyiségekben. Ezt az alábbi táblázat mutatja be:

Megnevezés	Db/gr	Légoltalmi mentőtáska	Kis légoltalmi mentőláda	Nagy légoltalmi mentőláda
kötszervágó olló	db	1	1	1
anatómiai csipesz	db	-	1	1
érszorító	db	1	1	1
kis kötéstípus	db	5	8	20
közép kötéstípus	db	5	6	20
nagy kötéstípus	db	-	6	20
papírospólya 5 m hosszú, 10 cm széles	db	4	20	30
papírospólya 10 m hosszú, 15 cm széles	db	4	-	15
sterilgéz 10x25 cm	db	4	10	30
sterilgéz 25x50 cm	db	-	10	30
papírosvatta steril, 25 grammos	db	3	10	30
háromszögű kendő	db	3	2	5

²³ Budapesti Közlöny 1939, 4.

Megnevezés	Db/gr	Légoltalmi mentőtáska	Kis légoltalmi mentőláda	Nagy légoltalmi mentőláda
Kramer drótsín 40 cm hosszú	db	-	4	4
Kramer drótsín 60 cm hosszú	db	-	4	4
sínekhez papírosvatta	db	-	6	6
biztosítótű	db	20	20	50
jódtinktúra ampulla	db	20	20	20
benzin-alkohol keverék	gr	-	100	200
bórvazelin tubus	gr	20	50	100
klorogénium púder	gr	50	500	500
szódabikarbóna tabletta 1 grammos	db	20	50	100
szemöblögető pohár	db	2	1	2
belégzőkeverék	gr	100	200	200
ammóniapárna ampulla	db	5	50	50
paraffinolaj	gr	100	200	200
nyelvlapoc	db	-	1	2
szappan	db	-	1	2
tartalomjegyzék	db	1	1	1
elsősegélynyújtás képekben	db	1	1	1
használati utasítás	db	1	1	1

1. táblázat: Elsősegély felszerelés típusai és tartalmuk²⁴

²⁴ Drogista Szemle 1941, 4.

Megnevezés	Kis kötéstípus	Közepes kötéstípus	Nagy kötéstípus
súly	9 gr	22 gr	33 gr
pólya 5mx5cm	1 db	1 db	-
sebborítólap 5x14cm	1 db	-	-
ragasztócsík 3x2cm	2 db	2 db	2 db
sebborítólap 18x18 cm	-	1 db	2 db
pólya 6mx10cm	-	-	1 db

2. táblázat: Különböző kötéstípusok és tartalmuk²⁵

A fából vagy fémből készített kis mentőláda fedőlapján a vörös kereszt mellett a „*Légoltalmi kis mentőláda*” feliratot kellett feltüntetni. Fontos volt, hogy pormentesen záródjon. Felső részére fület kellett rögzíteni a hordozhatóság és a felakaszthatóság érdekében. A fémműszereket és az érleszorításra alkalmas eszközöket celofánlemezben kellett tárolni. A nagy mentőládára ugyanezek a szabályok vonatkoztak, annyi különbséggel, hogy „*Légoltalmi nagy mentőláda*” feliratot kellett rajta feltüntetni. A légoltalmi mentőtáska fémből készült, szíjjal egészítették ki, hogy vállra vehető legyen.

Nagyobb épületek esetében a mesterséges levegőellátásra is gondolni kellett. Számítások szerint egy passzív személynek óránként 1 m³ levegőre van szüksége.²⁶ A biztonságos megoldás az volt, ha belsőterenként egy szívó-szűrőberendezést szerelnek fel. Ezek az eszközök a következő részekből álltak: szívógép, légszűrő, csővezeték és egyéb szerelvények, pl. túlnyomást csökkentő szelep, portalanító, szívócső elzárószelep, levegőelosztó szelep, víztelenítő vagy légmennyiségmérő. Az eszközök, minthogy a legtöbbször vasból készültek, amely könnyen rozsdásodik, folyamatos felülvizsgálatot, ellenőrzést igényeltek. A berendezést félévenként 5 percig kötelező volt működtetni békeidőben is.

²⁵ Drogista Szemle 1941, 5.

²⁶ Szénás-Gyarmathy 1940, 277.

3-4. Légoltalmi mentőtáska és tartalma a KKM állandó kiállításáról.

AZ ÓVÓHELYEN TARTÓZKODÓ LAKOSOKRA VONATKOZÓ SZABÁLYOK, EGYÉNI FELSZERELÉSEK

„Aki légítámadás alatt jön az óvóhelyre, örüljön biztonságának és ne igyekezzon szájhős lenni, mert ő sem tud semmit!”²⁷ Alapvető elvárás volt tehát, hogy a pánikot mindenképp el kell kerülni. Az óvóhely parancsnokának mindenki feltétlen engedelmességgel tartozott. Az emberektől fegyelmezett viselkedést, egymás iránti figyelmet, nyugalmat, egymás segítségét várták el.

A magatartási szabályzatot minden óvóhelyen jól látható helyre kellett kifüggeszteni (általában a bejáratnál) és meg kellett világítani. Két típusú dokumentum létezett, mindkettő 30 fillérért volt beszerezhető.²⁸ Címük: *Magatartás az óvóhely előterében* és *Magatartás az óvóhely belsőterében*. Ezek mellett létezett még egy 10 fillérbe kerülő *Kis magatartási utasítás* is.²⁹

Kényelmi elsőbbséget élveztek a gyerekek, gyermeket váró asszonyok, kisgyermekes édesanyák. Mindenki számára a kevés beszéddel járó, jó kedélyű elfoglaltság volt a javasolt, például sakk, horgolás, olvasás. Dohányozni, futkározni, pletykálgodni a rend zavarása, illetve a túlzott oxigénhasználat miatt tilos volt.

Külön felhívták a lakosok figyelmét, hogy az óvóhelyek rendszerint hűvösebbek, mint a lakóházak, így a lakóknak egészségük védelme érdekében megfelelő öltözetben kellett lemenniük riasztáskor. Helyet foglalva nem volt szabad a falnak dőlni, mert az még jobban áthűl, és az illető könnyebben megbetegedhet. A személyes higiéniaira is fokozottan kellett figyelni, mert az óvóhelyeket nehézkes volt takarítani, és ha kártevő jelent meg (pl. ágyi poloska), nehéz volt kiirtani.³⁰

Az óvóhelyekre a lakosok úgynevezett óvóhelycsomagokkal érkeztek. Ezek a saját, személyes tárgyaikat tartalmazták. A javaslat szerint lakásuk ajtajához közel, összekészítve kellett csomagjaikat tárolniuk, de megengedett volt az is, hogy előzetesen levigyék őket az óvóhelyre és ott tartsák őket. A csomag lehetett nem túlzottan nagy méretű kosár, zsák vagy táska.

A csomagba több tárgytypus került: ruha, étel, ezek kiegészítői, illetve személyes vagyontárgyak. Alaptétel volt, hogy azt és annyit kellett bepakolni, amivel a lakók pár napig kihúzzák, ha lakóhelyük megsérül és esetleg nem térhetnek oda vissza.

Ruhaféléből erősebb anyagú, melegebb ruhát javasolt a kézikönyv, sapkával, kesztyűvel, erős cipővel, kispárnával és takaróval kiegészítve.³¹

27 Pap 1936, 10. füzet, 44.

28 *Riadó!* 1940, 4/11, 163.

29 *Riadó!* 1940, 4/11, 163.

30 Keresztúry 1942, 364.

31 Pap 1936, 10. füzet, 16.

Fehérneműből egy váltás volt javasolt.³² Az egyéni gázvédelem eszközeként ajánlott volt az óvóhelycsomagba gázálarcot tenni.

A polgári lakosság számára fejlesztették ki az M 36 típusú gázálarcot, amelyet népgázálarcként is ismerünk. Mivel lakossági használatra készült, karbantartása és üzemeltetése viszonylag egyszerű volt. Az álarc könnyen és olcsón előállítható anyagokból készült. Teste bordó színű, gumírozott szövet volt, szemüveglencsái pedig átlátszó műanyagból készültek. Páramentesítő lemez nem tartozott hozzá, így használat előtt páramentesítő szappannal vagy kenőccsel kellett belülről kezelni. Az olajzöld szűrőbetét feladata volt a belélegzett levegő megtisztítása. Öntapadó szalaggal és zárókupakkal volt lezárva. Ezt használat előtt el kellett távolítani. A gumiból készült szelepet alumínium szelepház védte.

A népgázálarchoz rendszeresített szűrőbetét rendkívül korszerű volt, a korszakban használt összes harci gáz ellen védett. A szén-monoxid, a városi gáz, illetve a robbanáskor keletkezett égéstermékek ellen azonban nem nyújtott védelmet. A szűrő használat közben folyamatosan használódott, így időnként cserére szorult. Az álarc kilégző szelepe a bal oldali szemnyílás alatt volt található.

Öt méretben gyártották. A legnagyobb az 1-es, a legkisebb az 5-ös méret volt. Egy átlagos férfi számára a 2-es méret bizonyult a legmegfelelőbbnek. A helyes méret megtalálása nagyon fontos volt, ellenkező esetben ugyanis a légmentes zárás nem valósult meg maradéktalanul. A méretezés az álarctest homlok részén volt olvasható.

A népgázálarc-készlet 1 db álarctestből, 1 db betétből, 1 db páramentesítő szappanból vagy kenőcsből, illetve használati utasításból állt. Hordtáskában, illetve kartondobozban árulták, ára ettől függően változott. A népgázálarc feleannyiba került, mint a professzionális katonai vagy légoltalmi gázálarcok, így a lakosság egy része számára is elérhető volt. A Légoltalmi Liga országos segélyakciót hirdetett, amelynek alkalmából segélybélyeget lehetett vásárolni, ezzel is segítve a rászorulókat álarchoz jutását. Az eszközt a Mercur Műszaki és Vegyipari Rt. gyártotta. Mintaboltjukban, illetve postai úton lehetett megvásárolni.

Személyi higiéniai tárgyak közül a hajkefét, fogkefét, fogkrémet, borotvakészletet, tükröt, törölközőt, szappant, WC papírt, esetleg a kölnit javasolták az embereknek.³³ Fontos volt, hogy gyógyszerek is helyet kapjanak a táskában. Ezek főleg a mindennap, rendszeresen szedett orvosságok voltak.

Élelmiszert tekintve főleg olyan típusúakat ajánlottak, amelyek sokáig megőrizték minőségüket, nem penészedtek könnyen. Így tehát javasolt volt

32 Pap 1936, 10. füzet, 16.

33 *Riadó!* 1944, 8/5, 80.

MERCUR
MŰSZAKI ÉS VEGYIPARI R.-T.
GÁZVÉDELMI FELSZERELÉSEK GYÁRA

Magyar gyárművek.

GYÁR:
BUDAPEST, IX., ILLATOS-ÚT 9.
TELEFON: 42-3-32, 42-2-85.

G Á Z Á L A R C

Ipari álarc

**BÁRMILYEN
MÉRGEZŐ
GÁZ, GŐZ,
FÜST VAGY POR
ELLENI
VÉDELEMRE**

Féülarc

A védőfelszerelések használatát az 1893. XXVIII. törvénycikk elrendeli,
melynek h. pontja a következőképen szól:

A munkaadó köteles ipartelepén mindazt létesíteni és fenntartani, ami tekintettel a telep és az üzem minőségére, annak követelményeihez képest az alkalmazottak életének, testi épségének és egészségének lehető biztosítása érdekében szükséges és pedig . . . Arról gondoskodni, hogy azon alkalmazottak, kiknek mérges gázokkal telt helyiségekbe kell bemenniük, vagy ott tartózkodniuk, respirátorokkal legyenek ellátva, s e respirátorokat használják is.

Féülarc légtisztítóval

Gyárak, üzemek, bányák, laboratóriumok, stb. mérgező anyagokkal fertőzött levegőjében dolgozók nem nélkülözhetik e felszereléseket,

amelyeknek használata egyaránt előnyös a munkásra és a munkaadóra, mert

tökéletesen megvédi az egészséget és nagyban fokozzák a munkateljesítményt.

33. M. tűzoltóálarc

Hazánkban **egyedüli** gázvédelmi felszereléseket előállító gyárunk lényegesen olcsóbban hozza a gázálarcokat forgalomba, mint azok eddig a külföldről beszerezhetők voltak.

14. 1940. 30/600/62.

5. Merkúr gázálarc reklámja.

6. Tájékoztató plakát a lakóházak légoltalmi szervezetéről.

a kétszersült, szalonna, konzerv, só, paprika, cukor, feketekávé, tea, rum, konyak, kenyér. Az erős illatú élelmiszereket jobb volt kerülni, mert azok zavarhatták a többi, óvóhelyen tartózkodó személyt, és ez általános elégedetlenséghez vezethetett.

Evőeszközből az alapvető tárgyakkal számoltak: kés, villa, kanál, pohár, evőszája. Esetleg konyharuhával, szalvétával kiegészítve. Kisgyermekek számára a cumisüveg és a számukra megfelelő táplálék is nélkülözhetetlen volt.

Az óvóhelycsomagba bekerülhettek személyes tárgyak, pl. személyi okmányok, igazolványok, élelmiszerjegyek, ékszerek, pénz, takarékkönyv, értékpapírok.³⁴ Ha maradt hely egy könyv vagy újság, gyerekeknek kis játék is jó szolgálatot tehetett az üres óvóhelyi órák alatt.

A LAKÓHÁZAK LÉGOLTALMI SZERVEZETE

Minden lakóháznak rendelkeznie kellett egy légoltalmi parancsnokkal. Az ő feladata volt, hogy békeidőben megszervezze a ház légoltalmát, majd háborúban ennek végrehajtását felügyelje, koordinálja. Minden lakó feltétlen engedelmességgel tartozott neki. A tisztséget betölthette bármelyik, nem hadköteles férfi lakó, aki hivatását a házban űzte. Kiképzése elengedhetetlen volt feladata elvégzéséhez.

A *Légvédelmi Utasítás*ban foglaltak szerint a lakóházak légoltalmi őrsegeket alkottak. Feladatuk a szükségessé váló munkálatok elvégzése (pl. tűzoltás, kisebb műszaki munkálatok) volt. Nők is lehettek a tagjai, ők főleg elsősegélynyújtásban, mentési feladatokban vettek részt.

A tagokat önkéntes jelentkezés után, rátermettség szerint választották ki. Fontos szempont volt, hogy hadköteles férfiakat ne válasszanak, illetve a tagok lehetőség szerint a házban dolgozzanak, hogy riadó esetén a leghamarabb a helyszínre érjenek. A nők mellett érettebb gyermekeket is alkalmaztak. 18 év alattiakat leginkább összekötő és egyszerű fizikai munkára.

A tagok karszalagot viseltek, így lehetett őket a legkönnyebben beazonosítani. Az őrség nagysága a ház nagyságához igazodott. Csakúgy, mint a parancsnok, a légoltalmi őrség tagjai is folyamatos képzésben részesültek. Tudásukat gyakorlatokkal mélyítették el.

A légoltalmi őrség felszereléséről az épület tulajdonosának kellett gondoskodnia. Eszközeik: gázálc, acélsisak, sebkötöző sisak, gázsebcsomag, vízmentes kabát, jelzősíp, szárnyszivattyús puttonyfecskenő tömlővel, hordó, hosszúnyelű lapát, hosszúnyelű csákány, kézifűrés, csípőfogó szigetelt nyéllel, vizesvödör, homok, klórmész, árpapelyva, illetve villany-, gáz- és vízvezeték szereléséhez szükséges szerszámokkal felszerelt szerszámosláda.³⁵

34 *Riadó!* 1942, 6/20, 316.

35 Németh 1937, 3.

A parancsnok és az őrség munkáján kívül a lakóknak is voltak légoltalmi feladataik. Ilyen volt például az elsötétítéssel kapcsolatos eszközök beszerzése és felszerelése, vagy az óvóhelycsomag összekészítése.

IRODALOMJEGYZÉK

- Borsányi, J. 1942. A lakóházi óvóhelyek kérdésének megoldása. *Riadó!*, 6/3, 37–38.
- Czrha, Gy. 1942. A légoltalmi eszközök és az őrség felszerelési tárgyainak felülvizsgálata és jókarbantartása. *Riadó!*, 6/7, 97–99.
- Karnay, A. 1940. Lakóházak óvóhelyei. *Riadó!*, 4/9, 142–143.
- Kartal, I. 1942. A lakók és az állandóan a házban tartózkodó személyek kötelességei. *Riadó!*, 6/12, 182.
- Kartal, I. 1942. Az óvóhelycsomag. *Riadó!*, 6/20, 312.
- Keresztúry, M. 1942. Hogyan vigyázzunk egészségünkre az óvóhelyen? *Riadó!*, 6/23, 364.
- Kiss, D. 1940. A lakóházi légoltalom gázvédelmi dióhéjban. *Riadó!*, 4/10, 160.
- Mihályi, B. 2023. Az óvóhely építésének története, nemzetközi kitekintés. In: Mihályi Balázs (szerk.): *Titkos bunkerek. A magyarországi óvóhelyek története 1917-2022*. Budapest, 7–23.
- Mihályi, B. 2023. Lakossági óvóhelyek. In: Mihályi Balázs (szerk.): *Titkos bunkerek. A magyarországi óvóhelyek története 1917-2022*. Budapest, 51–67.
- Németh, Gy. 1937. A légoltalmi szerek decentralizálása. *Tűzoltó Közlöny*, 35/5, 2–3.
- Pap, J. O. 1936. *Légoltalmi kézikönyv. 1. füzet. Légiháború és légvédelem*. Budapest.
- Pap, J. O. 1936. *Légoltalmi kézikönyv. 2. füzet. Rombolóbomba és bombaoltalom*. Budapest.
- Pap, J. O. 1936. *Légoltalmi kézikönyv. 4. füzet. Gázbomba és gázvédelem*. Budapest.
- Pap, J. O. 1936. *Légoltalmi kézikönyv. 7. füzet. A légoltalom szervezése*. Budapest.
- Pap, J. O. 1936. *Légoltalmi kézikönyv. 8. füzet. A lakóház légoltalma*. Budapest.
- Pap, J. O. 1936. *Légoltalmi kézikönyv. 10. füzet. Függelék*. Budapest.
- Rakolczai, S. 1940. Az óvóhelyi szerszámkészlet célja és használata. *Riadó!*, 4/23, 374–375.
- Rakolczai, S. 1944. Víz, homok és kendőféle is legyen az óvóhelyen. *Riadó!*, 8/5, 74–76.
- Szénás, L. – Gyarmathy, E. 1940. Óvóhelyek mesterséges levegőellátása. *Riadó!*, 4/17, 276–280.

KÉPJEGYZÉK

1. Riadó!, 1940., 4/5, 73.
2. Riadó!, 1940., 4/23, 3 74.
- 3-4. KKM, PV Gysz. 2015.61.1.
5. KKM, TD 81.121.1.
6. KKM, PV Gysz. 2015.48.1.

JARABIN KINGA

MEGELŐZŐ OKTATÁS ÉS ÉLMÉNYKÖZPONTÚ MÚZEUMPEDAGÓGIA A TŰZOLTÓ MÚZEUMOKBAN

PREVENTIVE EDUCATION AND EXPERIENCE-BASED MUSEUM PEDAGOGY IN FIREFIGHTING MUSEUMS

Absztrakt: A tűzoltó múzeumok mint szakmúzeumok az új múzeumpedagógia gazdag módszertani eszköztárával fontos részt és szerepet vállalhatnak és kell, hogy vállaljanak a megelőző oktatás, valamint a felkészítés terén, a tüzesetek elkerülése, az emberi életek megóvása érdekében. A múzeumokban van idő és lehetőség arra, hogy miközben történelmet, megelőzést és szabálykövetést tanítunk, érzékenyítsünk, fejlesszük a szociális kompetenciákat és igazodási pontokat adjunk a hétköznapi életben való tájékozódáshoz, éppen úgy, mint a vészhelyzetek megelőzéséhez és kezeléséhez. Az új múzeumpedagógia új kihívások elé állítja a múzeumokat. Több felelősséget helyez az intézményekre az oktatásban való részvétel terén, mely kihívásokat nem csak vállalni kell, hanem érdemes is, hiszen olyan tudás és kincs rejlik egy múzeum falain belül, amely sehol másol nem található meg.

Kulcsszavak: érzékenyítés, megelőzés, szociális kompetenciák, intézményen kívüli oktatás, új múzeumpedagógia, storytelling

Abstract: As specialized institutions, firefighting museums play, and must continue to play, a crucial role in preventive education and preparedness. By leveraging the rich methodological toolkit of modern museum pedagogy, they contribute to fire prevention efforts and the protection of human lives. Museums provide both the time and opportunity to teach history, prevention, and compliance while fostering sensitivity, developing social competencies, and offering essential reference points for navigating everyday life as well as preventing and managing emergencies. Modern museum pedagogy presents new challenges for museums, placing greater responsibility on these institutions in the field of education. These challenges should not only be accepted but embraced, as museums hold unique knowledge and invaluable resources that cannot be found elsewhere.

Keywords: awareness-raising, prevention, social competencies, out-of-school education, new museum pedagogy

BEVEZETÉS

Ma már számos kutatás és tanulmány bizonyítja, hogy egy az életre veszélyt jelentő helyzetben az egyén reagálása nagymértékben függ attól, hogy korábban volt-e lehetősége részt venni olyan jellegű foglalkozáson, melyen el tudta sajátítani az életmentéshez szükséges gyakorlati ismereteket, a helyes viselkedési módokat. Kővágó György így fogalmaz: „Mindenféle pánik elkerülésének alapja a veszély megelőzéséhez, valamint elhárításához szükséges információ birtoklása.”¹

Erre a felismerésre épül az autóvezetői képzés elsősegély oktatása, vagy épp a szülőknek szóló csecsemő, kisgyermek elsősegély tanfolyam, amely kifejezetten az otthon előforduló balesetek megelőzésére, a mentők kiérkezéséig nyújtandó elsősegély elsajátítására helyezik a hangsúlyt.

Hasonló célt szolgálnak az óvodai, iskolai tűzriadó próbák is, bár tudjuk, hogy az iskola fegyelmezett elhagyása évi egy alkalommal önmagában kevés a valós vészhelyzetre történő felkészítés során.

A tüzesetek megelőzésében, valamint a vészhelyzetekre történő felkészítésben számos szervezet aktívan részt vesz. Az Országos Tűzmeelőzési Bizottság nyilvános rendezvényekre játékokkal, totókkal, tálcátűz oltással, füstátorral készül. A helyi önkéntes tűzoltó egyesületek is szívesen vállalnak részt a gyerekek felkészítésében. A pedagógusok örömmel szerveznek laktanya látogatást, hiszen a nagy piros gépjárműfecskendő minden gyermeket lenyűgöz, a tűzoltók pedig – miközben szívesen mesélnek munkájukról –, nem felejtik el felhívni a figyelmet a tűz veszélyeire sem. A tűzoltó múzeumok szerepvállalása ezen a területen még nem ismert, és nem is terjedt el, pedig gyűjteményi anyaguk az új múzeumpedagógia gazdag módszertani eszköztára révén a megelőző oktatás új lehetőségeit kínálja.

1. ÚJ MÚZEUMPEDAGÓGIA

A múzeumok szerepvállalása az oktatási folyamatban, napjainkra általánosan ismertté és elfogadottá vált. A szélesen vett ismeretközvetítés a múzeumok meghatározó, elismert és támogatott tevékenysége lett. A múzeumpedagógia fő feladata ebből adódóan a kortalan tanulási szintér megalkotása, a múzeumpedagógusé pedig az intézményen kívüli oktatás lehetőségének biztosítása a múzeumi térben.

„A társadalmasított múzeum pedagógiai módszerének alapvető sajátossága, hogy nem a tudományból, hanem mindig az adott közönség tudásából, értékeiből, attitűdjéből, fizikai és mentális állapotából, aktuális élethelyzetéből indul ki. Rögtön a foglalkozás kezdetén, indirekt módszerek alkalmazásával

1 Bolgár – Mógor 2010, 3.

tárja fel az előzetes tudást és az iskolán kívül szerzett tapasztalatokat, amelyekre konstruktív módon, rugalmasan és folyamatos alkalmazkodással építi a gyűjteményi vagy kiállítási ismeretszerzést, a gyakorlati alkalmazást és a reflexiót. Életszerű és hasznosítható tudásra, személyes kapcsolódásokra, összefüggés-felismerésre, kritikai gondolkodásra, problémamegoldásra, önálló értelmezésre, a megszerzett tudás alkalmazására, az egyéni identitás kialakítására törekszik. Az **új múzeumpedagógia** [kiemelés tőlem, J. K.] a tudományt alárendelt és alkalmazott módon hasznosítja a résztvevők egyéni képességeinek, szükségleteinek és személyiségének megfelelően. Kooperatív, párbeszéd, nyitott kérdésekre épülő, személyközi módszer, amelyben az önkifejezés, az egymásra figyelés, az egymás véleményének megismerése és az egymástól tanulás jelentik a legfontosabb pilléreket. **Az új múzeumpedagógia célja** [kiemelés tőlem, J. K.], hogy a múzeumokat a társadalom valamennyi egyéne, csoportja és közössége számára a világban való eligazodás és boldogulás megkerülhetetlen tájékozódási pontjaivá tegye anélkül, hogy ehhez bárkinek speciális képzettségre vagy képességre lenne szüksége.”²

Egy szakmúzeum a kulturális, szellemi, mentálhigiénés fejlődéshez, a szociális kompetenciák fejlesztéséhez, és a tudás elmélyítéséhez sajátos tárgyi gyűjteményével, eszközrendszerével járul hozzá. Éppen ezért fontos olyan múzeumpedagógiai foglalkozások és lehetőségek biztosítása, amelyek jó kiegészítői lehetnek az oktatási tevékenységnek, és amelyek a pedagógusok iskolában végzett szaktevékenységének a megerősítésére szolgálhatnak.

A múzeumpedagógiának a múzeumok életében betöltött szerepéről jelenleg kétféle nézet él. A régi, gyűjteményi anyaghoz szorosan kötött tárlatvezetői elgondolást a csoportokkal való közös hang és az életkori sajátosságok hívták életre. Ezt a megközelítést arra alapozták, hogy a pedagógus szakmai tanulmányai és tapasztalatai, valamint attitűdje révén könnyebben alakít ki a látogatói igényeknek, egyéni szükségleteknek, és az életkori sajátosságoknak megfelelő kapcsolatot a látogatói csoportokkal. A tárlatokat vezető pedagógusok a „mindent a szemnek, semmit a kéznek” fő múzeumi szabály keretén belül próbáltak teret engedni a szabad felfedezésnek. A múzeumi látogatás pedagógiai jellegét egy-egy kézműves foglalkozás, színezők kinyomtatása, feladatlapok kitöltése, feladványok megoldása vagy épp filmvetítés adta meg.

Fontos, hogy kerüljünk minden olyan sablont és munkaformát, a frontális oktatási stíluson, a kötött témájú, céltalan kézműves foglalkozásokon át a feladatlapozásig, ami az iskolára emlékezteti a gyerekeket. Mindennek megvan a maga helye és ideje. A feladatlap, egy teszt, egy kvíz, egy totó kitöltése is lehet öröm, ha azt a gyerek szabadon választhatja. Múzeumunk folyosóján,

2 Joó 2019, 131.

és több termében is kihelyezhetünk a múzeumi anyaghoz kapcsolódó papír alapú játékokat, színezőket, amelyeket szabadfoglalkozás keretén belül, illetve családdal a múzeumba látogatva szívesen vesznek a kezükbe a gyerekek és a szülők is. Ugyanakkor ezek nem részei a múzeumi foglalkozásnak.

Mára a múzeumpedagógia feladata és célja nem a teljes kiállítási anyag frontális prezentálása, mintegy letanítása a gyerekcsoportoknak, hanem az önismeret és az önkifejezés fejlesztése. A múzeumpedagógus ehhez hívja segítségül a múzeumi értelmezési folyamatokat, támaszkodik a tárgyi anyagra, amely célja eléréséhez szolgál eszközül. A múzeumpedagógia középpontjában tehát nem a kiállított téma áll, hanem mindaz a viszonyulás, kapcsolat és hatás, amit a műtárgyak kiválthatnak a közönségből.

Ez így elsőre gyűjtemény-idegennek tűnhet. Azonban nagyobb és tartósabb hatást, élményt tudunk elérni egy kisebb rész, egy-egy tárgy, esemény személyközpontú megközelítésével és felfedezésével, mint egy a kisgyermek, de még sok esetben egy középiskolás diák számára is áttekinthetetlen mennyiségű gyűjtemény bemutatásával. Ha belegondolunk, hogy mekkora anyagot ölel fel egy állandó, vagy akár egy időszak kiállítás tárgyi anyaga, ez szinte már első gondolatra is lehetetlen vállalkozásnak tűnik.

Az új múzeumpedagógia életszerű és hasznosítható tudásra törekszik. Személyes kapcsolódásokat igyekszik kialakítani, épít az összefüggés-felismerésekre, a kritikai gondolkodásra, a problémamegoldásra, az önálló értelmezésre, a megszerzett tudás alkalmazására, és bátran nyúl olyan alternatív módszerekhez, mint a kooperáció, az élmény-, a művészet-, a drámapedagógia, használja a digitális oktatásban rejlő, a múzeumba is adaptálható lehetőségeket.

Mindez természetesen egy nagyobb múzeum esetében – ahol szakmai csoportok dolgoznak, és egy múzeumpedagógiai csapatban 5-6 szakembert is foglalkoztatnak, és így több pedagógus is szerepet tud vállalni, valamint nem hárulnak tárlatvezetői feladatok a múzeum pedagógusára, mint egy kisebb szakmúzeum esetében – könnyebben megoldható, de a kis múzeumok esetében sem lehetetlen.

Ahhoz, hogy megtaláljuk a mindenki számára járható és szakmai fejlődést is hozó utat, át kell gondolni, hogy:

- hogyan hasznosítható foglalkozásra a múzeumi tér
- mi az, ami a múzeum pedagógusától elvárható mind terhelésben, mind szakmai, mind személyisége tekintetében
- milyen eszközöket, tárgyakat tudunk a foglalkozásokhoz biztosítani
- milyen korosztály számára tudunk és szeretnénk foglalkozásokat tartani
- milyen pontokon kapcsolódhatunk az iskolai tananyaghoz
- mit szeretnénk közvetíteni
- milyen személyiségre ható, fejlesztési lehetőségek rejlenek gyűjteményünkben

- milyen oktatási és didaktikai módszereket tudunk alkalmazni, milyen munkaformában

2. JÁTÉKOS TÁRLATVEZETÉS A KATASZTRÓFAVÉDELEM KÖZPONTI MÚZEUMÁBAN

A múzeumlátogatás sajnos nem tartozik a diákok legkedveltebb tevékenységei közé, sőt esetenként még az osztályfőnökök is szankcióként alkalmazzák, és büntetésként hozzák a múzeumba osztálykirándulás keretében a fiatalokat. A látogatás nem egyszer csupán egy pipa a pedagógus éves teendőinek listáján, és nem is fűződik hozzá nagyobb igény, minthogy eljönnek, itt vannak, és van, aki körbevezeti őket. Arra azonban már nem fordítanak figyelmet, hogy mivel, milyen élménnyel térnek haza a diákok, még akkor sem, ha a foglalkozásért még csak fizetni sem kell. Éppen ezért a módszertani fokozatosság elvét követő változatos múzeumpedagógiai kínálat a látogatói szemléletformálás elengedhetetlen része.

A játékos tárlatvezetés az első összekötő elem a tárlatvezetés és a múzeumpedagógia között. Egy olyan, még frontális, de már – ha nem is személyközpontú – de az életkori sajátosságokat figyelembe vevő csoportorientált múzeumi foglalkozás, amelynek során kerettörténetbe ágyazva haladunk végig a múzeum termein és gyűjtjük be a történethez, játékhoz kapcsolódó információkat.

2.1. Tűzkalóz bingó – nagycsoportos óvodások, valamint 1. osztályos diákok játéka

Mielőtt a múzeumi térbe lépünk, szerepbe helyezzük a gyerekeket egy kerettörténet segítségével. A mese világa a 4-9 éves gyermekek természetes közege. Gond nélkül váltanak időt és teret. Elég számukra egy apró jelzés, és máris bele tudják magukat képzelni az általunk felkínált történetbe.

A bingó játékszabályai egyszerűek, a játék pedig könnyen gyűjteményre szabható. Az eredeti játékban a játékosok egy bingószelvényt kapnak, majd a 90 db számgolyó közül kisorsolják a bingószámokat. A kihúzott számokat a játékosok bejelölik a szelvényükön. Az a játékos nyer, akinek a szelvényén található összes számot kihúzták. Amikor ez megtörténik, a nyertes a bingó szó kimondásával jelzi győzelmét a játék többi résztvevőjének. Egy múzeumi bingón lehetnek tárgyak, amiket meg kell keresni, vagy épp feladatok, amiket végre kell hajtani.

Az óvodások számára egy tűzkalóz bingót állítottunk össze. A tűzkalózok rókák, de nem akármilyen rókák, hanem igazi tűzrókák. Vezetőjük Jack kapitány. A legenda szerint a tűzkalózok bundája a tűzoltók tudásától lesz

szép vörös, valamint fényesen ragyogó. Ezért minden évben egyszer hajóra szállnak, hogy körbehajózzanak a Tűz-tengeren és szigetről szigetre (ezek a múzeum termei) haladva megszerezzék a tűzoltók tudását, és megőrizték bundájuk szép vörös színét és ragyogását. Na, de van Jack kapitánynak egy ükunokája, kicsi Jack, aki sajnos tengeri beteg és így nem tud velük tartani a tengeren. Jack kapitány, hogy kis unokája bundája se veszítsen fényéből, ezért azt találja ki, hogy minden útról hoz neki egy kincset. Ezeket kicsi Jack összegyűjti, rendszerezi, és megnyitja a Tűzkalóz Múzeumot, ahol egy tűzkalóz bingóval várja Füstit és Kormit, a két kis tűzrókát, de nem csak őket, hanem az óvodás gyerekeket is.

A gyerekek minden teremben elvégeznek egy feladatot. Megnéznek egy képet egy ókori tűzoltási jelenetről. Behunyják a szemünket, elképzelik, hogy ott vannak 2000 évvel ezelőtt ebben a kis faluban, ahol épp tűz ütött ki. Milyen hangokat hallanak? Milyen szagokat éreznek? Milyen színeket látnak? Majd az élménnyel megyünk tovább. Mondókát tanulunk, mesét mondunk, igaz állításokat számo-lunk és rajtakapjuk Fülöpöt a füllentésen. A játék változatainak csak a képzelet szab határt. Amikor pedig az összes feladatot elvégezték, nincs más hátra, mint kimondani, hogy „bingó!” és már övük is a kincs. A gyerekek kapnak egy-egy történetfonál-ra felfűzött tűzkalóz medált, amit hazavihetnek az élményeikkel együtt.

1. Tűzkalóz medál.

2.2. Tűzkalózok – a 2-3. osztályos diákok játéka

A már írni tudó gyerekek, kalóz Jackkel kelnek útra. Csapatot alkotnak, hajóra szállnak, és közösen keresik meg – még mindig frontális vezetéssel – az adott teremben a kalandlapon szereplő kérdésekre a választ.

Játszva járjuk körbe és fedezzük fel a múzeumot. Úgy gyakorolják a gyerekek a helyesírást, az olvasást és sajátítanak el a tűzvédelemmel, valamint a tűzoltás történetével kapcsolatos ismereteket, hogy észre sem veszik, hogy tanulnak. A nyári táborszézon után több olyan diákkal is találkoztunk, akik ősszel, osztályukkal tértek vissza, és épp oly lelkesen vettek újra részt a játékban, mint amikor táborozó társaikkal először jártak a múzeumban.

Az ismétlés, az újrajátszás lehetősége biztonságot ad a gyerekeknek és lehetővé teszi tudásuk elmélyülését. Éppen ezért nem kell minden évben új játékot kitalálni. Legyen egy-egy, különböző korcsoportra szabott, jól bejáratott foglalkozásunk, ami biztos támpontot ad a pedagógusoknak, a gyerekeknek és a családoknak is, és amit mi, a tapasztalatok alapján, az évek során tökéletesre csiszolhatunk.

2. Kalandlap.

2.3. Felsőbb évfolyamok élményközpontú tárlatvezetése

A felsőbb évfolyamoknak már önálló tárlatfeldolgozással és komplex múzeumi foglalkozással is készülhetünk, de még mindig történetbe ágyazva, erősen támaszkodva a gyerekek fantáziájára és megújító képzeletvilágára.

2.3.1. Az Időtlenység Birodalma – 4-6. évfolyam – Múzeumpedagógiai Nívódíj pályázat különdíjas foglalkozása 2024-ben

Egy múzeum maga az Időtlenység Birodalma, hiszen itt, egy időben és egy helyen, egyszerre található meg a múlt a kiállítási anyagban, a jelen a látogatás pillanatában, valamint a jövő az ide látogató gyerekek személyében,

akik a gyűjtemény által inspirálódhatnak. Az Időtlenység Birodalma című foglalkozás célja, hogy kapcsolódjon az iskolai tananyagokhoz, segítse és támogassa a gyerekek ismereteinek bővítését, fejlessze az olyan, a mindennapi élethez szükséges szociális kompetenciákat, mint az odafigyelés, a támogatás, a közös gondolkodás és alkotás, a csapatmunka, és a szabálykövetés, valamint, hogy betekintést nyújtson a tűzoltóság életébe, munkájába, miközben fontos tűzvédelmi ismereteket ad át.

Minden csoportnak van egy felnőtt mentora. A mentorok a múzeum pedagógusai, valamint a kísérőtanárok. A felnőtteket egy mentorfüzet segíti, melyben minden, a játék megoldásához szükséges, és a múzeumban fellelhető információ megtalálható. A füzetek segítségével a látogatói csoportok akár önállóan is fel tudják dolgozni a gyűjteményt, úgy, hogy később, az iskolába visszatérve, az osztálypedagógus vezetésével készítik el a játékhöz kapcsolódó projekteket.

A kerettörténetben tűz üt ki a Mindenek Világában, ahol eddig még nem találkoztak tüzesettel, így nem tudják mi a teendő és hogyan is fékezhetnék meg a lángokat. A Mindenek Tanácsa arra az elhatározásra jut, hogy csapatokat küld az Időtlenység Birodalmába, ahol már ismerik a tűzoltás mikéntjét, és így a csapatok megszerezhetik a szükséges tudást ahhoz, hogy megmentsek, és a jövőben, a tűztől védetté tegyék a Mindenek Világát. Erre azonban csupán 30 perc áll rendelkezésükre, mert Tiempók, a Tanács varázslója, aki nyolc szemével egyszerre látja a múltat, a jelent és a jövőt, mindössze ennyi időre tudta megállítani az időt.

A Mindenek Tanácsa a múzeumba érkező 4-6. osztályos csoportot jelöli ki a küldetés végrehajtására. A csapatban feladatot is kell vállalni. Az írnok jegyzi fel a feladat megoldásához szükséges információkat, az időőr figyel, hogy ne lépjék túl a 30 percet, és még

3. Az Időtlenység Birodalma – mentorfüzet borítókép

időben visszajussanak a saját világukba, ahol majd a szónok mutatja be a csapat kész projektmunkáját.

A múzeumban a kérdésekre keresve a választ a csoportok szabadon mozognak, önállóan kutatnak. A kutatómunkában nem csak a mentorfüzet és a csapat mentora van segítségükre, hanem a kiállításban elhelyezett QR kódok is, amelyek által, ha valami felkeltette az érdeklődésüket, bővebb információra is szert tehetnek.

A harmincadik perc végén a csoportok visszatérnek a foglalkoztató terem-be és kezdődhet a közös gondolkodás. Minden csapat más projektfeladatot kap, de a cél minden esetben valami új létrehozása. Egy új eszköz, új riasztási rendszer, jármű, kiképzési terv, vagy épp tűzvédelmi szabályzat. A gyerekek a kész projektet rajzos prezentáció formájában mutatják be egymásnak.

Zárásként felírják egy papírra az élményeiket, majd felragasztják egy kutat ábrázoló képre, ezzel lépve ki a szerepből és a játékból.

2.3.2. 7. osztálytól a gimnáziumi évfolyamokig

A felsőbb évfolyamok, a 7-8. osztályos tanulók és a középiskolás korosztály főként pályaaorientációs foglalkozásra érkezik a múzeumba. A csapátépítő játékok, azon túl, hogy jó betekintést adnak a tűzoltóktól leginkább elvárt készségekbe – együttműködés, engedelmesség, találékonyság, kompromisszumkészség –, fontos önismereti lehetőségeket hordoznak magukban. Ezeket feltárva a diákok a múzeumi térbe lépve másképp tekintenek egy-egy találmányra, eszközre és történetre. Felsejlik mögötte az ember, a közös küzdelem, a siker vagy épp a kudarc élménye, amely mégsem vetett gátat a fejlődésnek. Sőt, inkább további fejlődésre inspirálta a tűzoltás történetének szereplőit és nagy alakjait.

3. MŰHELYFOGLALKOZÁSOK

Egy foglalkozásra alkalmas terem, vagy központi tér létrehozásával olyan műhelyfoglalkozások is bevezethetők a múzeumban, amelyek már egy-egy tárgy, szereplő vagy esemény mélyebb megismerésére, valamint ezeken keresztül múzeumi kontextusok, problémamegoldás, összefüggés-felismerés és kritikai gondolkodás kialakítására is lehetőséget adnak. A tűzoltás története megannyi érdekes és tanulságos esetet rejt magában, amelyek több oldalról is körüljárhatók, attól függően, hogy mire szeretnénk felhívni a diákok figyelmét.

3.1. Történetmesélés

A *storytelling*, azaz a történetmesélés egy igen erőteljes módszer. Az emberi kifejezés egyik legősibb, és legértékesebb formája, amely a szavak erejével tárja fel a történet elemeit. Nagy előnye, hogy nemcsak a gyerekeknél működik, hanem bármely korosztálynál, továbbá alkalmas az új múzeumpedagógia törekvéseinek és céljainak kiszolgálására, és végül, de nem utolsósorban tökéletesen alkalmazható a történetekkel teli műszaki múzeum lehetőségeinek kiaknázásához.

A sok tízeset, káreset szinte kínálja magát és megkívánja a módszer bevezetését, hogy életre keltse a múzeum falain belül élő történelmet. A történetmesélés élvezetes, serkenti a képzeletet, alkalmas világok és karakterek teremtésére, informatív utazások megtételére, de legfőképp arra, hogy ezekből az esetekből tanuljunk.

„Ahhoz, hogy egy jó, meggyőző, cselekvésre bíró történetet adjunk elő, ismernünk kell azokat az alkotóelemeket, amik egy ilyen sztorit felépítenek:

Téma: A téma a történet mögöttes üzenete vagy gondolata. Az a jó, ha a közönség a történet befejezése után is elgondolkodik rajta.

Karakterek: Azok az emberek vagy lények, akik a történetet benépesítik. Jól kidolgozotttnak kell lenniük, határozott személyiséggel, motivációkkal és egymás közötti kapcsolatokkal.

Cselekmény: A cselekmény az elbeszélést irányító történet. Világos eleje, közepe és vége kell, hogy legyen, és a cselekménynek olyan fejlődési irányt vagy konfliktust kell mutatnia, amely leköti a közönséget.

Konfliktus: A konfliktus az, ami előreviszi a történetet, és feszültséget teremt. Lehet belső (pl.: egy döntéssel küzdő szereplő) vagy külső (pl.: egy szereplő, aki akadályokkal vagy egy ellenféllel néz szembe).

Helyzet: A helyszín az az idő és az a hely, ahol a történet játszódik. Jól leírtnak és szemléletesen ábrázolttnak kell lennie, hogy a közönség el tudja képzelni, és el tudjon merülni a történetben.

Hangnem: A hangnem a történet hangulata vagy atmoszférája. Lehet komoly, vicces, izgalmas vagy bármilyen más, a történethez illő hangulat.

Ezen elemek meggyőző és koherens módon történő kombinálásával a mesélő emlékezetes és magával ragadó elbeszélést hozhat létre, amely reakciót válthat ki a közönségből.”³

A fotótárból elővett képek segítségével felidézett esetekből, a régi történeti elbeszélésekből megalkotott naplóbejegyzések, elbeszélések, mesék, riportok, személyes monológok megírásával egy olyan új világot tárhatunk kevés

3 Storytelling (történetmesélés) jelentése, szerepe az oktatásban: <https://skoll.hu/storytelling-jelentese>: Letöltés dátuma: 2025.03.15.

eszközzel és nagy hatásfokkal a látogatói csoportok elé, amely nem csak sok tanulságot és figyelmeztetést rejt magában, de élményt is jelent a hallgatóságnak.

A pörbölyi buszbalesethez (1993) hozzákapcsolhatjuk a közlekedési rendszabályok, a vezetői utasítások követésének fontosságát, a Csertő utcai tűzessel (1972) jól példázhatók a pszichikai reakciók, valamint a helyes, irányadó cselekvésminták egy tűzeset során, miközben kitérünk a segélyhívás mikéntjére, valamint a megelőzés fontosságára és lehetőségeire is. A Párisi Nagyáruház égése (1903) és a róla megjelent korabeli sajtóhírek feldolgozása tökéletes példája az egyre nagyobb teret hódító hamis hírek megjelenésének. A tudatos tájékozódás, a minőségi hírfogyasztás és a kritikus hírolvasás megtanítása a mai, gyors tartalomgyártás és információáramlás világában elengedhetetlen. És mindez még csak három példa a színes történettárból.

KÖVETKEZTETÉS

A játékos tárlatvezetéseket a Katasztrófavédelem Központi Múzeumában 2023 őszétől vezettük be. Reményeink szerint hamarosan lesznek visszatérő intézményeink, akik szívesen hoznak csoportokat újabb foglalkozásokra, de már van olyan együttműködő intézményünk, amely az újonnan bevezetésre kerülő műhelyfoglalkozások tesztelésében vesz részt. A gyerekek visszajelzései pozitívak, lelkesek, aktívak, sokat kérdeznek és végig fenntartható a figyelmük. Már az óvodás gyerekek is hoznak be a foglalkozásra személyes tapasztalatokat. Nyitottak, érdeklődők és nagyon fogékonyak az új ismeretekre.

A legnagyobb gátat még mindig maguk a pedagógusok jelentik, akik sok esetben elzárkóznak a játékoság elől, és ragaszkodnak az iskolai rendszerben megszokott poroszos, frontális és a gyerekek számára sok esetben száraz tárlatvezetéshez. Ez azonban nem szabad, hogy elvegye a kedvét a múzeumpedagógusnak az újításoktól. Mindig akad egy-egy olyan kolléga, aki nyitott az újdonságokra és nem csak maga is szeret jól tanítani, hanem a múzeumpedagógiai foglalkozások által szeretne maradandó pozitív élményt nyújtani a gyerekeknek.

A felsorolt játékok és lehetőségek csupán töredékei azoknak, amelyekkel bekapcsolódhatunk a tűzmegelőzés folyamatába. Ne avatkozzunk direkt irányítással a felfedezés folyamatába, az élmény legyen a fő célunk, ne a tanítás! Használjuk ki az új múzeumpedagógia módszertani kincseit, és tegyük általa élővé a gyűjteményünkben rejlő történelmet és tudást! Kísérletezzünk új pedagógiai módszerekkel, játsszunk, meséljünk és éljük a foglalkozás minden pillanatát! A belőlünk áradó energiák fogják motiválttá tenni a gyerekeket, élménnyé tenni a gyerekeknek azt a másfél órát, amit a múzeumban

töltenek, az fogja igazán emlékezetessé tenni a látogatást, és végül, de nem utolsósorban ez fogja lehetővé tenni, hogy az a kis tudásmag, amit mi ebben a röpké időben a szívükbe ültetünk, a jövőben majd szárba szökkenhessen.

IRODALOMJEGYZÉK

Bolgár, J. – Mógor, J. 2010. A lakossági tájékoztatás lélektani kérdései. *Védelem online*, 2010, 1–10. Letöltés dátuma: 2024. 10. 09.

Joó, E. 2019. Sajátmúzeum – avagy egy múzeum esélye. In.: Arapovics, M. – Bereczki, I. – Nagy, M. (szerk.): *A kulturális közösségfejlesztés gyakorlata a múzeumokban. Múzeumi iránytű 17*. Szentendre, 130–150.

KÉPJEGYZÉK

1-3. A szerző rajzai.

**TÚZOLTÓ
MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
XI.**

Kiadja a Katasztrófavédelem Központi Múzeuma
1105 Budapest, Martinovics tér 12.
muzeum.katasztrofavedelem.hu
kok.muzeum@katved.gov.hu

ISSN 0237-210 X

Készült a Prime Rate Nyomdában,
Budapesten, 2025-ben

Printed in Hungary